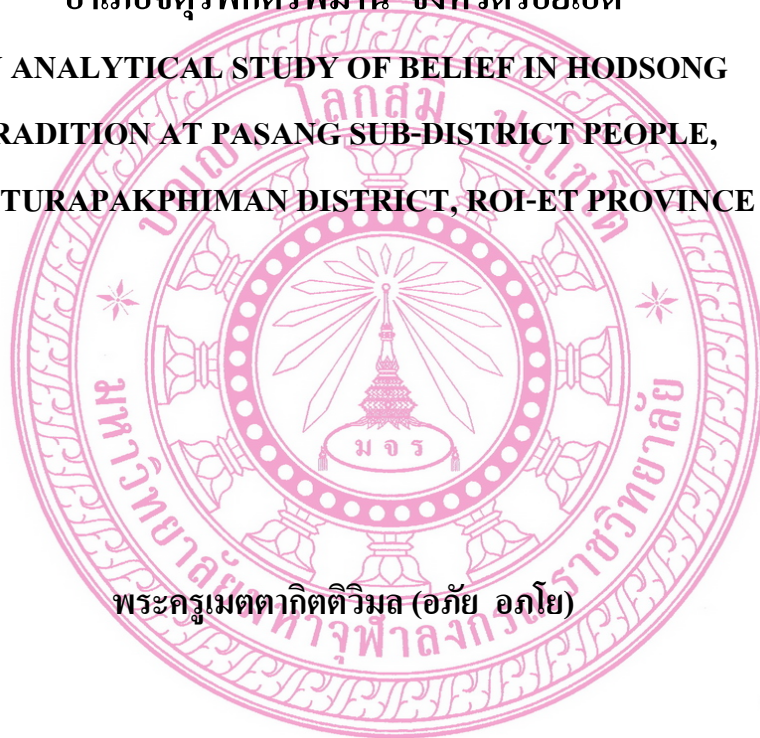

การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในประเพณีฮอดสรงของชาวตำบลป่าสังข์

อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

AN ANALYTICAL STUDY OF BELIEF IN HODSONG
TRADITION AT PASANG-SUB-DISTRICT PEOPLE,
CHATURAPAKPHIMAN DISTRICT, ROI-ET PROVINCE

พระครูเมตตาภิตติวิมล (อภัย อภัยโย)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในประเพณีฮีดตรงของชาวตำบลป่าสังข์
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**AN ANALYTICAL STUDY OF BELIEF IN HODSONG
TRADITION AT PASANG SUB-DISTRICT PEOPLE,
CHATURAPAKPHIMAN DISTRICT, ROI-ET PROVINCE**

Phrakru Mattakitivimon (Abhai Abhayo)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for the Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2012

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

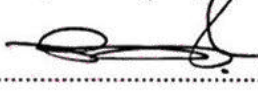

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในประเพณีฮีดตรงของชาวดำบลป่าสังข์
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

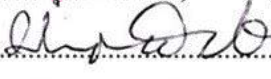

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์..........ประธานกรรมการ
(พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.)

..........กรรมการ
(พระมหาประมวล ฐานตฤโต, ดร.)

..........กรรมการ
(รศ. อุดม บัวศรี)

..........กรรมการ
(ดร.ประยูร แสงใส)

..........กรรมการ
(ดร. ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาประมวล ฐานตฤโต,ดร. ประธานกรรมการ
รศ. อุดม บัวศรี กรรมการ
ดร.ประยูร แสงใส กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
พระครูเมตตาคิตติวิมล (อภิย์ ออกโย)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในประเพณีสดสรงของชาวดำบลป่าสังข์
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
- ผู้วิจัย** : พระครูเมตตาคิดติวิมล (อภัย อภโย)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาประมวล ฐานตฺโต, ป.ธ. ๖ พธ.บ.(ภาษาไทย), M.A.(Ling),
M.A., I.P.R., Ph.D.(Pali&Bud)
  - : รศ.อุดม บัวศรี ป.ธ. ๗, พ.ม., พธ.บ.(ปรัชญา), M.A.(Phil.)
  - : ดร.ประยูร แสงใส ป.ธ. ๔., พ.ม., พธ.บ.(ครู), M.A.(Ed), P.G. DIP.
in journalism, Ph.D.(Education)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๗ / มีนาคม / ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีสดสรงในภาคอีสาน เพื่อศึกษาความเชื่อในประเพณีสดสรงของชาวดำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด และเพื่อวิเคราะห์ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีสดสรงที่มีต่อชาวดำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาภาคสนาม (Field work) นำบทสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ประกอบวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์

ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีสดสรง คือประเพณีรดน้ำพระภิกษุสามเณรเพื่อสถาปนาขึ้นดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์เป็นการยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณรด้วยเกียรติ ในอีสานเหนือ อีสานกลาง หรืออีสานใต้ จะมีการจัดพิธีในเดือนเดียวกัน มีวัตถุประสงค์ที่เหมือนกัน บุคคลากรที่สดสรงเป็นพระสงฆ์เช่นเดียวกัน ซึ่งในส่วนที่ต่างกันนั้นจะเป็นทางด้านบริบทในส่วนของที่เป็นรายละเอียดในการจัดพิธีสดสรง เช่น เครื่องบริวารไม่เหมือนกัน วิธีปฏิบัติในพิธีและวิธีดำเนินงานแตกต่างกัน เป็นต้น

ความเชื่อในประเพณีสดสรงของชาวดำบลป่าสังข์ เป็นการยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณร พิธีสดสรงเป็นการปฏิบัติโดยความเห็นชอบของเจ้าภาพผู้ศรัทธา พระภิกษุสามเณรที่จะได้รับความเห็นชอบให้ได้รับการสดสรง ต้องเป็นที่เลื่อมใสของประชาชนทั้งปวง ในการนิมนต์พระภิกษุสามเณรให้รับการสดสรง ผู้นิมนต์ต้องนำพานดอกไม้และธูปเทียนไปถวายเป็นเครื่องสักการะ เมื่อท่านรับแล้วก่อนวันสดสรง จะมีการตั้งเครื่องสดไทยทานขึ้น เรียกว่า กองสด ไว้เท่า

จำนวนผู้ได้รับการสดสรง เครื่องไทยทานประกอบไปด้วย เครื่องสมณบริขาร เครื่องสาธารณูปโภค เทียนต่างๆ และบายศรี สถานที่ประกอบพิธีนิยมปลูกเป็นหอสรง ตั้งรางรดน้ำ ศิลาอาสน์ และโองน้ำหอม เมื่อตั้งกองสดเสร็จแล้ว จะมีพิธีแห่สมโภช จึงเข้าประกอบพิธีโดยการสรงน้ำอบน้ำหอมที่ ศิระษผู้ที่ได้รับการสดสรง มีการเจริญชัยมงคลคาถาโดยพระสงฆ์ พร้อมลั่นฆ้องชัย เสร็จแล้วก็จะกลับสู่ศาลาการเปรียญเพื่อรับเครื่องไทยทาน เครื่องกองสดจากผู้มีจิตศรัทธาก็เป็นอันเสร็จพิธี ซึ่งพระภิกษุผู้ได้รับการสดสรงก็จะมีคำเรียกที่แตกต่างกันไปตามจำนวนครั้งที่สรง เช่น ยาชา ยาอุตามลาคับ

ผลการวิเคราะห์ความเชื่อ ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีสดสรง ชาวตำบลป่าสังข์ ด้านความเชื่อยังคงเชื่อและปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรากอดีตจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อในเครื่องประกอบสดสรง เช่น รางสด ทำด้วยไม้เป็นรูปพระยานาค สำหรับเทน้ำอบน้ำหอมให้น้ำรดพระรูปเข้าพิธีสดสรงเพื่อความร่มเย็น หลาบเงิน – หลาบคำ ใช้จารชื่อพระรูปที่ได้รับการสดสรง แทนการบูชาด้วยวัตถุมีค่า หินศิลาอาสน์ สำหรับนั่งขณะประกอบพิธี เป็นสัญลักษณ์แทนความหนักแน่น มั่นคงในพระธรรมวินัย ไม่แพ้สำหรับประธานสงฆ์นำทางผู้ได้รับการสดสรง การลั่นฆ้อง ถ้าเสียงดังแสดงว่ากิดดิศัพที่โห่งดัง ส่วนการสรงน้ำอบน้ำหอมนั้น ใช้เป็นสิ่งชำระกายให้สะอาดก่อนเปลี่ยนผ้าไตรจีวรใหม่ ด้านประโยชน์และคุณค่า ช่วยในการจรรโลงพระพุทธศาสนา ทำให้ท่านมีกำลังใจในการประกาศพระพุทธศาสนา อีกส่วนหนึ่งก็เป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยประเพณีสดสรงยังช่วยในการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่ได้ปฏิบัติตามกันมา ทั้งนี้ประเพณีสดสรงยังมีคุณค่าต่อสังคม และจิตใจของชาวตำบลป่าสังข์ เพราะทำให้พระภิกษุสามเณรของชาวบ้านที่ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นที่เลื่อมใสของชาวบ้าน และเป็นที่น่านับถือของประชาชนทั่วไป

Thesis Title : An Analytical Study of Beliefs in Hodsong Tradition at Pasang Sub-district People, Chaturapakphiman District, Roi-Et Province

Researcher : Phrakrumettakitiwimol (Abhai Abhayo)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis supervisory committee

: Phramaha Pramuan Thanadatto Pali VI, B.A. (Thai),
M.A. (Ling.), M.A. (I.P.R.), Ph.D. (Pali & Bud.)

: Assoc. Prof. Udom Buasi Pali VII, B.A. (Phil.), M.A. (Phil.)

: Dr. Prayoon Saengsai Pali IV, B.A. M.A. (Ed.), P.G. Dip. in
Journalism, Ph.D. (Ed.)

Date of Graduation : 27 / March / 2013

Abstract

The objectives of this research were to study the history of Hodsong tradition in the Northeast, to study people's beliefs in the Hodsong tradition at Pasang sub-district, Chaturapakphiman district Roi-et province, and to analyze the benefits and value of Hodsong tradition for people at the Pasang sub-district. It was qualitative research with collecting all details from the field work study and the interview in order to complete analytically the thesis.

The result of this study was found that the Hodsong tradition was to pour water on the hands of a monk and a novice (Therapisek) when they were appointed in the higher monk rank. This was to take them into great admiration. In the Northern I-san, the central I-san, and the Southern I-san, the party of cerebation was arranged the same time, purposes and monk-personnel. The difference was in the social context such as difference of utensils practical methods in ceremonies and rituals.

People's beliefs in the Hodsong tradition at Pasang sub-district were to admire and honor the monks and novices. This tradition was done by the faithful people. The Buddhist monks and novices who were chosen to be in the ceremony were able to keep the public faith. These monks and novices were invited with flowers, candles and joss stick in a tray with a pedestal. After they accepts the respecting things, there was the establishment of the Hodsong equipments

setting, basically called “Konghod” equal to the invited monks and novices. The necessary equipments were the eight religious things for a monk, the other necessary things, many different candles and Bai-si. The place of this traditional performance was consisted of the established tower, a gutter, a stony seat, and a jar of perfume. After collecting those things, there was the procession of celebration. The ritual performance was done with pouring the incense water into the invited monk’s head. During the ceremonial performance, there was the Jayamangala-gātha chanting and beating the bell. Then, all people came to the meritorious hall to give the monks proper things, and the Hodsong traditional things. Here, the monks were given a different name according to the time of performing the Hodsong ceremony such as Yāsā, and Yāgu in an order.

A result of the analysis of people’s benefits and values about making Hodsong tradition at Pasang sub-district was found in many aspects. This traditional belief was promoted and derived from the past to the present. The Nāga wood-made gutter for pouring the incense water on the monk’s hand was a symbol of peace and happiness. It was valuable to promote Buddhism because. Labngoen-Labkham was used to write the Hodsong-performed monk’s name in the place of worshipping with valuable materials. The stony seat in the ritual performance was a symbol of strong stability in Buddhist principles. A cane was used to introduce a monk to the right way. To beat a gong loudly showed that the monk would be well-known. The incense water poured on a hand was used to clean a body before the monk dressed new robes. This tradition had great benefits to make Buddhism alive and monks happy in propagating Buddhism. Moreover, it had contributed a lot to the wider spread of Buddhism and it kept the ancestor’s good tradition from generation to generation. Generally, it had great value on societies and peoples’ mind at the Pasang sub-district because it was available to make the appointed monks full of faith and admiration made by people.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีก็เพราะได้รับความเมตตาและการช่วยเหลือเป็นจาก อาจารย์ที่ปรึกษา ๓ ท่าน คือพระมหาประมวล ฐานตฺโต, ดร. ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ รศ. อุดม บัวศรี และดร.ประยูร แสงใส กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบ ใจ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาภุชยะ ตรีโณ, ผศ.ดร. ประธานกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ และ ดร.ทชชวินน์ เหล่าสุวรรณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้เมตตา ตรวจสอบ ให้คำแนะนำ ชี้แนะ เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ ได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระอาจารย์ อาจารย์ เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายของบัณฑิตวิทยาลัย ที่เมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือให้งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี

ขออนุโมทนาขอบคุณบิดา มารดา พร้อมทั้งญาติสนิทและกัลยาณมิตร ผู้ที่ช่วยในการ ผลักดันสนับสนุนในเรื่องพาหนะการเดินทางและเป็นกำลังใจ ได้ถ่มถึงความคืบหน้าของการวิจัย อย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อยแม้จะมีชื่อผู้วิจัยเพียงหนึ่ง แต่ในการดำเนินงานต้องอาศัยผู้ให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาหรือแม้แต่ให้กำลังใจ จำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถระบุชื่อในกิตติกรรมประกาศได้ ทั้งหมด จึงขอให้ท่านได้โปรดทราบ ว่า ผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณ และขอสำนึกในน้ำใจอันงดงาม ของท่าน ไว้ในความทรงจำ ตลอดไป

พระครูเมตตาจิตติวิมล (อภัย ออกโย/ สีหนาม)

๒๗ มีนาคม ๒๕๕๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๔
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๑๒
บทที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของประเพณีฮตสรงในภาคอีสาน	๑๓
๒.๑ ความเป็นมา	๑๓
๒.๒ วิธีปฏิบัติกรฮตสรงในอีสาน	๑๘
๒.๓ ลำดับชั้นสมณศักดิ์	๑๕
๒.๔ เครื่องบริวารในพิธีฮตสรง (กองฮต)	๒๔
๒.๕ เครื่องประกอบกรฮตสรง	๒๖
๒.๖ ขั้นตอนในพิธีฮตสรง	๒๗
บทที่ ๓ ความเชื่อในประเพณีฮตสรงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดร้อยเอ็ด	๓๒
๓.๑ ความเชื่อในประเพณีฮตสรงของชาวตำบลป่าสังข์	๓๒
๓.๑.๑ สภาพทั่วไปของตำบลป่าสังข์	๓๒

๓.๑.๒ ความเชื่อ	๓๖
๓.๒ การเลือกผู้รับการสดสรง	๓๘
๓.๒.๑ การศึกษา	๓๘
๓.๒.๒ การนิมนต์พระภิกษุสามเณรรับการสดสรง	๔๐
๓.๒.๓ จริยวัตรของผู้ควรรับการสดสรง	๔๑
๓.๓ กongsอด	๔๒
๓.๓.๑ เครื่องกongsอด	๔๒
๓.๓.๒ หลาเงิน - หลาบคำ	๔๒
๓.๓.๓ เครื่องประกอบกongsอดสรง	๔๔
๓.๓.๔ ลำดับชั้นสมณศักดิ์	๔๕
๓.๔ ขั้นตอนในพิธี	๔๖
๓.๔.๑ การแห่และงนกงongsอด	๔๖
๓.๔.๒ ขั้นตอนในพิธีสรงหรือพิธีสถาปนา	๔๗
๓.๕ การบายศรีสูตรขวัญ	๔๘
๓.๖ คำเรียกผู้ได้รับการสดสรง	๕๑
๓.๖.๑ คำเรียกของชาวบ้าน	๕๑
๓.๖.๒ การลาสิกขา	๕๒
บทที่ ๔ วิเคราะห์ความเชื่อ ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีสรงที่มีต่อ	
ชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด	๕๕
๔.๑ ความเชื่อในพิธีสรง	๕๕
๔.๒ ประโยชน์ของการสรง	๕๘
๔.๒.๑ จรรโลงพระพุทธรศาสนา	๕๘
๔.๒.๒ อนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรม	๖๑
๔.๒.๓ ศาสนพิธี	๖๒
๔.๓ คุณค่าของการสรง	๖๔
๔.๓.๑ ด้านประเพณี	๖๔
๔.๓.๒ ด้านสังคม	๖๖
๔.๓.๓ ด้านจิตใจ	๖๘
๔.๓.๔ ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน	๗๑

บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๗๓
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๗๓
	๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๗๖
	๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย	๗๖
	๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๗๖
	บรรณานุกรม	๗๗
	ภาคผนวก	๘๑
	ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์	๘๒
	ภาคผนวก ข ภาพการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย/ กิจกรรมการถอดตรง/เครื่องประกอบการถอดตรง	๘๕
	ประวัติผู้วิจัย	๘๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉลองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พุทธศักราช ๒๕๓๕ การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ใช้ระบุคัมภีร์ และระบุถึง เล่ม/ชื่อ/หน้าตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕. หมายถึงการอ้างอิงนั้นระบุถึง คัมภีร์พระสุตตันตปิฎกที่ฉนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ชื่อที่ ๔๐๒ หน้าที่ ๓๓๕ ดังต่อไปนี้

อง.ทก. (ไทย) = **พระสุตตันตปิฎก** อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเพณีโบราณของชาวอีสานที่กระทำสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนเป็นพิธีที่ชาวพุทธอีสานประกอบขึ้นเพื่อประโยชน์อย่างน้อย ๒ ประการ คือเพื่อเป็นการถวายขันธ์หรือสมณศักดิ์แด่พระมหาเถระ พระสงฆ์สามเณรผู้ทรงคุณและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อีกนัยหนึ่งกล่าวกันว่านอกจากจะเป็นศิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธีดังกล่าวแล้วเชื่อกันว่าผู้เข้าร่วมนั้นจะประสบแต่ความสุขสวัสดิ์ เจริญด้วยจตุรพิพร คือ อายุ วรรณะ สุข และกำลังสติปัญญา พร้อมลาภยศ เพราะถือว่าเป็นผู้ได้ร่วมสถาปนาอดสรงพระมหาเถระผู้มีความรู้ทางธรรม^๑ และจะได้รับส่วนแห่งบุญวาสนาบารมีของท่านเหล่านั้น

ในสมัยโบราณหากมีพิธีเถรภิเษกอดสรง ณ ที่ใดแล้ว ผู้คนจะหลั่งไหลเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก พิธีดังกล่าวเกี่ยวข้องกับชั้นยศของพระสงฆ์ ลำดับชั้นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์อีสานในครั้งโบราณ นิยมถือตามแบบอย่างมาจากกรุงศรีสัตนาคานหุต และเมืองหลวงพระบางในอดีต ซึ่งแบ่งเป็นลำดับชั้นได้ คือ ๑) ชั้นสำเร็จ (บางแห่งเรียก สมเด็จ) ๒) ชั้นชา (ปรีชา) ๓) ชั้นกุ (ครู) ๔) ชั้นราชกุ (สำหรับครูบาอาจารย์สอนลูกเจ้านาย) ๕) ชั้นเจ้าหัวคูฝ่าย ๖) ชั้นเจ้าหัวคูด้าน ๗) ชั้นเจ้าหัวคูหลักคำ ๘) ชั้นเจ้าหัวคูลูกแก้ว ๙) ชั้นเจ้าหัวคูยอดแก้ว ๑๐) ชั้นราชกุหลวง^๒

การอดสรงของชาวอีสานนอกจากการตั้งสมณศักดิ์ยังเป็นการยกย่องสรรเสริญในคุณงามความดีของพระภิกษุผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งจะเห็นได้จากการลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์ การสรรเสริญในคุณงามความดี พร้อมกันนั้นก็ถือว่าเป็นผู้รู้ คงแก่เรียน บุคคลที่ได้ผ่านการอดสรงครั้งที่ ๑ เรียกว่า จารย์^๓ ซึ่งเป็นการให้เกิดเกียรติ เป็นต้น ประเพณีอดสรงจึงถือว่ามีความสำคัญกับชาวอีสานทั้งในด้านจิตใจและการยกย่องสรรเสริญด้วยภูมิรู้และภูมิธรรมของพระผู้ผ่านการอดสรง

^๑ พระอริยานุวัตร เขมจารี, “คติความเชื่อของชาวอีสาน ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕๒-๕๘.

^๒ http://www.watsamphan.com/datawat/songsomdej/01_songsomdej.php (๑ กันยายน ๒๕๕๔).

^๓ ก่อ สวัสดิ์พานิชย์, อีสานเมื่อวันวาน, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดจิรัชการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๗-๘๘.

การสดสรงถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทั้งในด้านจิตใจและคุณค่าในด้านของความเชื่อ การยกย่องสรรเสริญพระภิกษุที่ได้ผ่านประเพณีการสดสรงจึงได้รับอิทธิพลในด้านจิตใจและความเชื่อ ทั้งการยอมรับและให้การเคารพนับถือของญาติโยม ซึ่งในแต่ละชั้นมีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านของฝ่ายการศึกษาและฝ่ายบริหาร ได้ถูกจัดแบ่งไว้ตามคุณสมบัติอย่างเหมาะสม จะต้องเป็นผู้คงแก่เรียนที่มีศีลาจารวัตรน่าเลื่อมใส เป็นผู้เรียนจบมณฑลน้อย มณฑลกลางหรือเรียนจบมูลกัจจายณะ เป็นผู้ทรงพระปาฏิโมกข์หรือเป็นผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา ญาติโยมทากทาศึกษาปฏิบัติธรรม เลื่อมใสจึงพานำเอาสมณะบริวารอันเหมาะสม มีจิตรเป็นต้นมาสดสรงเป็นการแถมสมภารให้ และเป็นการเลื่อนสมณศักดิ์ให้สูงขึ้นด้วย เพื่อให้พระภิกษุที่ได้รับการสดสรงนั้นอยู่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร เป็นหลักชัยสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ได้นานเท่านาน^๕

ประเพณีสดสรงถือเป็นประเพณีที่เป็นมงคล^๖ ของชาวพุทธอีกประเพณีหนึ่ง ซึ่งได้รับอิทธิพลทั้งจากศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะของการผสมผสานจนเกิดเป็นประเพณี^๗ อันเป็นแนวทางในการปฏิบัติอย่างเป็นระเบียบระบบ การสดสรงจึงเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เพราะเป็นประเพณีที่มีทั้งระเบียบและแนวทางการปฏิบัติ โดยเฉพาะประเพณีการสดสรงของชาวอีสาน

ชาวตำบลป่าสังข์เป็นอีกส่วนหนึ่งของชาวอีสานที่ยังมีการนำเอาประเพณีสดสรง (พิธีเถราภิเษก) ด้วยความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นการยอมรับและยกย่องพระภิกษุในเขตพื้นที่ของตำบลป่าสังข์ ซึ่งผู้มีความศรัทธาพร้อมให้ได้รับเกียรติและเป็นที่เคารพนับถือแก่พระเถระและชาวบ้านในชุมชนของตนเอง^๘ อันถือว่าเป็นมงคลเป็นบุญ ในด้านของสังคมนำมาจึงความสามัคคี เป็นการสืบทอดประเพณีสดสรงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ไปในตัว ทั้งในด้านของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและในด้านของประเพณีอันเป็นความประพฤติปฏิบัติของคนส่วนใหญ่ที่ได้สืบต่อกันมา^๙

^๕ สาลี รักสุทธี, สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๗๖.

^๖ ธนาภิต, ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย, (กรุงเทพมหานคร : ชมรมเด็ก, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓.

^๗ ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณ, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔), หน้า ๑.

^๘ สาลี รักสุทธี, สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน, หน้า ๗๖.

^๙ สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

นอกจากนี้ชาวพุทธตำบลป่าสังข์ได้ยึดถือประเพณีตามฮีต ๑๒ ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานประเพณีสดทรงหรือประเพณีเถรภิษก เป็นความเชื่อที่แฝงไปด้วยความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในด้านของประเพณี เป็นการให้เกียรติ ยกย่อง สรรเสริญพระภิกษุที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมและเป็นผู้ที่คงแก่เรียนมีจริยวัตรที่ดี จึงได้พากันยกย่องประกาศคุณความงามของพระภิกษุผู้ปฏิบัติดี โดยร่วมจัดกันจัดประเพณีสดทรงแก่พระภิกษุที่มีคุณสมบัติเหมาะสม

จากที่กล่าวมาทำไมจึงต้องทำพิธีนี้ มันมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนอีสานอย่างไร เป็นคำถามที่น่าสนใจยิ่ง เมื่อวิเคราะห์ให้ดีแล้วเราจะเห็นภาพปรากฏขึ้น ๒ ภาพใหญ่ๆ ในกระบวนการดังกล่าว คือ กระบวนการทางจิตวิทยาและกระบวนการทางประชาธิปไตย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยประเพณีสดทรงหรือพิธีเถรภิษกของชาวอีสานว่า ความเชื่อในประเพณีสดทรงยังคงอยู่และมีคุณค่าต่อชาวพุทธในท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมประเพณีสดทรงให้เป็นมรดกด้านศาสนาและวัฒนธรรมสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีสดทรงในภาคอีสาน
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อในประเพณีสดทรงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อประโยชน์และคุณค่าของประเพณีสดทรงที่มีต่อชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ด้านเอกสาร

ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

- ๑) ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก
- ๒) ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา เอกสาร บทความ และเว็บไซต์
- ๓) งานวิจัย ได้แก่ งานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

๑.๓.๒ ด้านพื้นที่

๑) การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการสดสรงของชาวอีสาน โดยมีขอบเขตในการศึกษาประเพณีของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งทั้งหมดรวม ๑๔ หมู่บ้านและวัด ๑๔ วัด

๑.๓.๓ กลุ่มเป้าหมายการศึกษา

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดโดยแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ทั้งกลุ่มบรรพชิตและคฤหัสถ์ ในพื้นที่และนอกพื้นที่ (เฉพาะพระสังฆาธิการปกครองระดับจังหวัด) และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มบรรพชิต ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, เจ้าคณะอำเภोजตุรพักตรพิมาน รองเจ้าคณะอำเภोजตุรพักตรพิมาน (พระมหาสมพงษ์ ฐิตปุญโญ) เจ้าคณะตำบลป่าสังข์ เขต ๑ รองเจ้าคณะตำบลป่าสังข์ เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดในตำบลป่าสังข์ เขต ๑ และ เขต ๒ เขตละ ๒ วัด รวม ๔ รูป ได้มาโดยวิธีเจาะจง รวมทั้งสิ้น ๘ รูป

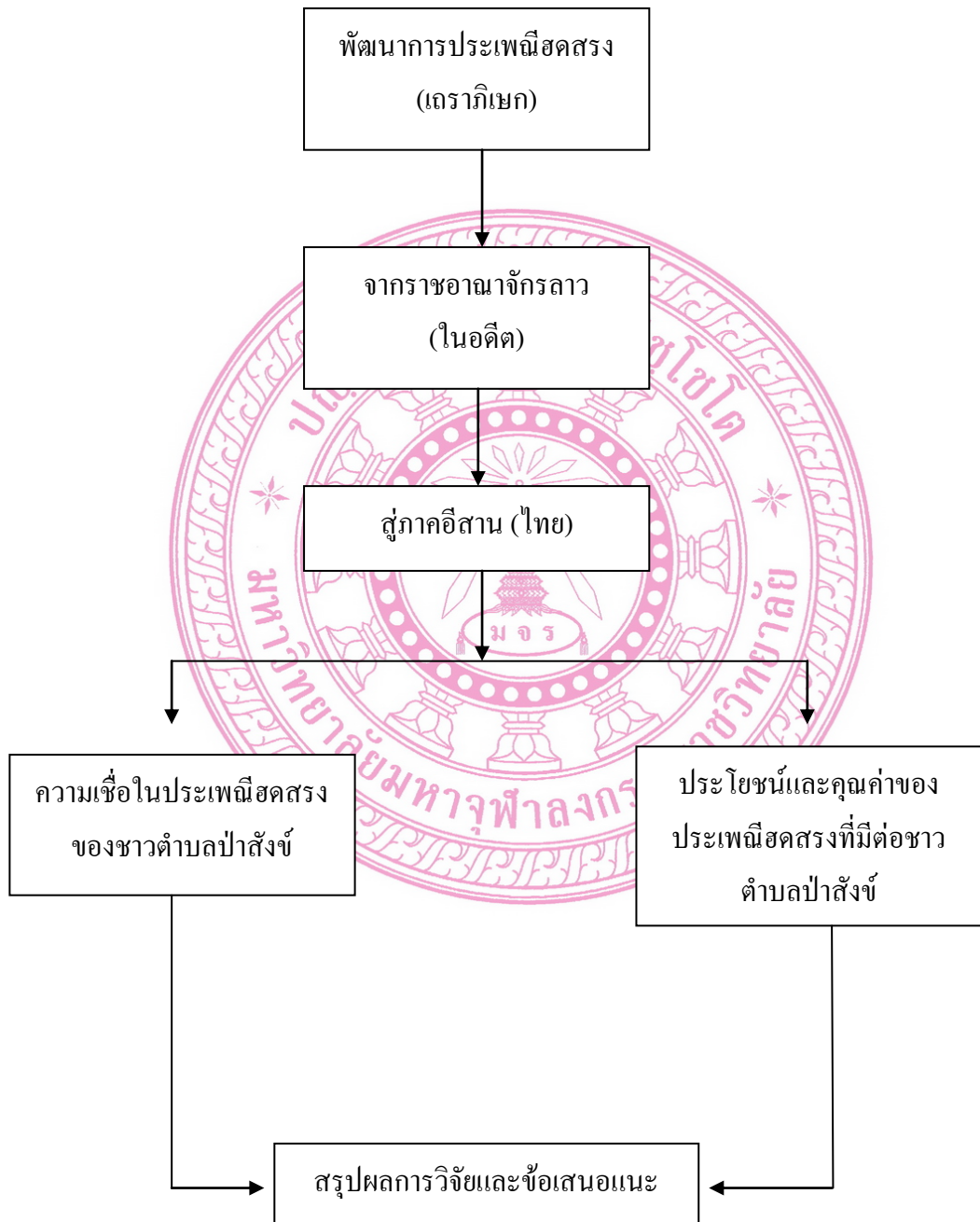
๒) กลุ่มข้าราชการ ผู้รู้ในท้องถิ่นและชาวบ้าน ได้แก่ ข้าราชการจำนวน ๕ คน บุคคลผู้เคยบวชเรียน สอบได้นักธรรมหรือเป็นเปรียญธรรม หรือผู้ที่เคยทำหน้าที่ประกอบพิธีสดสรงภิกษุ จำนวน ๕ คน และชาวบ้านทั่วไป ๔ คน

รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น ๒๗ รูป/คน

๑.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

การศึกษาวิจัย ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความเชื่อในประเพณีสดสรงของชาว ตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

แสดงลำดับขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ฮต หมายถึง รด หรือรดสรงน้ำพระสงฆ์ ซึ่งเริ่มการรดสรงในขณะที่ทำพิธี โดยมีโองสวดเป็นที่รองรับน้ำสรงไปยังภิกษุผู้จะถูกฮตสรง

ภิกษุ หมายถึง ผู้ได้รับคัดเลือกให้เข้ารับพิธีฮตสรงหรือเถราภิเษก เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และมีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา

การฮตสรง หมายถึง พิธีการถวายน้ำสรงพร้อมกับประกอบพิธีการแต่งตั้งให้เป็นพระที่มีสมณศักดิ์มีค่าน้ำชื่อ แบ่งออกเป็นชั้นต่าง ๆ เช่น ชั้นสำเร็จ ชั้นชา เป็นต้น ซึ่งพอจะเทียบเคียงกับคำว่าเถราภิเษก แก่พระภิกษุหรือพระเถระผู้ทรงภูมิรู้และธรรมทางค่าน ศีล สมาธิ ปัญญา และความรู้ในธรรมเนียมสงฆ์ต่างๆ ชาวภาคอีสานของไทยนิยมเรียกชื่อฮตสรง

ความเชื่อ หมายถึง ความมั่นใจต่อสิ่งนั้นๆว่าเป็นความจริง ซึ่งความเชื่อบางอย่างอาจสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับมนุษย์มาตั้งแต่ยุคโบราณ

ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา

ชาวตำบลป่าสังข์ หมายถึง ชาวพุทธทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในเขตตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้กล่าวถึงประเพณีในหนังสือ “พิธีกรรมและประเพณี” ว่าธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสัมมัญที่ทุกคนควรทำไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี หรือความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแนวทางที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชินและไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีความหมายและใช้กันอย่างแพร่หลาย ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำ ผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญแต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ^๕

นายเยาว์ ชาญณรงค์ ได้กล่าวถึงประเพณีนิยมที่พระพุทธศาสนามาเกี่ยวข้องกับชาวไทย ในหนังสือ “วัฒนธรรมและศาสนา” ว่า พุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมให้คนชาวไทยมีจิตใจ และคุณธรรม ตามแนวคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ชาวไทยจึงมีลักษณะนิสัย

^๕กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, พิธีกรรมและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑ – ๒.

อ่อนโยน สุภาพ มีไมตรี เป็นมิตรแก่คนทั่วไป ไม่รุกรานรังแกใครก่อน จะทำสิ่งใดในการดำเนินชีวิตก็มักจะยึดหลักทางสายกลาง ไม่ตึงเกินไป หรือหย่อนเกินไป^{๑๑}

แปลก สนธิรักษ์ ได้กล่าวถึงประเพณีในหนังสือ “พิธีกรรมและประเพณี” ว่าประเพณีเป็นเรื่องของพิธีการที่ปฏิบัติกันสืบ ๆ มา มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขบ้าง คงไว้บ้าง ประเพณีย่อมแสดงถึงสัญลักษณ์ของชาติ ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด ต้องมีประเพณีประจำชาติของตน ซึ่งจำแนกออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) จารีตประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าใครฝ่าฝืนงดเว้นไม่ทำตามก็จะมีผลความผิด ๒) ขนบประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่สังคมตั้งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนไว้และปฏิบัติกันสืบต่อมา ๓) ธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ใครจะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ ไม่ถือว่า ผิดศีลผิดธรรมแต่อย่างใด เป็นเพียงแต่นิยมกันว่า มีความประพฤติ มิได้วางไว้เป็นระเบียบแบบแผน เป็นแต่เห็นดีเห็นควรแล้วก็ปฏิบัติกันต่อ ๆ มา^{๑๒}

พิฑูร มลิวัลย์ ได้กล่าวถึงประเพณีสดตรงในหนังสือ ประเพณีเถราภิเษกว่าประเพณีเถราภิเษกหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “บุญกองสด” คือประเพณีรื้อน้ำพระภิกษุสงฆ์สามเณรเพื่อสถาปนาขึ้นดำรงตำแหน่งสมณศักดิ์เป็นการยกย่องเชิดชูพระภิกษุด้วยลาภยศ สมณศักดิ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความแตกต่างจากสมณศักดิ์ในภาคกลางประการหนึ่ง คือ สมณศักดิ์ในภาคกลางเป็นเรื่องพระราชทาน ส่วนสมณศักดิ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเรื่องของประชาชนยกย่องและถวายสมณศักดิ์โดยผ่านการยอมรับจากคณะสงฆ์และประชาชน^{๑๓}

ลำลี รักสุทธิ ได้กล่าวถึงประเพณีสดตรงในหนังสือ สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสานว่า ประเพณีการสดตรงจึงได้รับอิทธิพลในด้านจิตใจและความเชื่อ ทั้งการยอมรับและให้การเคารพนับถือของญาติโยม ซึ่งในแต่ละชั้นมีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านของฝ่ายการศึกษาและฝ่ายบริหาร ได้ถูกจัดแบ่งไว้ตามคุณสมบัติอย่างเหมาะสม อันจะต้องเป็นผู้คนที่แก่เรียนมีศิลาจารวัตรน่าเลื่อมใส เป็นผู้เรียนจบมณฑลน้อย มณฑลกลางหรือเรียนจบมูลกัจจายนะ เป็นผู้ทรงพระปาฏิโมกข์หรือเป็นผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา ญาติโยมทวยกทวยิกามีศรัทธาเลื่อมใสจึงพากันบริหารอันเหมาะสมแก่สมณเพศ มีจิวรเป็นต้นมาสดตรงเป็นการแถมสมภารให้ และเป็นการเลื่อน

^{๑๑}นางเยาว์ ชาญณรงค์, วัฒนธรรมและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๖๗.

^{๑๒}แปลก สนธิรักษ์, พิธีกรรมและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๑๗๘.

^{๑๓}พิฑูร มลิวัลย์, ประเพณีเถราภิเษก, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

สมณศักดิ์ให้สูงขึ้นด้วย เพื่อให้พระภิกษุที่ได้รับการสดสงนนั้นอยู่ในร่มโพธิ์ร่มไทรเป็นหลักชัยสืบต่อพระพุทธศาสนาไปได้นานเท่านาน^{๓๓}

มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวไว้ในประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทยว่าการศึกษาลัทธิตความเชื่อ ความเชื่อถือเกี่ยวกับจารีต ขนบธรรมเนียมนั้น จะทำให้ผู้สนใจได้รับความรู้ จากวิถีชีวิตของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี มีโอกาสจะนำเอาความรู้เหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในสังคมสมัยใหม่ได้ผลดี ถูกต้องตามบุคคลสถานที่ กาลเวลา การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีจึงเป็นเครื่องหมายแห่งการอนุรักษ์ ส่งเสริมให้เจริญงอกงามสืบๆ กันไป การศึกษาเชิงวิเคราะห์หาเหตุผล ศรัทธาและจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อหาสาระที่อันเป็นแก่นแท้ นั้น เป็นการให้เกียรติอย่างสูงต่อบรรพบุรุษชาวล้านนาไทย ผู้สร้างสมสิ่งมีค่าเหล่านี้ไว้แก่ลูกหลานนับแต่โบราณกาล^{๓๔}

ญาวินิย์ ศรีวงศ์ราช กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาเรื่อง”ขวัญ” ในวรรณกรรมพิธีกรรมล้านนาว่า แนวคิดทางปรัชญาเรื่องขวัญมีวัตถุประสงค์เพื่อการวิเคราะห์ ลักษณะ ประเภท หน้าที่ของขวัญในวรรณกรรมพิธีกรรมล้านนา ผลการศึกษาพบว่าขวัญมีลักษณะเป็นสิ่งนามธรรมอย่างหนึ่งที่แฝงอยู่ในร่างกายมนุษย์ เป็นพลังอำนาจเร้นลับอยู่เหนือมนุษย์และเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ มนุษย์ก็จะมีชีวิตที่ดีมีความเป็นสิริมงคลเหมือนมีพลังอย่างหนึ่งที่คอยเพิ่มเติมให้ชีวิตมนุษย์มีสภาวะสมบูรณ์และสมดุลกับสรรพสิ่งต่างๆ ได้อย่างเป็นปกติสุข นอกจากนี้ยังพบว่าขวัญเมื่อได้ศึกษาจากความเชื่อของชาวตะวันตกและชาวตะวันออกพบว่าประเภทขวัญของชาวตะวันตกมี ๓ ประเภท คือ คน สัตว์ พืช ส่วนประเภทขวัญของชาวตะวันออกมี ๔ ประเภท โดยเพิ่มขวัญประเภทสิ่งไม่มีชีวิต แต่กระนั้นความเชื่อประเภทเรื่องขวัญของทั้งสองกลุ่มอาจแตกต่างกันตรงที่ชาวตะวันตกอาจมีพิธีกรรมที่มนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพืช สัตว์ คล้ายกันกับพิธีกรรมเรียกขวัญของชาวตะวันออก

นอกจากนี้ยังพบว่า ความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลเพื่อใช้เป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมที่ผิดต่อศีลธรรมและจารีตประเพณีในฐานะที่เป็นบรรทัดฐานของชุมชน และเกิดพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญต่างๆ เช่น ลูกแก้ว บ่าวสาว วัวควาย ช้าง เรือน ซึ่งเหล่านี้ในพิธีกรรมก็จะมีวรรณกรรมใช้กล่าวเรียกขวัญแบบสอดแทรกเนื้อหาคุณธรรมทางพุทธศาสนาอยู่ด้วย^{๓๕}

^{๓๓}สำลี รักสุทธี, สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๗๖.

^{๓๔}มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓.

^{๓๕}ญาวินิย์ ศรีวงศ์ราช, “การศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาเรื่อง ขวัญ ในวรรณกรรมพิธีกรรมล้านนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔).

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาประหยัด ปญญาวโร (สุนนท์) กล่าวถึงจารีตประเพณีของชาวอีสานว่ามีความเกี่ยวเนื่องกับหลักจริยธรรม โดยผ่านทาง “ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่” อันหมายถึงประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชาวอีสาน มีแนวปฏิบัติและหลักการที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำไปเกี่ยวเนื่องกับประเพณีอื่นได้ เช่น ประเพณี การทำบุญ ฮุดสร่ง เป็นต้น ชาวอีสานจึงมีความนิยมที่ทำบุญพร้อมกันมากกว่าหนึ่งบุญในเวลาเดียวกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางจิตใจ^{๖๖}

พระใบฎีกาอินถนอม มหาวิโร (ศรีหตา) ได้กล่าวถึงประเพณีการบวชในพระพุทธศาสนาในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษากรณีตำบลหัวขวาง” พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นนิกายที่ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะกระแสโลกหรือค่านิยมสมัยใหม่จะเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหนก็ตาม ก็ยังคงปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดในเรื่องของการอุปสมบทนี้ ก็คือปฏิบัติตามพระบรมพุทธานุญาต แต่ในปัจจุบันอาจมองว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่เพิ่มเติมเข้ามาในพิธีอุปสมบท แต่องค์ประกอบหลักตามพระบรมพุทธานุญาตก็ยังคงอยู่

การบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาทในประเทศไทยนั้น มีอยู่ ๒ วิธีการบวชแบบมหานิกาย (แบบลังกาวงศ์) และการบวชแบบธรรมยุติกนิกาย ซึ่งการบวชทั้ง ๒ แบบนี้จะใช้ภาษาบาลี หรือมคธ ซึ่งข้อกำหนดจะมีคล้ายกัน เพียงแต่วิธีการเท่านั้นที่ดูต่างกัน เช่น ข้อจำกัดสำหรับคนที่ไม่ควรให้บวช^{๖๗}

พระสุชี ชาครธมโม (ศรีมาตย์) ได้กล่าวถึงการฮุดสร่งในการศึกษาวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง : ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นว่า การฮุดสร่ง เป็นการถวายสมณศักดิ์ในระดับชาวบ้าน เพื่อยกย่องพระดี มีคุณธรรม มีความสามารถในชุมชน วัดจึงเป็นศูนย์กลางของการจัดงานบุญบั้งไฟ เพราะเป็นแหล่งรวมความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้งการทำบั้งไฟด้วย^{๖๘}

^{๖๖}พระมหาประหยัด ปญญาวโร(สุนนท์), “จริยธรรมที่ปรากฏในคำกลอน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๒.

^{๖๗}พระใบฎีกาอินถนอม มหาวิโร (ศรีหตา), “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท: ศึกษากรณีตำบลหัวขวาง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^{๖๘}พระสุชี ชาครธมโม (ศรีมาตย์), “ศึกษาวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงของประเพณีฮีตสิบสอง : ศึกษากรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระมหาอรุณ อรุณธมฺโม (สุภะโกษล) ได้กล่าวถึงพระเพณีในงานวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน” ว่าประเพณี คือ สิ่งที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี เกิดจากมนุษย์ในสังคม พยายามจัดระเบียบชีวิตและสังคม ระยะเวลาคงดำเนินไปเพราะความจำเป็น เมื่อความอยู่รอดของชีวิตและสังคม เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย ต่อมามนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จึงได้สร้างสรรค์ให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ชีวิตและสังคม มีระเบียบแบบแผน เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีประจำท้องถิ่น หรือประจำชาติ เช่น ประเพณีบุญข้าวสาก ประเพณี ๑๒ เดือน ประเพณีสดสรง^{๑๕}

สิริขญา คอนกรีต ได้กล่าวถึงการสดสรงในงานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ผลจากกรายการวิทยุกระจายเสียงว่า ผู้ชายที่ผ่านการบวช และผ่านการสดสรง เมื่อสึกออกมาจะมีคำเรียกตามการสดสรงว่า จารย์คุณ จารย์ชา คำว่า “จารย์” นั้นมาจากคำว่า “อาจารย์” หมายความว่า เป็นผู้คงแก่เรียนในทางพระ เป็นตำแหน่งทางสงฆ์ของชาวอีสาน หากไม่มีตำแหน่งเมื่อสึกออกมาจะเรียกว่า “ทิด” ส่วนผู้ที่สึกจากสามเณร จะเรียกว่า “เซียง” โดยพระที่บวชนาน ๆ และปฏิบัติตนเป็นที่เคารพของชาวบ้านก็จะได้รับการฉลองโดยพิธี “สดสรง” สดสรงครั้งแรกไม่มีชื่อเรียกพิเศษ แต่เมื่อสึกออกมาเรียกว่า “จารย์” พระที่ผ่านการสดสรงครั้งที่สอง เรียกว่า “ญาชา” สึกแล้วเรียกว่า “จารย์ชา” สดสรงครั้งที่สาม เรียกว่า “ญาคู” สึกแล้วเรียกว่า “จารย์คุณ”^{๑๖}

อรัญญา ปานจีน ได้กล่าวถึง การสดสรงในงานวิจัยเรื่อง การศึกษา คติความเชื่อเรื่องพญานาคในพื้นที่อีสานตอนบน เพื่อเสนอแนวทางสู่การออกแบบสถาปัตยกรรมภายในพิพิธภัณฑ์ นาคาว่า สดสรงหรือโบราณเรียกว่า “เถราภิเษก” คือสดสรงพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิคงแก่เรียน เช่นเรียนจบมนต์น้อยมนต์กลาง ลัทธปาฏิโมกข์ หรือเป็นผู้มั่นคงในพระพุทธศาสนา ญาติโยมจะพากันจัดหาบริวารมาสดสรง เป็นการแถมสมภารให้เพื่อเป็นหลักชัยไม่ทำสืบต่อพระพุทธศาสนาสืบต่อไป บุญสดสรงหรือบุญเดือนห้า เป็นช่วงขุสงกรานต์ คือวันที่พระอาทิตย์ได้เคลื่อนย้ายจากฤดูหนาวเข้าสู่ฤดูร้อน ในการทำพิธีสดสรง จำเป็นต้องมี “ฮางสด” ซึ่งก็คือท่อนไม้ที่เขาะให้เป็นรางสำหรับเอาน้ำรดให้ไหลลงไปตามรางนั้น จึงเรียกว่า “รางรด” หรือ “ฮางสด” ตามเสียงไทยอีสาน โดยนิยมทำด้านหัวของฮางสดเป็นรูปพญานาค ส่วนด้านท้ายทำเป็นหางนาค เป็นส่วนที่ใช้ท่อน้ำให้ไหลลาดลงไปหาทางหัว ซึ่งจะรูให้น้ำไหลออกไปอุ้งองค์พระพุทธรูปที่ต้องการสดสรง ความยาว

^{๑๕}พระมหาอรุณ อรุณธมฺโม (สุภะโกษล), “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน”, *ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓

^{๑๖}สิริขญา คอนกรีต, “การวิเคราะห์ผลจากกรายการวิทยุกระจายเสียง”, *ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๕.

ของ ฮางฮุด เท่าที่ปรากฏ สูงสุดไม่เกิน ๑๒ สอก การสดสรงอีกนัยหนึ่งหมายถึงการถวายสมณศักดิ์แก่พระภิกษุสงฆ์^{๒๐}

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ทราบถึงประเพณีของพิธีการสดสรงว่า เป็นการสดนำพระภิกษุสามเณรเพื่อยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา พระภิกษุที่ได้ผ่านประเพณีการสดสรงจึงได้รับอิทธิพลในด้านจิตใจและความเชื่อ ทั้งการยอมรับและให้การเคารพนับถือของญาติโยม ซึ่งในแต่ละชั้นมีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านของฝ่ายการศึกษาและฝ่ายบริหาร ได้ถูกจัดแบ่งไว้ตามคุณสมบัติอย่างเหมาะสม จะต้องเป็นผู้คงแก่เรียนที่มีศีลาจารวัตรน่าเลื่อมใส

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการ ตามลำดับ ได้แก่

๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

เป็นการศึกษาแนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้ มีดังนี้

๑) แหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา และอนุฎีกา

๒) แหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำราทางวิชาการ งานวิจัย เอกสาร หนังสือต่างๆที่นักวิชาการรวบรวม เรียบเรียง และประพันธ์ขึ้นมา

๑.๗.๒ ชั้นศึกษาภาคสนาม

ข้อมูลภาคสนาม เป็นข้อมูลหลักที่มีความสำคัญต่อการศึกษาครั้งนี้ ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์และการเข้าไปมีส่วนร่วม โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเป็นรายบุคคล (Personal interview) ได้แก่ ชาวตำบลป่าสังข์ ที่เกี่ยวข้องทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ดและบุคคลนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กล้องถ่ายรูป, เทปบันทึกเสียง, สมุดบันทึก และผู้ช่วยเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์

^{๒๐} อรรถกถา ปานจิน, การศึกษา คติความเชื่อเรื่องพญานาคในพื้นที่อีสานตอนบน เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมภายในพิพิธภัณฑ์นาคา, ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒-๒๓.

๑.๗.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลและแสดงผล

นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Method) ภายหลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลและประเมินผลการวิเคราะห์แล้ว ก็นำมาทำการสรุปผลแบบอุปนัยวิธี นำเสนอผลการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะในกรณีที่สมควรมี การศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในอนาคตต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของประเพณีฮอดสร้งในภาคอีสาน

๑.๘.๒ ได้ทราบถึงความเชื่อประเพณีฮอดสร้งของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๘.๓ ได้องค์ความรู้จากผลวิเคราะห์ประเพณีฮอดสร้งของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด และนำผลการศึกษาไปเป็นข้อมูลในทางวิชาการด้านศาสนา และประเพณีการฮอดสร้งสืบต่อไป

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาของประเพณีฮอดสรงในภาคอีสาน

ประเพณีการฮอดสรงนี้เป็นลักษณะของการเลื่อนสมณศักดิ์ ซึ่งเรียกว่า “เถรภิเษก” ในสังคมอีสาน ในสมัยโบราณที่นิยมการฮอดสรงเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อครั้งนครเวียงจันทน์สมัยโบราณ การคัดเลือกพระภิกษุสามเณร เป็นหน้าที่ของประชาชนผู้ตั้งเขตวัดปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรในวัดแล้วไปวิพากษ์วิจารณ์หาข้อมูล ถ้าเห็นว่าพระภิกษุสามเณรรูปใดพร้อมด้วยศิลาจารวัดประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ก็ลงมติกันจัดกองฮอดขึ้นมาสรงน้ำมอบตำแหน่ง ซึ่งในบทรนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีฮอดสรงในภาคอีสาน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ ความเป็นมา

ชนส่วนใหญ่ในอีสานเป็นกลุ่มวัฒนธรรมไทย – ลาว (Tai-Lao) ที่มีภาษา จาริต ประเพณีตามแบบวัฒนธรรมลาวที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เมื่อพิจารณาลงไปแล้วพบว่า ชนกลุ่มนี้สามารถจำแนกเป็นกลุ่มย่อยที่มีภาษาและจาริตเฉพาะกลุ่มได้ ๕ กลุ่ม คือ ลาว ไทฮ้อ ไทโย้ย ผู้ไท ไทแสก มีการกระจายตัวตั้งภูมิลำเนาอยู่ทั่วทั้งภูมิภาค นับตั้งแต่หนองคาย อุดรธานี สกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ขอนแก่น ชัยภูมิ ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี เลย มุกดาหาร ศรีสะเกษ (บางส่วน) สุรินทร์ (รัตนบุรี) นครราชสีมา (บัวใหญ่, สูงเนิน, ปักธงชัย) และบุรีรัมย์ (พุทไธสง) นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชนอื่นที่อาศัยอยู่ปะปนร่วมกับลาวคนพื้นเมือง คือ ชนกลุ่มวัฒนธรรมมอญ เขมร (Mon – Khmer) ได้แก่ กะโล้ กะเลิง ข่า ในแถบเทือกเขาภูพานในเขตจังหวัดสกลนคร นครพนม กลุ่มชนบรูไนแถบจังหวัดอุบลราชธานีและมุกดาหาร กลุ่มชาติพันธุ์กวยเขมรในเขตตอนล่างของภาค บริเวณจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาวโคราชในจังหวัดราชสีมามาที่เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างลาว เขมร และไทยภาคกลางอีกด้วย^๑

ในส่วนของประเพณีฮอดสรงมีความแตกต่างกันในบริบทของแต่ละกลุ่มชน ในภาคอีสานในแต่ละส่วนไม่ว่าจะเป็นอีสานเหนือ อีสานกลาง หรืออีสานใต้ มีการจัดประเพณีพิธีฮอดสรง

^๑ ปรีชา อุตระกุล, กลุ่มชาติพันธุ์ในนครราชสีมา ในวัฒนธรรมพื้นบ้านนครราชสีมา, (นครราชสีมา : โคราชออฟเซ็ทการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๒ – ๓๖.

อยู่ในช่วงเดือนเดียวกัน คือ เดือนสี่ โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือเพื่อเป็นการยกย่องพระภิกษุสงฆ์ที่ประพฤติดีประพฤติชอบด้วยสมณศักดิ์ และผู้ที่เข้ามารับการสดสรงเป็นพระภิกษุสงฆ์สามเณรเช่นเดียวกัน แต่สิ่งที่ต่างกันคือในส่วนของการรายละเอียดนั้นมีไม่เหมือนกัน เช่น ในจังหวัดมหาสารคาม วิธีการสด (หด, รด) ก็จะใช้น้ำอบน้ำหอมใส่ตุ้มไว้ให้มาก เอาโองหมมาตั้ง เอาต้นกล้วยเป็นเสา เอาใบตองกล้วยและหญ้าแพรกมารองสูงจนหย่อนขาได้เรียกว่า บัลลังก์ศิลาอาสน์ ถ้าต่ำกว่านั้นเรียกว่า หินศิลาอาสน์ ตั้งไว้ได้ป้องกันโองหม เวลาเทน้ำใส่โองหมน้ำจะไหลลงมารดผู้รับการรดน้ำพอดี^๒

ส่วนในจังหวัดอุดรธานีการรดน้ำทำด้วยไม้เป็นรูปพญานาค ถ้าตัวเขียนหรือแกะสลักลวดลายให้สวยงาม หลังพญานาคทำราวเหล็กสำหรับติดเทียนกิ่งหรือเทียนง่าและเทียนกาบ บูชา ๑ ราว บริเวณคอกพญานาค มีใบคุณใบยอ หญ้าแพรกและใบตองรองพื้น เอาผ้าผืนบาง ๆ ห่อพันกลองหลายข้างในห่อด้วย เครื่องทอง เครื่องเงิน เครื่องนาก เขี้ยว งา พระเครื่อง เพื่อให้ น้ำที่สดสรงไหลและรดลงมายังพระภิกษุผู้รับได้รับถวายการสดสรง และที่สำคัญพระเถระบางรูปเป็นผู้ทรงพุทธวิद्याคมขั้นสูง น้ำที่สดสรงจะมีชาวบ้านนำไปพรมที่ศรีษะหรือใช้ล้างหน้าเพื่อความเป็นสิริมงคลการตั้งสังฆสาด จะตั้งห่างจากศาลาโรงธรรมอย่างน้อยประมาณ ๑๐ วา ปลุกคั้นกล้วยต้มน้อยสองข้างทาง ใช้ผ้าขาวคาดเป็นพาดานจากโรงธรรมถึงสังฆสาด หันหัวนาคสังฆสาดไปทางทิศเหนือ หางนาคไปทางทิศใต้ ทำห้องสรงไว้ทางหัวนาค กั้นห้องสรงให้มีคชิด และให้หัวนาคอยู่ตรงบนห้องสรง หางนาคให้อยู่นอกห้องสรงปลุกศาลเพียงตาขึ้นที่สองข้างสังฆสาด สำหรับตั้งบายศรีซ้ายขวา นำก้อนศิลามงคลไปวางไว้ได้สังฆสาด^๓

ประเพณีสดสรงที่ทำกันในยุคปัจจุบัน ทำให้เห็นถึงการยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณร การสดสรง เป็นการปฏิบัติตามประเพณี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเพณีที่ใช้ในการสดสรงเป็นของชาวบ้านหรือประชาชน เป็นเรื่องของประชาชนเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง และสมณศักดิ์ที่พระสงฆ์ได้รับนั้น ก็เป็นของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชน โดยแท้ เพราะประชาชนเป็นเจ้าของ เป็นผู้ดำเนินการถวาย ทั้งพิธีสดสรงก็เป็นกุศลพิธีที่อำนวยความสุขและความเจริญแก่ประชาชนโดยทั่วหน้ากัน ประเพณีนี้จึงควรได้รับการยกย่องเชิดชู และส่งเสริมให้คงอยู่ตลอดไป พิธีสดสรง นิยมถือปฏิบัติเป็นประเพณีที่เป็นรูปธรรมและยังถือปฏิบัติกันอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพระภาคอีสานในอดีตเป็นที่ศรัทธาของประชาชน เป็นพระของประชาชน หากประพฤติไม่ดี ประชาชนก็ไม่ให้การสนับสนุน เท่ากับเป็นการลงโทษในตัว ฉะนั้น การจะเลื่อน

^๒ http://www.mculture.in.th/moc_new/album/พิธีสดสรง/ (๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕).

^๓ <http://www.udru.ac.th/~culture/index>. (๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕).

ขึ้นเดือนยยแต่ละครั้ง จะต้องเป็นผู้ที่มีความพร้อมด้วยคุณสมบัติและมีอายุพรรษาที่เหมาะสม และโดยการเห็นพ้องต้องกันของประชาชนจริง ๆ^๔

ตามประวัติความเป็นมาการเลื่อนสมณศักดิ์เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีสมเด็จพระสังฆราชสมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว อยู่ประมาณพุทธศักราช ๒๑๓๕ ซึ่งตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชสมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว คงได้รับสถาปนาแล้ว เพราะมีคุณเคยกับพระมหากษัตริย์ จนปัจจุบันพบว่า การเลื่อนขึ้นและตำแหน่งสมณศักดิ์นั้นมิใช่มติของมหาชน แต่เป็นบทบาทของคณะสงฆ์ ร่วมกับองค์การที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ หรือแม้แต่ผู้ที่มีอำนาจตลอดจนนักการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง ประชาชนหรือประชามติไม่มี เป็นเพียงแต่ผู้รับทราบเท่านั้น^๕ การสดสงของชาวอีสานจึงเป็นการยกย่องพระภิกษุสามเณร ส่วนสมณศักดิ์ถือเป็นเรื่องของคณะสงฆ์ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

อนึ่งถ้าผู้มีจิตศรัทธาจะสร้งน้ำพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ก็จะต้องแห่พระพุทธรูปนั้น ออกหน้าเจ้านาคไปด้วย การที่สร้งน้ำพระภิกษุ คำลาวเรียกว่า สดน้ำพระ ซึ่งไม่ใช่พิธีสร้งน้ำพระสงฆ์อย่างที่คนไทยทำกันในวันสงกรานต์ คือ ถ้าพระภิกษุรูปใดจะได้เลื่อนยศขึ้นจากเป็นพระอันดับ คือ เจ้าหัว จึงจะได้รับการสร้งน้ำนี้ เพราะฉะนั้น การสร้งน้ำนี้ เป็นการทำให้เลื่อนยศให้สมณะ ถ้าพระภิกษุรูปใดได้รับสร้งน้ำจากทายก ภิกษุรูปนั้นแต่นั้นไปต้องเปลี่ยนชื่อจากเจ้าหัว เรียกว่า เสด็จแล้วตามด้วยชื่อของภิกษุรูปนั้น ส่วนที่เรียกว่า สดน้ำพระ ครั้งแห่ประทักษิณได้ ๓ รอบแล้วก็เชิญพระนั้นลงจากเตียงหาม นิมนต์ให้ขึ้นนั่งบนแท่นอันหนึ่ง ซึ่งทำลวดลายด้วยหยวกกล้วย แล้วเจ้าศรัทธาก็โสรจสร้งพระนั้นด้วยน้ำอบน้ำหอม ตลอดจนผู้สูงอายุของชาวบ้าน ครั้นเสร็จแล้วจึงประกาศชื่อตั้งของพระนั้นให้ทราบทั่วถึงกัน ประกาศนั้นอาจจะเขียนลงใบลาน ลงแผ่นเงินแผ่นทองตามลำดับยศ^๖

การสดสง คือ การรดน้ำพระภิกษุสามเณรที่ชาวบ้านมีมติเหตุสมควรและมีความเหมาะสม เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ตามหลักฐานปรากฏว่า ประเพณีสดสงนี้ได้เริ่มถือปฏิบัติกันมาจนเป็นประเพณี ตั้งแต่เมื่อครั้งนครเวียงจันทน์สมัยโบราณที่ยังมีการปกครองตนเองเป็นอิสระ และมีอาณาเขตครอบคลุมมาทั่วดินแดนอีสาน ซึ่งเป็นภาค

^๔ อุดม บัวศรี, ออนซอนอีสาน ชุดที่ ๑, (ขอนแก่น : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘ - ๔๙.

^๕ อ้างแล้ว.

^๖ เสฐียร โกเศศ, การศึกษาเรื่องประเพณีไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๖๒ - ๖๓.

ตะวันออกเฉียงเหนือของไทยในปัจจุบันนี้” ดังคำเล่าขานกันว่า “ความจริงเมืองเวียงจันทน์แต่ยังปกครองตนเองอยู่โดยเอกเทศได้รับรองพระพุทธศาสนาไปทำนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองตลอดแคว้นของตน ชาวเวียงจันทน์ได้เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ได้ก่อสร้างปูชนียวัตถุไว้ให้เป็นประโยชน์แก่โลกตามสติกำลัง และได้ยกย่องสงฆ์สาวก ผู้เป็นศาสนทายาทให้ดำรงฐานันดรศักดิ์ตามชั้นตามภูมิ”

การสงฆ์พระภิกษุเพื่อเลื่อนสมณศักดิ์ตามแบบแผนท้องถิ่นโบราณอีสาน เป็นการถวายสมณศักดิ์ (โบราณ เรียก“เถราภิเษก”) คือการเลื่อนสมณศักดิ์พระภิกษุที่มีจริยวัตรดีงาม ศึกษาสำเร็จแต่ละขั้นตอนให้มีฐานะสูงขึ้นตามการลำดับ เช่น สดครั้งแรก เรียก สำเร็จเมื่อสึกออกมาเรียก “จารย์” สดครั้งที่สองเรียก “ชา” สึกออกมาเรียก “จารย์ชา” สดครั้งที่สามเรียก “ญาครู” สึกออกมาเรียก “จารย์ครู” สดครั้งที่สี่เรียก “ญาท่าน” สึกออกมาเรียก “จารย์ท่าน” เป็นต้น ส่วนพระที่บวชโดยไม่ผ่านการสดสรงเรียก “เจ้าหัว” สึกออกมาเรียก “ทิด” ส่วนสามเณรเรียก “จ้าว” สึกออกมาเรียก “เซียง”^๕

บุญประเพณีสดสรงหรือบุญกองสดไม่ใช่การสงฆ์ธรรมดา แต่เป็นการสงฆ์เพื่อเป็นการเลื่อนยศศักดิ์ให้แก่พระภิกษุสงฆ์ ในภาษาวัดเรียกว่า “เถราภิเษก” ภิกษุที่จะได้รับการสดสรงน้ำนั้น จะต้องมาจากการเลือกของประชาชน เป็นภิกษุที่ประพฤติปฏิบัติชอบ มีศีลบริสุทธิ์ มีความวิริยะอุสาหะ ในการศึกษาเล่าเรียน เช่น เรียนจบสวดมนต์น้อย สวดมนต์กลาง หรือปาฏิโมกข์ หรือเป็นผู้มีอาวุโสตั้งใจมั่นต่อการดำรงสมณเพศ เมื่อชาวบ้านเลือกได้แล้วก็จะร่วมกันจัดเป็นกองบุญขึ้นสำหรับสดสรงภิกษุรูปนั้น ปกติสามเณรอีสานเรียก “จ้วน้อย” หรือ “จ้าว” ภิกษุเรียก “เจ้าหัว” บางทีเรียกให้คล้องจองกันว่า “เจ้าหัว จ้วน้อย” ในคำภายิตเกี่ยวกับเรื่องบุญข้าวจี่และบุญมหาชาติ ได้กล่าวถึงคำว่า “เจ้าหัว” และ “จ้วน้อย” ว่า

“เดือนสามค้อยเจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี่

เดือนสี่ค้อยจ้วน้อยเทศน์มะทีฯ

เดือนสามค้อยเจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี่

ปั้นข้าวจี่มีน้ำอ้อยจ้วน้อยเซ็ดน้ำตา”

จ้วน้อย เมื่อสึกขาลาเพศไปเรียกว่า “เซียง” ส่วน “เจ้าหัว” เมื่อลาสิกขาแล้วเรียก “ทิด” เมื่อไปสดสรงแล้วเจ้าหัวจะเปลี่ยนสภาพไปอีกแบบหนึ่ง คือ จะเลื่อนฐานสูงขึ้นกว่าเดิม ดังนี้

^๓ พิฑูร มลิวัดย์, ประเพณีเถราภิเษก, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๕), หน้า ๗.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^๕ ตึก บุญแสน, “ศิลปะและวัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำโขง”, วรรณกรรม วัฒนธรรมพื้นบ้าน วิถีชีวิตคนอีสาน, (มีนาคม ๒๕๕๕) : หน้า ๒๑.

สดน้ำครั้งแรก เรียก “สำเร็จ” ลี้ออกมาเรียก “จารย์”
 สดน้ำครั้งที่ ๒ เรียก “ยาชา” ลี้ออกมาเรียก “จารย์ชา”
 สดน้ำครั้งที่ ๓ เรียก “ยาครู” ลี้ออกมาเรียก “จารย์ครู”
 สดน้ำครั้งที่ ๔ เรียก “ยาท่าน” ลี้ออกมาเรียก “จารย์ท่าน”^{๑๑}

เมื่อสามเณรหรือจิวลี้ออกมาจะได้รับการยกย่องว่า เชียง ซึ่งมาจากคำว่าเวียงหรือเมืองที่มีกำแพงรอบ หมายความว่าจบการศึกษาขั้นต้นพร้อมที่จะเป็นคนของเวียงหรือเป็นพลเมืองดี ถ้าอายุครบบวชเป็นพระภิกษุเรียกว่าสมเด็จเมื่อศึกษาบาลีพระธรรมต่างๆ แล้วหากลี้ออกมาชาวบ้านจะเรียกว่า ทิต นำหน้าชื่อ คำว่าทิตมาจากบัณฑิตคือเป็นผู้รู้ ถ้าบวชนานไปก็มีพิธีรดน้ำเป็น ญาคู ลี้ออกมาจะได้รับสมญานามเป็น จารย์ครู คือเป็นชั้นอาจารย์ บวชนานต่อไปอาจมีพิธีรดน้ำอีกเป็น ญาชา ลี้ออกมาจะได้รับยศเป็น จารย์ชา ซากงเท่ากับ ๓ เท่าปริญญาเอก ทั้งญาชา ญาคูนี้อาจจะได้รับการสลักนามลงบนแผ่นเงินแผ่นทองเรียกว่าญาคูหลาบเงิน ญาคูหลาบคำ ยศชั้นสูงทางสงฆ์เป็นญาคูหลักคำถึงญาคูยอดแก้ว^{๑๒}

การสดสรงจะมีเครื่องประกอบที่สำคัญนอกจากไตรจีวรแล้ว ยังประกอบไปด้วยตาลปัตร ไม้เท้าเหล็ก หว่อม (หมวก หรือกระหม่อม) หลาบเงิน หลาบคำ เทียนกิ่ง เทียนเหล็ก เทียนอาจ บายศรี น้ำหอม และโองสวด^{๑๓}

จากที่กล่าวมาประเพณีสดสรงในภาคอีสาน ไม่ว่าจะเป็นอีสานเหนือ อีสานกลาง หรืออีสานใต้ จะมีการจัดพิธีในเดือนเดียวกัน มีวัตถุประสงค์ที่เหมือนกัน บุคคลากรที่สดสรงก็เป็นพระสงฆ์เช่นเดียวกัน ซึ่งในส่วนที่ต่างกันนั้นจะเป็นทางด้านบริบทในส่วนของการเป็นรายละเอียดคือในส่วนของการบริหาร เช่น ฮางสวด รวงรินหรือฮางริน รูปแบบการใช้งานเป็นรางยาวประมาณ ๓-๔ เมตร บางแห่งอาจสั้นหรือยาวกว่านี้ บางแห่งก็มีรูปแบบที่ธรรมดาไม่มีลวดลายที่วิจิตรงดงาม แต่บางแห่งก็มีลวดลายแกะสลักที่สวยงาม ในส่วนของพิธีกรรม อาจจะมีการนิมนต์พระภิกษุที่ได้รับการสดสรงมาเป็นผู้เจริญชัยมงคลคาถา บางที่เมื่อสดสรงเสร็จแล้วก็จะมีการนอนให้พระสงฆ์เดินเหยียบบนตัวเพื่อความเป็นสิริมงคล ดังนั้นการสดสรงก็เพื่อที่จะเป็นการปกป้องพระภิกษุสามเณร

^{๑๑}อุดม บัวศรี, ออนซอนอีสาน ชุดที่ ๑ รายการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทางวิทยุโทรทัศน์ ณ สถานีโทรทัศน์ช่อง ๑๑ ขอนแก่น, (มหาวิทยาลัยขอนแก่น : มปท., ๒๕๔๐), หน้า ๔๒-๔๓

^{๑๒}จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, ของดีอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๐), หน้า ๑๓

^{๑๓}โองสวด อ่านว่า “โองหด” แต่โดยหลักภาษาไทยในการเขียนถือว่าตัว “ฮ” ในภาษาอีสานใช้แทนตัว “ร” ในภาษากลางเสมอ เช่น “เฮ้วฮีบ” เป็น “เร้วริบ” “ฮ่วมฮัก” เป็น “ร่วมรัก” ฉะนั้นคำว่า “โองสวด” ก็คือ “โองรด” คือ โรงสำหรับรดสรงนั่นเอง

ในพระพุทธศาสนาโดยอาศัยประชาชนเป็นผู้เห็นชอบและให้ความสำคัญกับพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๒.๒ วิธีปฏิบัติกรหสดสงในภาคอีสาน

ในการคัดเลือกพระภิกษุสามเณรเข้ามารับการหสดสงนั้น ได้มีการเลือกโดยกำหนดคุณสมบัติคือต้องเป็นบุคคลที่มีลักษณะท่าทางหรือกิริยาที่น่าเลื่อมใส บ้างก็หมายเอาพระภิกษุที่มีอายุพรรษาพอที่จะได้รับการประกอบพิธีหสดสง และจึงมีการนิมนต์พระภิกษุรูปนั้นซึ่งผู้วิชัยจะได้อธิบายเพิ่มเติมดังนี้

๑. การคัดเลือก

พระภิกษุสามเณรที่จะได้รับการหสดสงนั้น จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม กล่าวคือเป็นผู้ที่มีการศึกษาเล่าเรียนดี จบหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นผู้ปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย เป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชน คารวยก่องเชิดชูเป็นปูชนียบุคคลของประชาชน เมื่อประชาชนเห็นสมควรพร้อมกันมีมติร่วมกันว่าพระภิกษุสามเณรรูปใด มีคุณสมบัติเหมาะสม ก็พร้อมกันเลือก นิมนต์พระภิกษุสามเณรรูปนั้นให้ได้รับการหสดสง โดยประชาชนและผู้เฝ้า ได้ประชุมปรึกษาหารือกัน และมีมติข้างมากเป็นอย่างใด ก็ถือปฏิบัติตามมตินั้นส่วนมากมติมักจะเป็นเอกฉันท์ ประชามตินี้นิยมปกปิดบ้าง เปิดเผยบ้าง ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ในแต่ละครั้ง ถ้าปิดเป็นความลับ ก็อาศัยเหตุกลัวพระภิกษุสามเณรที่ชาวบ้านมีมติเห็นสมควร จะปฏิเสธในการเข้าสู่พิธีหสดสง บางท้องถิ่นจึงมีการปกปิดด้วยเหตุดังกล่าว^{๑๑}

๒. การนิมนต์

การนิมนต์พระภิกษุสามเณรรับการหสดสงนั้น จะนิมนต์ล่วงหน้า หรือนิมนต์ในวันประกอบพิธีนั้นก็ได้ สุดแต่จะสะดวกและเห็นสมควร วิธีนิมนต์นั้น ผู้นิมนต์จะนำขันนิมนต์ ไปถวายเป็นเครื่องสักการะ (ขันนิมนต์นั้น ส่วนมากเป็นพานใส่ดอกไม้และรูปเทียน) จะนิมนต์เปิดเผยหรือปิดบังก็ได้

นิมนต์เปิดเผยนั้น คือ ผู้นิมนต์ ถือนขันนิมนต์ไปถวายพระภิกษุสามเณรผู้ควรแก่การหสดสงตามประชามติของชาวบ้าน เสดียงให้ท่านทราบความประสงค์ในการนิมนต์ ส่วนการนิมนต์แบบปกปิดนั้น เป็นการนิมนต์ด้วยการซ่อนขันนิมนต์ไว้ เช่น ซ่อนไว้ในบาตร กระจิบข้าว หรือกลองข้าว แล้วยกไปถวาย โดยมีให้รู้ว่าเป็นการนิมนต์รับการหสดสง เมื่อพระภิกษุสามเณรที่ประชาชนชาวบ้านประสงค์จะนิมนต์รับบาตร กระจิบข้าว หรือกลองข้าวแล้ว ก็ถือว่าท่านรับนิมนต์

^{๑๑}พิฑูร มลิวัดย์, ประเพณีเถรภิเสก, หน้า ๔.

แล้ว ที่มีการนิมนต์แบบปกปิดก็เพราะพระภิกษุสามเณรบางรูป เป็นผู้ปฏิบัติมักน้อยสันโดษมาก แม้ประชาชนจะเลื่อมใส ท่านก็ไม่ยินดีรับการสดทรง จะอย่างไรก็ตาม เมื่อพระภิกษุสามเณรที่ประชาชนเคารพเลื่อมใสรับนิมนต์แล้ว ประชาชนก็จะพากันแสดงความดีใจ ถวายสังฆทาน ๓ ถา และเปล่งเสียงสาธุช้านพร้อม ๆ กัน^{๑๔}

๓. จริยวัตรของผู้รับการสดทรง

การสดทรง เป็นการสถาปนาขึ้นดำรงสมณศักดิ์ เป็นการยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณรด้วยลาภยศ พระภิกษุสามเณรผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะได้รับการสดทรง จึงมีความสังวร เกรงจะเป็นผู้ติดลาภยศ หรือเครื่องสักการะ ท่านจึงมักวางตัวเป็นผู้มักน้อย สันโดษ ไม่ชวนชวายในการที่จะได้ลาภยศ ไม่แสดงอาการใด ๆ ที่จะเป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ต้องการลาภยศ จริยวัตรนี้นิยมปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด ที่ท่านประพจน์เช่นนี้ เห็นจะเป็นเพราะประสงค์จะปฏิบัติตามพระบรมพุทโธวาทที่ปรากฏในสักการสังยุต คัมภีร์สังยุตตนิกาย ที่ทรงเตือนพระสงฆ์ไม่ให้หลงติดอยู่ในลาภสักการะ พระพุทธเจ้าทรงตำหนิผู้หลงติดในลาภสักการะว่าเป็นผู้จมอยู่ในกองมูตรกองคูด และการถือเคร่งครัดเช่นนี้ ก็เป็นการตัดการหาเสียงให้ตนเอง ทำให้เกิดประชามติที่บริสุทธิ์ เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง^{๑๕}

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า การสดทรงนั้นจะต้องมีการคัดเลือกเอาพระภิกษุสามเณรที่มีอายุพรรษาพอประมาณหรือมีจริยวัตรที่น่าเลื่อมใสเป็นที่น่านับถือของของพุทธศาสนิกชน หรือประชาชนทั่วไปเข้ามารับประกอบพิธีสดทรง เมื่อได้รับการสดทรงแล้วก็จะมีการเรียกตามลำดับชั้นดังผู้วิจัยจะได้อธิบายต่อไป

๒.๓ ลำดับชั้นสมณศักดิ์

สมัยโบราณหากมีพิธีเถรภิษกสดทรง ณ ที่ใดแล้ว ผู้คนจะหลั่งไหลเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก การพิธีดังกล่าวเกี่ยวข้องกับชั้นยศของพระสงฆ์อย่างไรนั้น ลำดับชั้นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์อีสานในครั้งโบราณ นิยมถือตามแบบอย่างมาจากกรุงศรีสัตนาคานหุด และเมืองหลวงพระบางในอดีตซึ่งแบ่งเป็นลำดับชั้นได้^{๑๖} ดังนี้

^{๑๔} พิฑูร มลิวัดย์, ประเพณีเถรภิษก, หน้า ๔.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^{๑๖} มุสดกชนชาติลาว, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระยอดแก้วพุทธชินราชสกลมหาสังฆปาโมกข์ สมเด็จพระสังฆราชแห่งพระราชอาณาจักรลาว, (กรุงเทพมหานคร : มปท., ๒๕๒๘), ๑๔๒.

- ๑) ชั้นสำเร็จ (บางแห่งเรียก สมเด็จพระ)
- ๒) ชั้นหา (ปรีชา)
- ๓) ชั้นคุณ (ครู)
- ๔) ชั้นราชครู (สำหรับครูบาอาจารย์สอนลูกเจ้านาย)
- ๕) ชั้นเจ้าหัวคูฝ่าย (เทียบได้กับเจ้าคณะหมวดหรือเจ้าคณะตำบล)
- ๖) ชั้นเจ้าหัวคูด้าน (เทียบได้กับเจ้าคณะแขวงหรือเจ้าคณะอำเภอ)
- ๗) ชั้นเจ้าหัวคูหลักคำ (เทียบได้กับเจ้าคณะเมืองหรือเจ้าคณะจังหวัด)
- ๘) ชั้นเจ้าหัวคูลูกแก้ว (เทียบได้กับตำแหน่งพระสังฆราช)
- ๙) ชั้นเจ้าหัวคูยอดแก้ว (เทียบได้กับตำแหน่งรองสมเด็จพระสังฆราช)
- ๑๐) ชั้นราชคูหลวง (เทียบได้กับตำแหน่งพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก)

สมณศักดิ์ตามข้อ ๑ ถึงข้อ ๔ เป็นสมณศักดิ์ฝ่ายปริยัติ ส่วนข้อ ๕ ถึงข้อ ๑๐ เป็นสมณศักดิ์ฝ่ายบริหาร ดังที่ท่านพะอ้อนแก้ว สิดทิวัง และคำวอน บุญยะพอน ได้กล่าวไว้ว่า ลำดับชั้นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ที่ได้รับการยศตรง มี ๖ ชั้น ดังนี้ (๑) สำแดง (๒) ซา (๓) กุหรือครู (๔) หลักคำ (๕) ชั้นลูกแก้ว (๖) ยอดแก้ว (สังฆราช)^{๑๖} การเลื่อนสมณศักดิ์ฝ่ายปริยัติ พระภิกษุสามเณรจะได้รับสมณศักดิ์ชั้นใด จะต้องได้รับการศึกษาเป็นบันไดไต่ขึ้นเป็นขั้น ๆ ตามหลักสูตรการแบ่งหลักสูตรการศึกษาในสมัยโบราณมี ๓ ชั้น หลักสูตรชั้นหนึ่งๆ เรียกว่า “บัน”^{๑๗} ซึ่งมีดังนี้

๑ บันต้น

(๑) สูตรมนต์น้อย คือ ตั้งมุงคูลน้อย (มงคลน้อย) ได้แก่ ๗ ตำนาน สูตรมนต์หลวง คือ ตั้งมุงคูลหลวง (มงคลหลวง) ได้แก่ ๑๒ ตำนาน ไชยน้อย ไชยใหญ่ จบบริบูรณ์

(๒) สูตรมนต์กลาง คือ ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร มหาสมัยสูตร อนัตตลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตร มาติกาแจง พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ พระวินัย พระสูตร

(๓) สูตรมนต์ปลาย คือ สัททนีติปกรณ์ (บาลีมูลกัจจายนสูตร) อภิธัมมัตถสังคหบาลี ปาฏิโมกขบาลี

^{๑๖} พะอ้อนแก้ว สิดทิวัง และคำวอน บุญยะพอน, พระมหาเถระแห่งหลวงพะบาง ๑๘๕๔ ถึง ๒๐๐๓, (หลวงพะบาง : อานันท์กานพิมพ์, ๒๐๑๑), หน้า ๔๗.

^{๑๗} สวิง บุญเจิม, มรดกอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๓๕), หน้า ๔๘๗.

๒ บั๊นกลาง

(๑) เรียนมูลกัจจายนสูตร เริ่มตั้งแต่สมัญญาภิธานและสนธิ นาม อาขยาด กิตก์ สมาส เป็นต้นไป คุจเรียนบาลีไวยากรณ์ในสมัยนี้ แต่พิสดารมากและต้องเรียนจากพระคัมภีร์ไบลานอักษรขอม อักษรธรรมอีสาน ธรรมล้านนา และไทยน้อย

(๒) แปลคัมภีร์บาลีอัฐกถาทัง ๕ คือ พระวินัยอัฐกถา อัฐกถาปาจิตติย อัฐกถา จุลวรรค อัฐกถามหาวรรค อัฐกถาปริวารวรรค

(๓) อัฐกถาธรรมบทบาลี ๘ ภาค ประกอบด้วยปฐมภาโค ภาค ๑ ทุติยาโค ภาค ๒ ตติยาโค ภาค ๓ จตุตถาโค ภาค ๔ ปัญจมาโค ภาค ๕ ฉกฐภาโค ภาค ๖ สัตตมาโค ภาค ๗ และ อัฐมภาโค ภาค ๘

๓ บั๊นปลาย

(๑) คัมภีร์ทศชาติบาลี พระบาลีแสดงถึงเรื่องทศชาติของพระพุทธเจ้า

(๒) มังคลัตถิยนิบาติ พระบาลีแสดงถึงเรื่องมงคล ๓๘ ประการ

(๓) อัฐกถาวิสุทธิมรรคบาลี พระบาลีแสดงถึงเรื่องหนทางแห่งการปฏิบัติเพื่อถึงความบริสุทธิ์

(๔) อัฐกถาอภิธรรมสังคหะบาลี พระบาลีแสดงถึงพระอภิธรรมขั้นสูง การเรียนในสมัยนั้นอาศัยการท่องจำเป็นหลัก โดยพระอาจารย์ผู้สอนจะให้ท่องจำแบบปากต่อปาก หนังสือตำราไม่มิต้องเรียนและอ่านจากพระคัมภีร์ไบลานที่จารบทเรียนต่างๆ เช่น ไบลาน เป็นต้น สืบทอดกันมา และอักษรที่ใช้จารไม่ใช่ภาษาไทยแต่ใช้อักษรธรรม

ผู้คนสมัยโบราณเคารพบูชาพระรัตนตรัยอย่าง สูงสุด เมื่อจารึกเรื่องราวในพระพุทธศาสนาด้วยอักษรชนิดใด จะเรียกตัวอักษรที่ใช้จารชื่ออรรถช่อธรรมนั้นว่า อักษรธรรม ประกอบด้วยธรรมอีสาน ใ้แพร่หลายในภาคอีสาน อักษรธรรมล้านนา ใ้ใช้ในภาคเหนือ อักษรขอม ใ้ใช้ในภาคกลาง และอักษรไทยน้อยใ้ใช้ในประเศลาวเมื่อครั้งโบราณ เป็นต้น เมื่อจารเป็นหนังสือ ไบลานแล้วจะต้องเคารพบูชาเสมือนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ห้ามเหยียบย่ำ หรือประมาทพระคัมภีร์ เวลาถือก็ยกขึ้นสูงหรือพาดไว้บนบ่าของผู้ถือ เมื่อพระภิกษุสามเณรรูปใดมีความวิริยะอุตสาหะเล่าเรียน จนจบบันไดจากบันได้นมาบั้นปลาย ก็จะได้รับยกย่องใ้เป็นที่ปรากฏ โดยจะได้รับการถวายสมณศักดิ์ซึ่งมีลำดับชั้น ดังต่อไปนี้

๔ ลำดับสมณศักดิ์ของสงฆ์ฝ่ายปริยัติ^{๑๕}

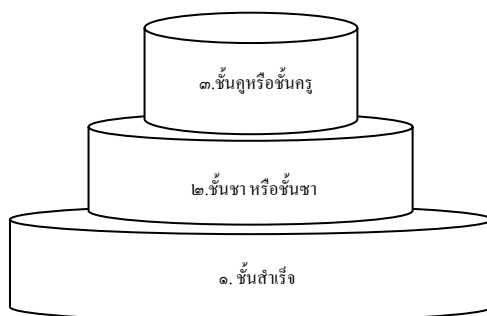
๑) ชั้นสำเร็จ ผู้ที่จะได้ฐานันดรศักดิ์เป็นชั้นสำเร็จ จะต้องเรียนจบหลักสูตรชั้นต้นก่อนจะเป็น จ้าว หรือ เจ้าหัว ก็ได้ ย่อมได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นชั้นสำเร็จทั้งนั้น ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากท่องบ่นจำได้สำเร็จในสวดมนต์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เมื่อเป็นสำเร็จการเรียกเจ้าหัวเรียกสลับเปลี่ยนกัน คือ ถ้าเป็นจ้าว ใช้คำว่า สำเร็จนำหน้า แล้วใส่ชื่อจ้าวรูปนั้น ๆ ต่อข้างหลัง เช่น สำเร็จจ้าวสา สำเร็จจ้าวมา ฯลฯ ถ้าเป็นเจ้าหัวใช้คำว่า สำเร็จไว้หลัง เช่น เจ้าหัวสำเร็จสี เจ้าหัวสำเร็จมี เป็นต้น

๒) ชั้นชา คำว่า "ชา" คงหมายถึง ปรีชา นั่นเองแต่ตัดคำต้นออกคงไว้เพราะชาตัวเดียวซึ่งหมายถึง ฉลาด รอบรู้ หรือคงแก่เรียน ตรงกับคำว่า ปรีชญญาหรือเปรียญในปัจจุบัน คนอีสานออกเสียงว่า ชา ผู้ที่จะได้เลื่อนสมณศักดิ์ชั้นนี้จะต้องผ่านชั้นสำเร็จมาก่อน แล้วพยายามเล่าเรียนจบหลักสูตรชั้นกลาง จนมีปรีชาสามารถรอบรู้แตกฉานแตกในพระไตรปิฎกควรแก่การเลื่อนสมณศักดิ์ชั้นนี้ จะเป็นจ้าวหรือเจ้าหัวก็ได้ ถ้าเป็นจ้าวเรียกว่า ชาจ้าว ถ้าเป็นเจ้าหัวเรียกว่าเจ้าหัวชาแล้วใส่ชื่อจ้าว เจ้าหัว ต่อท้าย เช่น ชาจ้าวขาว เจ้าหัวชาแดง เป็นต้น

๓) ชั้นคุณ ผู้ที่จะได้ชั้นนี้ จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๒ ประการคือ

๑. เรื่องอายุ พรรษา จะต้องพ้น นวกภูมิและมีชณิมภูมิ ตั้งอยู่ในเถรภูมิ เรียกว่า มีวัยสมบัติอย่างหนึ่ง

๒. เรื่องคุณวุฒิ จะต้องผ่านชั้นสำเร็จและชั้นชามาแล้ว มีอุตสาหะวิริยะ เล่าเรียนจบหลักสูตรชั้นปลายและค้นคว้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้น อยู่ในเกณฑ์ที่เรียกว่า พหุสูต สมควรเป็นครูบาอาจารย์ได้ จ้าวเรียกว่าจ้าวจ้าว เจ้าหัว เรียก เจ้าหัวคุณ เช่น คุณจ้าวทอง เจ้าหัวคุณเงิน เป็นต้น อนึ่งผู้มีสมณศักดิ์เป็นชั้นคุณนี้ถ้าได้รับอาราธนาให้เป็นครูอาจารย์สอนลูกเจ้านายหรือพระราชโอรส ร่วมกับปุโรหิตาจารย์ ก็เรียกว่า ราชคุณจ้าว เจ้าหัวราชคุณ

เจดีย์ ๑ : แสดงชั้นสมณศักดิ์ของสงฆ์ฝ่ายปริยัติ

^{๑๕} พระมหาควาสมยาม วชิรปญฺโญ, ดร., พระพุทธศาสนาในลาว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๐ – ๑๔๑.

๕. การเลื่อนสมณศักดิ์ฝ่ายบริหาร

ส่วนการเลื่อนสมณศักดิ์ฝ่ายบริหาร ตำแหน่งสมณศักดิ์ฝ่ายบริหารของ พระสงฆ์อีสาน โบราณนั้น ผู้จะได้ตำแหน่งเหล่านี้ตามปรกติจะต้องมีคุณสมบัติต่อจากฝ่ายปริยัติ ๓ ขั้นดังกล่าวแล้ว ก่อน แต่อาจมีข้อยกเว้นสำหรับ พระภิกษุผู้มีคุณธรรมสูง เป็นที่เชื่อถือและเคารพนับถือของ พระภิกษุสามเณรและประชาชน ตำแหน่งฝ่ายบริหาร^{๒๐} มีดังนี้

๑) กุฝ่ายหรือเจ้าหัวกุฝ่าย (ครูฝ่าย) เป็นตำแหน่งปกครองหมู่สงฆ์ส่วนหนึ่ง หรือฝ่าย หนึ่งและผู้จะรับตำแหน่งนี้ปรกติจะต้องเป็นเจ้าหัวคูกมาแล้ว ซึ่งมีความรู้สามารถพอที่จะอบรมสั่ง สอน และปกครองคณะสงฆ์ตลอดประชาชนพลเมืองให้ประพฤติปฏิบัติไปตามฮีตคอง (จารีต ประเพณี) อันดีงาม ตำแหน่งนี้อาจเทียบได้กับเจ้าคณะหมวดหรือเจ้าคณะตำบลในปัจจุบัน

๒) กุค้ำหรือเจ้าหัวคูกค้ำ (ครูค้ำ) เป็นตำแหน่งปกครองหมู่สงฆ์ส่วนหนึ่งจะมีอำนาจ ที่ต่างกับคูกค้ำอย่างไรซึ่งคลุมเครือ ไม่ชัดเจน บางท่านกล่าวว่าคูกค้ำเทียบกับเจ้าคณะแขวงหรือเจ้า คณะอำเภอในปัจจุบัน

๓) กุหลักคำ (ครูหลักคำ) เป็นตำแหน่งยศ ซึ่งปกครองคณะสงฆ์ในเขตกว้าง ประกอบ กับผู้มั่นคงในพระธรรมเป็นหลักในการประกอบศาสนกิจเทียบได้กับหลักหล่อด้วยทองคำ บางที เรียกว่า เจ้าหัวคูกหลวง คงจะเนื่องจากได้รับแต่งตั้งจากหลวงหรือพระมหากษัตริย์ ตำแหน่งนี้เทียบ ได้กับเจ้าคณะจังหวัดเพราะเมืองหนึ่งมีได้เพียงรูปเดียว

๔) กุขอกแก้ว (ครูขอกแก้ว) การแต่งตั้งขอกแก้ว ส่วนมากคงมีเฉพาะเวียงจันทน์และหลวง พระบางซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนา คงเหมือนเป็นทนายของขุขอดแก้ว หรือมีเจ้านั้นก็ช่วย ราชการบริหารรองขุขอดแก้วซึ่งคล้ายรับภาระด้านบริหารฝ่ายซ้ายของราชคูกหลวง ขุขอดแก้วนั้น บริหารฝ่ายขวา ท่านผู้เป็นราชคูกหลวงเป็นประมุขสงฆ์ตำแหน่งพระสังฆราชนั่นเอง

๕) ขุขอดแก้ว (ครูขอดแก้ว) เป็นตำแหน่งรับสนองพระบัญชา จุดตำแหน่งบัญชาการ คณะสงฆ์แทนองค์สมเด็จพระสังฆราช เท่ากับตำแหน่งสังฆนายก ผู้จะได้รับตำแหน่งนี้จะต้องมี คุณสมบัติเป็นที่เคารพยำเกรงของสังฆมณฑล และประชาชนทั่วไปทั้งแคว้น ตำแหน่งนี้คงมีเฉพาะ เมืองเวียงจันทน์เท่านั้นและตำแหน่งนี้สำคัญเท่ากับเป็นรองสมเด็จพระสังฆราช และคงจะเป็น ตำแหน่งที่พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาและทรงประกอบพิธีเถระภิเษกด้วยพระองค์เอง

๖) ราชคูกหลวง (ราชครูหลวง) คงเป็นตำแหน่งพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ซึ่ง เป็นตำแหน่งสูงสุดทางคณะสงฆ์และคงมีแต่เฉพาะในเมืองหลวงเท่านั้น

^{๒๐} พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ดร., พระพุทธศาสนาในลาว, หน้า ๑๔๑.

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปความเห็นว่ามีมีการสถาปนาและเลื่อนสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ผู้สำเร็จการศึกษาและทรงคุณธรรมชั้นสูงจนเป็นที่เคารพสักการะตามลำดับชั้นดังกล่าวมา ทุกลำดับชั้นต้องผ่านการถวายน้ำสรง การดังกล่าวจึงจะถือว่าเสร็จสมบูรณ์ พิธีการสรงน้ำนั้นก็คือพิธีสรงหรือพิธีเทราภิเษกนั่นเอง

เจดีย์ ๒ : แสดงชั้นสมณศักดิ์ของสงฆ์ฝ่ายบริหาร

๒.๔ เครื่องบริขารในพิธีสรง (กองสวด)

ส่วนพิธีสรงที่ทำในท้องถิ่นภาคอีสาน มีอุปกรณ์การสรงดังต่อไปนี้
บริขารเครื่องยศ ธรรมเนียมการสถาปนาแต่งตั้งพระภิกษุสามเณร ผู้ทรงคุณวุฒิ เจียบแหลมพระธรรมวินัย และเพียบพร้อมด้วยคุณความดี ให้ได้รับสมณศักดิ์ตามขั้นนั้น นิยมจัดหาบริขารเครื่องยศเพื่อถวายบูชาคุณความรู้ ความอุตสาหะวิริยะประกอบด้วย^{๒๐}

๑) เครื่องครองของพระภิกษุสามเณรที่สรง มีอัฐบริขาร ๘ ได้แก่ ผ้าจีวร ๑ ผืน ผ้าสังฆาฏี ๑ ผืน ผ้าสบง ๑ ผืน รัตประคด ๑ สาย มืดโกน ๑ เล่ม กलोंงเข็ม ๑ กलोंง ธรรมกรก ๑ อัน และมีดตัดเล็บ ๑ เล่ม นอกนั้นมีผ้าห่มสีเหลืองหรือสีแดง ๑ ผืน รองเท้าคิปล ๑ คู่ ไม้เท้าเหล็ก ๑ อัน หมวก (หัวอม) ทำด้วยผ้าสีแดงปักด้วยไหมทอง สำหรับสวมทำเป็นเกศ ๑ ใบ และเม็ง (เตียง)

๒) ตาลปัตรรูปใบโพธิ์ ปกติใช้ปักด้วยเส้นไหม

^{๒๐} สวิง บุญเจิม, มรดกอีสาน, หน้า ๔๕๐.

๓) หลาบเงิน^{๒๒}

๔) หลาบทอง^{๒๓}

เหตุที่ทำให้ชื่อว่า บริหารเครื่องยศ เพราะจัดห้ามอบถวายไว้ในขณะที่ได้รับสถาปนาแต่งตั้ง คือ ได้รับยศแต่งตั้งหลาบเงิน คำว่า หลาบ เป็นศัพท์เก่าแก่ของชาวอีสาน หมายถึง ทรวงทรง ล้วนฐาน ความสวยงาม เช่น "คนนี้ได้หลาบได้ลายดี หรือมีหลาบหลาย" หมายถึง เป็นคนที่มีทรวงทรงเหมาะสม สวยงาม หลาบเงิน คือ หลาบที่ทำด้วยเงิน ดีเป็นแผ่น ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

๑) หลาบชั้นสำเร็จ กว้าง ๑ นิ้ว เป็นแผ่นเงิน หนาประมาณครึ่งเซนติเมตร หรือ ๑ เซนติเมตร ยาว วัดจากกลางถึงลูกตาหรือวัดจากหางนิ้วซ้ายผ่านหน้าผากจนถึงหางนิ้วขวาใช้หลาบเดียวสดครั้งเดียว

๒) หลาบเงินชั้นชาหรือชา กว้าง ๑ นิ้ว เป็นแผ่นเงิน หนาประมาณครึ่งเซนติเมตรหรือ ๑ เซนติเมตร ยาวจากหูซ้ายถึงหูขวา ตำแหน่งชา สดถึง ๓ ครั้งเรียกว่า ชา ๑ หลาบ ชา ๒ หลาบและ ๓ หลาบ

๓) หลาบเงินชั้นกุ กว้าง ๑ นิ้ว หนาประมาณครึ่งเซนติเมตรหรือ ๑ เซนติเมตร เป็นแผ่นเงิน ยาววัดจากงอนหรือท้ายทอย ทางด้านซ้ายถึงด้านขวา หรือวัดรอบศรีษะ ตำแหน่งกุ สดถึง ๓ ครั้ง เรียกว่า กุ ๑ หลาบ กุ ๒ หลาบ กุ ๓ หลาบ ขนาดความยาวของหลาบเงินนั้น ส่วนมากจำได้กันทั่วไปว่า เพราะมีคำพูดว่า "สำเร็จเพียงตา ชาเพียงหู กุเพียงงอน" สดครั้งใดจะได้รับหลาบเงินทุกครั้ง ถึงขั้นสูงสุดจึงได้หลาบเงินถึง ๓ หลาบ หลาบนี้ถือว่าเป็นสมบัติส่วนตัวของผู้ได้รับการสดสง ดังนั้น หากสึกจากพระภิกษุสามเณรแล้ว นำเอาหลาบติดตัวไปได้ข้อความจารึกในหลาบ เมื่อตีหลาบแล้ว นำหลาบใส่พาน ทำการจารึกเป็นอักษรขอม ข้อความที่จารึกมักไม่เหมือนกันทั่วไปแล้วแต่ความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ตัวอย่างข้อความจารึกในหลาบมีดังนี้

“โส อตถลทุโธ สุจิตโต วิรุฬโห พุทธสาสนเอ โรโค สุจิตโต โหหิ สหสพเพหิ ญาติกิ จตุตาโร ฌมมา วฑฒนติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ”

^{๒๒} หลาบเงินเป็นแผ่นเงินดีให้แบนกว้าง ๒ นิ้ว จารึกชื่อสมณศักดิ์ แล้วมอบถวายเป็นสมบัติของผู้ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ เพราะเป็นการสงเคราะห์หนึ่ง ถือเป็น “สำเร็จ” ความยาววัดจากหางตาซ้ายถึงหางนิ้วขวา จึงเรียกว่า “สำเร็จเพียงตา” เป็น “ชาชา” ความยาววัดจากหูซ้ายไปถึงหูขวา จึงเรียกว่า “ชาชาเพียงหู”

^{๒๓} หลาบทองเป็นแผ่นเงินทองดีให้แบนกว้าง ๒ นิ้ว จารึกชื่อสมณศักดิ์ แล้วมอบถวายเป็นสมบัติของผู้ได้รับการสดสง ๓ ครั้ง ถือเป็น “ชากุ” หรือ “ชาครู” หรือมากกว่านั้น ความยาววัดรอบศรีษะ จึงเรียกว่า “ชากุชอบงอน”

๒.๕ เครื่องประกอบการสดทรง^{๒๔}

เครื่องประกอบสด มีฮางสด หลาบเงิน หลาบทอง สีลา เทียนกิ่ง เทียนเล็ก บายศรี น้ำหอม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการสดทรง ผู้วิจัยจะได้อธิบายในส่วนต่าง ดังต่อไปนี้

๑) ฮางสด (รางรดน้ำทรง) ทำรางด้วยไม้เป็นรูปพญานาค ซึ่งทำเป็นลวดลายลงรักปิดทองอย่างสวยงาม ตรงคอนาคเจาะเป็นรูกลมสำหรับให้น้ำไหลลงที่ห้องฮางสดเอาเหล็กกลมๆทำเป็นราวสำหรับติดเทียนบูชา๑ ราว บนหลังพญานาคบริเวณคอจะตั้งพระพุทธรูปไว้ บริเวณรอบคอพญานาคจะผูกด้วยผ้าขาวข้างในห่อด้วยเครื่องทองคำ เครื่องเงิน เครื่องนาก เขี้ยว งาช้าง พระเครื่อง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เพื่อให้ น้ำที่สดทรงไหลผ่านสิ่งศักดิ์สิทธิ์และรดลงมายังพระภิกษุผู้รับ ได้รับถวายการสดทรงและที่สำคัญพระเถระบางรูปเป็นผู้ทรงพุทธรูปยกขึ้นสูง น้ำที่สดทรงจะมีชาวบ้านนำไปพรหมที่ศรัทธาล้างหน้าล้างตาเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อตนเอง

๒) เทียนกิ่งหรือเทียนง่า คือ เทียนที่นำมาประกอบติดกันเหมือนกิ่งไม้ ๓ คู่ และเทียนกอบ ๓ คู่ สำหรับจุดบูชาที่ราวเทียนในฮางสดทรง

๓) เทียนเล่มบาท ๑ คู่ เทียนหนักเล่มละ ๑ บาท ๒ เล่ม สำหรับเป็นเทียนบูชา

๔) เทียนเล่มเบี่ย ๑ คู่ หนักเล่มละ ๒ บาท ใช้มะพร้าวอ่อน ๒ ลูก เจียนหัวท้ายให้สวยงาม ปักเทียนไว้บนหัวมะพร้าว

๕) ขันหมากเบ็ง ๑ คู่

๖) เทียนเล็ก ๑ คู่ พร้อมดอกไม้สำหรับให้ผู้รับการสดทรงถือบูชา ขณะฟังผู้เฒ่าอ่านประกาศ

๗) หินก้อนโต ๑ ก้อน สำหรับให้ผู้รับการสดทรงเหยียบในขณะสดทรง ได้ก้อนหินมีใบคุณาบายหญ้าแพรกและใบตองรองไว้

๘) โอง สำหรับใส่น้ำหอมพร้อมน้ำอบน้ำหอม (น้ำอบน้ำหอม ปรกติผู้ไปร่วมพิธีต่างจัดทำไปเอง)

๙) บายศรี ๑ คู่ พร้อมเทียนอาดหรือเทียนชัย ปักบายศรีข้างละ ๑ เล่ม

^{๒๔} กองบรรณาธิการ, เถราภิเษก : พิธียกยอสมณศักดิ์พระสงฆ์ในล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๔๑ – ๒๔๒.

๒.๖ ขั้นตอนในพิธีสดสง

๑) ตั้งกองสดสง นำบริหารเครื่องยศที่กล่าวข้างต้น ได้แก่ อัฐบริวาร ตาลปัตรหลายเงินหรือหลายทองพร้อมเครื่องประกอบการสดสงบางอย่าง ได้แก่ เทียนกิ่งหรือเทียนง่าเทียนกาบ เทียนเล่มบาท เทียนเล่มเบี่ยขันหมากเบ็งและบายศรี เป็นต้น นำมาจัดบนศาลาโรงธรรมโดยจัดตั้งเป็นหูหรือกองตักแต่งให้สวยงาม เรียกว่า กองสด

๒) แห่งสมโภชมงคล ในวันรวมหรือวันโสม เวลาประมาณบ่าย ๓ โมง ปรกติจะมีการแห่เครื่องยศและเครื่องประกอบการสดสงที่ตั้งไว้กองสดมีหมอน้ำอบน้ำหอมเข้าขบวนแห่ด้วย จัดขบวนยานหามพร้อมด้วยฆ้อง กลอง พิณพาทย์ มโหรี การจัดขบวน เช่น ยานหามเทียบข้างศาลาโรงธรรม นิมนต์พระสังฆเถระสามเถระภิเษกมงคล (หมวกหรือห่อหมก) ให้ที่ศิระะผู้รับโสดสง มอบตาลปัตรให้ด้วยแล้วจึงหามพระสังฆเถระออกหน้าพร้อมผู้รับการสดสง อุ้มผ้าไตรและถืออุปกรณ์ดังกล่าวข้างต้นแห่ไปในขบวนจะมีพลุ ตะไลจุดก็ได้ แห่รอบวัดหรือศาลาโรงธรรมแล้วแต่สะดวก ๓ รอบ เสร็จพิธีแห่จึงอาราธนาพระภิกษุสามเณรขึ้นบนศาลาโรงธรรม พร้อมนำอุปกรณ์สดสงไปประดิษฐานตามเดิม จึงทำพิธีสมโภชมงคล ดังนี้

(๑) จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ตั้งบาตรน้ำมนต์ไหว้พระรับศีล เสร็จแล้วอาราธนาปริตตมงคล

(๒) พระสงฆ์สวดปาวสักเค สวดมงคลน้อย มงคลหลวง ไชยน้อย ไชยใหญ่ และนิมนต์พระภิกษุสามเณรผู้รับสดสง นั่งฟังเจริญพระพุทธรูปต้นจันจบ

(๓) กลางคืนจะมีมหรสพสมโภชก็ได้ แล้วแต่จะเห็นสมควร

(๔) วันรุ่งขึ้น ถวายอาหารบิณฑบาตเช้า และมีฟังเทศนาอนิสงส์

๑. การจัดสถานที่ในการสดสง

๑) ตั้งฮางสด (รางรดน้ำสง) ห่างจากศาลาโรงธรรมประมาณ ๑๐ วา เป็นอย่างน้อย ปลูกต้นกล้วยต้นอ้อยสองข้างทาง ใช้ผ้าขาวคาดเป็นพาดานจากโรงธรรมถึงฮางสด หันหัวนาคฮางสดไปทางทิศเหนือ หางนาคไปทางทิศใต้ ทำห้องสงไว้ทางหัวนาค ปลูกต้นกล้วยต้นอ้อยไว้รอบห้องสงให้เหลือทางเข้าไว้ ถัดห้องสงให้มีคชิต และให้หัวนาคอยู่ตรงบนห้องสง หางนาคให้อยู่นอกห้องสงปลูกศาลเพียงตาขึ้นที่สองข้างฮางสด สำหรับตั้งบายศรีซ้ายขวา นำก้อนศิลามงคลไปวางไว้ได้ฮางสด ตรงคอปญานาค โดยมีใบคุณ ใบยอ หญ้าแพรกและใบตองรองพื้น เอาผ้าผืนบาง ๆ ห่อพันกล่อหลาย รองลงที่คอปญานาค ดัดเทียนกิ่งหรือเทียนง่าและเทียนกาบตรงราวเหล็กที่ฮางสด

^{๒๕} กองบรรณาธิการ, เถรภิเษก : พิธียกยอสมณศักดิ์พระสงฆ์ในล้านนา, หน้า ๒๔๒ – ๒๔๓.

๒) ตั้งโองน้ำอบน้ำหอมไว้ใกล้บริเวณห้องทรง จัดใบคูณใบขอไว้อย่างละ ๑ ใบ วางไว้ตรงรายน้ำทรงไหลลง ใช้ผ้าขาวห่อรายน้ำเพื่อกรอง และใช้ใบโพธิ์ ๑ ใบ ใส่ห่อผ้าขาวหรือจะใส่เครื่องรางของขลังด้วยก็ได้ถือว่าศักดิ์สิทธิ์นัก

๓) สมมติตาผ้าขาวเป็นพราหมณ์ ๔ คน นุ่งขาวห่มขาว ถือไม้กระบองและไม้แบ ยาวประมาณ ๑ วา ยืนรักษาทิศทั้งสี่ อยู่ในบริเวณห้องทรง

พิธีเถรภิเษกหรือสดทรง ในสมัยโบราณเป็นพิธีเลื่อนสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ตามประเพณี ซึ่งมีความสำคัญเข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์ เพราะบางชั้นสมณศักดิ์จะได้รับการเถรภิเษกสดทรงจากพระมหากษัตริย์ และพิธีการทรงน้ำนี้ยังเป็นที่ยอมรับปฏิบัติสำหรับชาวเมืองโดยทั่วไปด้วย ชาวบ้านในหัวเมืองต่าง ๆ อาจจะจัดทำพิธีขึ้นเองในงานบุญตามประเพณี เช่น บุญบั้งไฟซึ่งนิยมทำในเดือนหก เป็นต้น ผู้ดำเนินการอาจจะเป็นเจ้าผู้ครองเมืองพร้อมด้วยท้าวเพี้ย หรือตาแสง นายบ้าน ส่วนพิธีเถรภิเษกโดยพระมหากษัตริย์แต่งตั้งโดยพระองค์เองเท่านั้น จะมีพิธีใหญ่โตและจัดบริการเครื่องยศถวายเป็นพิเศษ เมื่อได้เวลาสุกฤกษ์มงคลดี พระสงฆ์เถระผู้เป็นประธานในสงฆ์จัดพิธีสถาปนา ดังนี้

๑) มอบตาลปัตร ไม้เท้าเหล็ก สวมกระโจมมงคล (หมวกหรือห่อม) จับไม้เท้าเหล็กต่อๆ กันไป เดินจากโรงพิธีสู่ห้องทรง ระหว่างนี้ญาติโยมจะเข้าไปเกาะชายจีวรผู้รับการสดทรง คล้ายจูงนาคเข้าโบสถ์ก็ได้

๒) ผู้ชายพร้อมกันนอนคว่ำ เรียงกันไปถึงห้องทรง เพื่อให้พระเถระและผู้รับการสดทรงเหยียบบั้นเอว ถือว่าศักดิ์สิทธิ์หายเจ็บหลังปวดเอวดีนึก

๓) ถึงห้องทรงแล้ว พระสังฆเถระพร้อมพระพิธีหรือผู้เฒ่าจุดเทียนกิ่งหรือเทียนง่า และเทียนกาบบนธางสด แล้วพระพิธีกลับโรงพิธีเหลือพระสังฆเถระในห้องสด

๔) พระสังฆเถระถอดกระโจมมงคล (หมวกหรือห่อม) ออกเอามือจับบ่าซ้ายขวาหมุนไปขวา ๓ รอบ เป็นประทักษิณ จึงนิมนต์นั่งบนตั่งพิธี ฝ่าเท้าเหยียบบนหินมงคล ประนมมือ กระทบ จิตระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย

๕) พุทธศาสนิกชนนั่งถือไตรจีวรพร้อมตั้งนโม ๑๗๑ ๓ จบ กล่าวถวายไตรจีวรว่า อิมานิ มยิ ภนฺเต ติจิวรานิ สปริวารานิ ภิกขุสีลวนุตตสฺส นียฺยาเทม สาธุ โน ภนฺเต อิมานิ ติจิวรานิ ภิกขุสีลวนุโต ปฏิภคฺคณาตุ อุมหากํ ทิฆมฺมตฺตํ หิตาย สุขาย ภิกขุสามเณรผู้รับการสดทรงรับสาธุพร้อมกัน ญาติโยมถวายผ้าไตรจีวร ภิกขุสามเณร ผู้รับนั้นทำกับปะพินทุ แล้วมอบให้โยมถือไว้ก่อน

๖) ญาติโยมนำว่าคำถวายน้ำหอม ดังนี้

อิมานิ มยิ ภนฺเต คนฺโฑทกานิ เถรภิเสกตฺถาย ภิกขุสีลวนุตตสฺส นียฺยาเทม ทุคฺคิมฺปิ มยิ ภนฺเต ๑๗๑ ตติยมฺปิ ภนฺเต ๑๗๑ อุมหากํ ทิฆมฺมตฺตํ สิวตฺตุนฺตุ สาธุ สาธุ สาธุ

จึงนำน้ำหอมถวายพระสังฆเถระ จัตุรฐาภิเษกด้วยน้ำหอม นิมนต์พระสงฆ์ผู้ร่วมพิธีทุกรูป สวดไชย์น้อย ไชยใหญ่ (ทุกวันนี้สวดชยันโต) ขณะนั้นอำมโง่ง กลอง เสด็จพิณพาทย์ มโหรี จุดพลุ ตะไล และระหว่างนั้นญาติโยมชายหญิงทั้งหมดที่ไปร่วมพิธี หลังน้ำหอมสดทรงลงที่สาบสด น้ำหอมก็จะไหลลงถูกพระภิกษุสามเณรที่นั่งอยู่ตรงรูสาบสดนั้น เสร็จแล้วผู้รับสดทรงขึ้นขึ้น ทายกนำไตรจีวรให้ครอง ครองเสร็จให้ขึ้นเรียงแถวประนมมือตั้ง นโม ๓ จบ แล้วว่าคาถา "สีหนาท นทนุ เตเต ปริสาสุ วิสารทา" จบ กำกำปั้นตีฆ้องชัย "โม่ง" ทุกคนในที่นั้นส่งเสียงว่าสำเร็จ, ซา, คุ ให้ว่าดัง ๆ ผู้รับสดทรงว่า สีหนาท ฯ ไปอีก ผู้อยู่นั้นส่งเสียงเช่นเดิมอีกถึง ๓ ครั้ง แล้วให้รูปต่อไปว่าอย่างเดียวกัน คือรูปใดได้สดทรงเป็นสำเร็จ ก็ให้พร้อมกันว่า สำเร็จ ๓ ครั้ง ถ้ารูปใดได้สดเป็น ซา ก็ ว่าซา พร้อมกัน ๓ ครั้ง รูปใดที่ได้สดเป็น คุก็ให้ว่า คุ พร้อมกัน ๓ ครั้ง ทำเช่นเดียวกัน

๓) พระสังฆเถระมอบตาลปัตร ไม้เท้าเหล็ก จูงทุกรูปที่ได้รับการสดทรงขึ้นบนศาลาโรงธรรมโดยญาติโยมผู้ชายนอนคว่ำ อีกให้ไต่เหมือนกับตอนที่จะไปรับการสดทรง พระภิกษุสามเณรผู้รับการสดทรงขึ้นไปนั่งบนอาสนะ ณ ศาลาโรงธรรม

๔) ญาติโยมพร้อมกันขึ้นบนศาลาโรงธรรม จุดธูปเทียนไหว้พระรับศีล โดยพระภิกษุสามเณรได้รับสดทรงนั้นพร้อมกันตั้งตาลปัตรให้ศีลพร้อมกัน

๕) ผู้เฒ่าจุดเทียนเล็กคู่หนึ่งพร้อมดอกไม้ถวายผู้ได้รับการสดทรงถือไว้ประธานฝ่ายฆราวาสอ่านประกาศในโถงลาน อ่านประกาศของรูปใดจบ ให้ตีฆ้อง ๓ ครั้ง เสร็จแล้ว มอบถวายกลองหลาย พระสงฆ์สวดชยันโต ไปจนเสร็จพิธีมอบถวายกลองหลาย

๒. บายศรีสู่ขวัญ

ตั้งขันบายศรี เมื่อมอบถวายหลายยศแล้ว พรหมณ์ ๔ คน ซึ่งนุ่งขาวห่มขาว ยืนรักษาพิธีเถราก็ยกสดทรงนั้น เอาบายศรีมาตั้งลงข้างซ้ายขวาผู้รับการสดทรง หรือถ้ามีหลายรูปก็นิมนต์ให้ผู้รับการสดทรงนั่งล้อมขันบายศรี ผู้เฒ่าจัดการจุดเทียนอาดหรือเทียนชัย ที่ปักอยู่บนบายศรีซ้ายขวา ผู้รับหน้าที่เป็นพรหมณ์ทำพิธีเบิกบายศรี มงคล ปาวเทวดา ดังนี้

อายันตุ โภณโต ตูราเทพดาเจ้าถ้วนทุกหมู่ ที่สถิตอยู่ในท้องจักรวาล เนาในสถานทุกเทศ น่านน้ำเขตไพรพนอม ท้วทั้งจอมคอยคองคองห้วยหาด ท้วทั้งอากาศเวหน ภายถ่วงบนฝูงมวลงแมน ทุกล้ำ ถ้วนหน้าล้ำอินทร์พรหมทั้งพระยมคนองอาจทั้งท้าวราชจตุโลกบาล ผู้บริบาลทวยโลก ให้หายโศกอยู่สวัสดิ์ ทั้งนางธณิ อีสุรครุฑนาค ทุกภคาน้ำนางน้อยเมขลา ทั้งมหศักดิ์คามลงหมู่ ขอเชิญมาสู่เขตตั้งพิธีอันฝูงข้าดาดีดกแต่งไว้ ขอเชิญเทพให้สรวงสวรรค์ จงเสด็จเสด็จพลันห่อนให้เข้า อีบอ่วยหน้าเสด็จควนลงมา เทียวเทอญ

สูตรขวัญบายศรี ตั้งนโม ๓ จบ แล้วว่าคำสูตรขวัญบายศรี ดังนี้

“ศรี ศรี สิทธิพระพร บวรดิเรก อเนกโคโซ ชัยมงคลมหาสิริมงคลเส ศาดเทพพร้อมอาคม
 ขุนบรมปูนแปงไว้ ให้ลูกแก้วออกกินเมือง ฤทธิเอื้องทรงแทน มื่อนี้แม่่มือมหาคณ ขุนแคนดา
 แต่งแล้ว ให้ลูกแก้วกึ่งลงมา เป็นราชาครองสืบสร้าง เมืองมิ่งกว้างนาทอง วันนีปองเป็นโชคไตรโลก
 ย่อมลือชา ทรงอิทธานุภาพยิ่งเจ้าจอมมิ่งเมืองแมน ทรงแทนแดนถัดล้ำ มื่อนี้เข้าคุณคง พระยาจัด
 ทรงทศราช พรหมนาถเล่าแถมพรพระอิศวรหลอนแถมโชค พระนารายณ์โยคสิทธิชัย ท้าว
 สหสนัยประสาทฝนท่าแก้ว ใจฟ่องแผ้วบริสุทธิ อุดตมะ โชค อุดตมะ โยค อุดตมะดีดี อุดตมะนาถ
 อุดตมะศรีพิลาส อินทะพาดพร้อมไตรยางค์ ท้วนาวางค์คาคู่ พร้อมกันอยู่สอนลอน อาทิตย์จรจัน
 ทะฤกษ์ อังการถ้อมหาชัย พุทธฤทิสไปเป็นโชค ศุภร์เสารโยคเคชมงคล อันเป็นผลหลายประโยค
 อุดตมะโชคแท้ดีหลี มเหตักชีหลิงหล้าโลก ให้หายทุก โสภณานา พระอภัยราชาขึ้นทรงแทน หาย
 โปยแม่วันดีกัณหาสาลีเมืองสอดเมืองบุ สถิตอยู่เย็นใจ ท้ายพญาศรีสัตย ไชยภูวนา นิมนต์ราชปุตดา
 ให้เป็นพระราชาคืนดั่งเก่าเป็นเล่าสองทีก็เป็นมื่อนี้วันนี้ วันนี้เป็นคติทั้งห้า เจ้าฟ้าเล่าแถมคุณ
 พรหมณปูนปองราชพรแก้วอาจสืบประการวรสารตัวเองอาจ ชีสุราชเล็งโย วันนี โปธิญาณตน
 หน่อฟ้า มีเดชกล้าสวดยเมือง พระบุญเอื้องครองเมืองคุ้มไพร่ทศราชไต่ตามธรรม จำนำสัตว์ให้พัน
 วันนีดีลิ้นลิ้นเหลือประมาณ หนุมนใจฟ่องแผ้ว นิรมิตผาสาทแก้วก่อเปงเมือง นาคองเอื้องทศราช
 เชียงเครืออาจขุนเม็ง เงินยวงเซ่งเนาคับคั่งสะพรั่งพร้อมฝูงหมู่เสนาเดาตามาเป็นบริวารแวดล้อม มา
 อยู่อ้อมทุกหมู่โยธา ทั้งนาคานาคีครุฑนาค ทุกภาคพร้อมธรรมิ เมฆตาศรีสาวถ้าวเชื้อท่านท้าว
 ปรมเสวร บรรบวนฤทธิกล้า เอาแผ่นผ้าชีดางยาน กุมภภัณฑ์คาลยมราช จตุโลกอาจองค์หลวงทั้งค่าง
 บนบรมเจ้าฟ้าเดชะกล้ากว่าสิ่งทั้งหลาย จึงยายยังพระพรและคงจุ่มให้ลงมาคุ้มฝูงคน ให้หายกังวล
 และเดือดฮ้อน โปยพยาธีก่อนพ่ายหนีไปทั้งภายในและภายนอก แดคิ้วขอกีรี พระฤทธิสิทธิเดช
 จบเทพพร้อมอาคมนิยประสิทธิ์ประสาทพรแก้วอาจดวงดี มื่อนี้แม่มือสวรรค วันนีแม่วันชอบ
 ทั้งประกอบด้วยฤกษ์งามยามดี เป็นศรีสิทธิชัยมงคลดิเรกอเนกสวัสดิ แท้ดีหลีแลนวย บัดนี้ ฝูง
 ข้าน้อย ใจซื่อซ้ออินสะออน ขอโอมอ่านอวยพรแก่.....ผู้ทรงคุณค่ามากข้าน้อยหากขอวอน
 คุณอนุสรณ์สามสิ่ง คือ รัตนตรัยแก้วกึ่งดวงดี กับทั้งคุณประเสริฐศรีทุกแห่ง จบแหล่งหล้าสรวง
 สวรรค์มาเสกสรรเป็นพระพร คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ อโรคยะปฎิภาณะ อชิปติ คุณสารสมบัติ
 ทุกเยื้อง ขอให้เดชานุภาพกระเดื่องทั่วธรรมิ ดังแสงสุริย์สว่างโลก หายทุกข์โศกสวัสดิ เชยตุ ภว
 เชยย มงคล จงให้เป็นชัยมงคลอันแว่นยิ่งถ้วนทุกสิ่งสมบูรณ นันเทอญ” (ดีฆ้อง ๓ ที โห่ร้องเอา
 ชัย)^{๒๖}

^{๒๖}พิฑูร มลิวัลย์, ประเพณีเถรภิเสก, ๒๑-๒๓.

๓. พิธีเสียดขวัญผูกแขน

พิธีเสียดขวัญผูกแขน พระสงฆ์ตั้งตาลปัตรสวดชยันโต ๓ จบ พร้อมกับผูกแขนร่วมด้วย พราหมณ์และญาติโยม เสด็จพิธีแล้ว นิมนต์พระภิกษุสามเณรผู้ได้รับการสดสรง เข้านั่งอาสนะบน อาสน์สงฆ์ ญาติโยมประเคนบริวารเครื่องยศเฉพาะส่วนที่ยังมิได้ประเคน กองของรูปใดก็ประเคน รูปนั้น จากนั้นญาติโยมอาจจะถวายปัจจัยไทยทานแก่พระภิกษุสามเณรซึ่งมาร่วมพิธีเป็นพิเศษอีกก็ได้ แต่จะเห็นสมควรเมื่อประเคนแล้ว

พระภิกษุสามเณรผู้ได้รับเอกราชและผู้ร่วมพิธีตั้งตาลปัตร อนุโมทนา ยถาสพฺพิตี จบว่า สพฺพพุทฺธานุภาเวนนะ จนจบ ต่อว่าดู สพฺพมงคล ๗ จบแล้ว เป็นเสร็จพิธี

ประเพณีสดสรง เป็นทั้งพิธีกรรม เป็นทั้งประวัติศาสตร์ เป็นศิลปวัฒนธรรม และเป็น กุศโลบายและวิถีชีวิตของชาวอีสาน เป็นประเพณีที่มีคุณค่าและสร้างสรรค์ ซึ่งทุกวันนี้วันจะ เลื่อนหายไป ด้วยเหตุผลทางการเวลาที่เปลี่ยนไป ทั้งผู้คนไม่เห็นถึงความสำคัญ ประเพณีสดสรง อาจจะสูญหายไปได้ในอนาคต^{๒๗}

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีสดสรงในภาคอีสานพบว่าประเพณีการสดสรง ของชาวอีสานได้รับเอาประเพณีดังกล่าวมาจากราชอาณาจักรลาวในอดีต การสดสรง คือ การรดน้ำ พระภิกษุสามเณรที่ชาวบ้านมีมติความศรัทธาและเห็นชอบในการนิมนต์ให้เข้ารับพิธีสดสรง เพื่อ เป็นการยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาโดยมีการคัดเลือกพระภิกษุสามเณรเพื่อ เข้าประกอบพิธีกรรม ซึ่งการคัดเลือกนั้นมีการดูจากจริยาวัตรหรือบุคลิกภาพ ของพระภิกษุหรือ สามเณรรูปนั้นว่างดงามหรือเป็นที่นับถือเคารพยกย่องของพุทธศาสนิกชนทั่วไปหรือไม่เพื่อนำมา ประกอบพิธีกรรมการสดสรง เมื่อมีการคัดเลือกแล้วทำการประกอบพิธีซึ่งในพิธีก็จะเริ่มมีมาจากการตั้งกองสดเป็นต้นไปจนถึงสดสรงโดยใช้ขางสด เมื่อประกอบพิธีสดสรงเสร็จแล้วก็จะมีการเรียก พระภิกษุรูปนั้นไปตามลำดับชั้นที่ได้รับการสดสรงแต่ละครั้งไปตามลำดับ ดังนั้นการสดสรงเป็น พิธีกรรมที่สามารถจัดได้ทุกโอกาส เพราะเมื่อชาวบ้านหรือสังคมในชุมชนนั้นพร้อมที่จะจัดก็จะ นิมนต์พระภิกษุสงฆ์สามเณรเข้าประกอบพิธีในกาลต่อไป ในความเป็นจริงแม้จะระบุถึงการสด สรงว่าสามารถประกอบพิธีได้ทั้งภิกษุและสามเณร แต่ในชุมชนตำบลป่าสังข์ จะประกอบพิธีสด สรงถวายแก่พระสงฆ์เท่านั้น ในบทต่อไปจะได้กล่าวถึงความเชื่อในประเพณีสดสรงของชาวตำบล ป่าสังข์ อำเภोजตุรพัตร์พิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

บทที่ ๓

ความเชื่อในประเพณีฮอดสรงของชาวตำบลป่าสังข์

อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงความเชื่อในประเพณีฮอดสรงของชาวตำบลป่าสังข์ โดยจะได้กล่าวถึง ในส่วนของความเชื่อที่เชื่อตามสมัยโบราณที่ปฏิบัติตามกันมา เมื่อเชื่อแล้วก็มีการคัดเลือกพระภิกษุเข้ามารับการฮอดสรง โดยใช้กองฮอดเพื่อที่จะทำพิธีการฮอดสรง เมื่อเข้ารับการฮอดสรงเสร็จแล้วจะมีสุขทิวาญ และต่อด้วยคำเรียกกับตามสถานะ ซึ่งจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๓.๑ ความเชื่อในประเพณีฮอดสรงของชาวตำบลป่าสังข์

ความเชื่อในเรื่องของประเพณีฮอดสรงของชาวตำบลป่าสังข์นั้นในหัวข้อนี้จะได้อธิบายถึงสภาพทั่วไปของตำบลป่าสังข์ว่าเป็นอย่างไร และพระภิกษุหรือชาวบ้านในตำบลป่าสังข์มีความเชื่อเช่นไรกับการฮอดสรงซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ สภาพทั่วไปของตำบลป่าสังข์

ความเป็นมาของตำบลป่าสังข์ ได้แยกออกมาจากตำบลดงแดงราวปี พ.ศ. ๒๔๕๒ จนกระทั่งมีบ้านเรือนผู้คนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆจึงขอแยกการปกครองมาเป็นตำบลป่าสังข์ มีบ้านป่าสังข์เป็นที่ตั้งและศูนย์กลางทางด้านปกครองในเขตตำบล โดยมีนายหนู ปิตะบุรณ์เป็นกำนันคนแรก^๑ จนถึงปัจจุบันตำบลป่าสังข์แบ่งการปกครองออกเป็น ๑๔ หมู่บ้าน มีสภาพทั่วไปเป็นทุ่งนาและป่าละเมาะ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลดงแดง อ.จตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลดงกลาง อ.จตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด

ทิศตะวันออก ติดกับ อำเภอเมืองสรวง จ.ร้อยเอ็ด

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลหัวช้าง อ.จตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด

จำนวนประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสังข์ มีจำนวนประชากร ๖,๒๘๔ คน และจำนวนหลังคาเรือน ๑,๑๕๒ อาชีพหลัก ทำนา อาชีพเสริม รับจ้าง สถานที่สำคัญได้แก่

^๑ สัมภาษณ์ นายชาติ เจริญ, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

องค์การบริหารส่วนตำบล ๑ แห่ง วัด ๑๑ แห่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ๒ แห่ง โรงเรียน ๕ แห่ง^๒

ดังนั้นจากที่ศึกษามากกว่าได้ว่า สภาพทั่วไปของตำบลป่าสังข์นั้นเดิมแยกมาจากตำบลแดงก่อนที่จะมาตั้งเป็นตำบลป่าสังข์ด้วยผู้คนที่ย้ายมาตั้งชุมชนนิยมประเพณีที่เพิ่มมากขึ้นทำให้การปกครองเป็นไปได้ยากลำบากจึงต้องมีการแยกตำบลโดยตั้งเป็นตำบลป่าสังข์ตั้งที่ได้กล่าวมาต่อไปจะได้กล่าวถึงความเชื่อต่อประเพณีสอดสร้งต่อไป

วิถีชีวิตปัจจุบันของชาวตำบลป่าสังข์ เยาวชนของของชาวตำบลป่าสังข์ส่วนมากจะเข้าไปเรียนในหมู่บ้านที่ใกล้เคียงเป็นส่วนใหญ่ เช่น โรงเรียนบ้านร่องคำ โรงเรียนป่าสังข์ป่าม่วง วิทยา โรงเรียนบ้านหนองบัวแดง โรงเรียนบ้านโคกม่อน บ้างก็เข้าไปเรียนในเมือง การเดินทางของนักเรียนเมื่อไปโรงเรียนใช้จักรยาน กับจักรยานยนต์เป็นพาหนะหลัก ถ้าเข้าไปเรียนในเมืองก็จะมีรถโรงเรียนมารับ ส่วนการเรียนธรรมะ ก็จะเข้าไปเรียนที่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่วัดที่อยู่ใกล้ เช่น วัดป่าสังข์ วัดดอนแคน วัดบ้านสวนม่อน และวัดโคกม่อน^๓

ปัจจุบันชาวตำบลป่าสังข์ ประชากรส่วนหนึ่งเป็นผู้โยกย้ายเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ ที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องในที่ต่างถิ่น เช่น กรุงเทพมหานคร หรือในเมืองใหญ่ ทว่าเมื่อพูดถึงผู้คนที่เป็นคนในพื้นที่จริงๆ ของตำบลป่าสังข์แล้ว จะพบว่าคนที่นี่มีอาชีพผูกพันอยู่กับ ไร่นา ทำปศุสัตว์ และผลิตธัญพืช โดยลักษณะนิสัยของคนดั้งเดิมได้ชื่อว่าเป็นคนจริง ใช้ชีวิตเรียบง่าย ประหยัดอดออม เอาการเอางาน หนักเอาเบา ผู้มีความเป็นมิตร และพร้อมต้อนรับผู้มาเยือนเสมอ แม้ทุกวันนี้สภาพบ้านเมืองจะเจริญรุดหน้าไปมาก อีกทั้งมีผู้คนต่างถิ่นโยกย้ายเข้ามาอาศัยผสมกลมกลืนกับชนดั้งเดิม ทว่าคนที่นี่ก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามของตนเอาไว้อย่างเหนียวแน่น สะท้อนออกมาในรูปแบบงานเทศกาลประจำปีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบุญบั้งไฟ งานบุญข้าวจี่ บุญสดร่ง เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นประจักษ์ถึงเอกลักษณ์ความโดดเด่นของคนที่นี่ได้อย่างชัดเจน ชาวบ้านในปัจจุบันนับถือศาสนาพุทธทั้งหมดโดยผสมผสานความเชื่อความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าไว้ในศาสนาที่ตนนับถือด้วย เช่น มีการบูชาผีปู่ตา โดยการจุดบั้งไฟ ถวายทำให้เกิดเป็นประเพณีบุญบั้งไฟในปัจจุบัน การทำพิธีสดร่ง เพื่อเป็นการยกย่องพระภิกษุสามเณร^๔

^๒ สัมภาษณ์ นายประเสริฐ ปิตะบุรณ, นายขอบต.ป่าสังข์, วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูสุตปัญญารณ, เจ้าคณะตำบลป่าสังข์เขต ๑, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^๔ สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ ฐิตปัญโญ, รองเจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

อาชีพหลักของครัวเรือน แบ่งออก ๒ ประเภท คือ อาชีพหลักของครัวเรือน ประกอบด้วย รับจ้าง เกษตรกรรม ธุรกิจส่วนตัว รับราชการ ค้าขาย และลูกจ้างโรงงาน นอกจากนี้ยังมีครัวเรือนที่ประกอบอาชีพรองคือ ผลิตรูปขาย มีกลุ่มคนที่ว่างงาน เป็นกลุ่มที่มีอายุ ๒๕ ปีขึ้นไป รายได้ของครัวเรือนของชาวบ้านในหมู่บ้าน มีทั้งรายได้หลัก คือมีอาชีพหลัก และมีรายได้รอง คืออาชีพรอง เช่น อาชีพหลัก คือเกษตรกรรม อาชีพรอง คืออาชีพผลิตรูป^๕ เป็นต้น

กลุ่มอาชีพในชุมชน เป็นแนวคิดหลักที่สร้างเสริมรายได้ด้วยการส่งเสริมอาชีพที่ชาวบ้านทำกันอยู่แล้วให้ตรงตามความต้องการของตลาดในปัจจุบัน โดยเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนเข้าไปเสริมด้านวิธีการการจัดการ และวิชาการใหม่ให้ดียิ่งขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสประสบความสำเร็จในอาชีพมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์

๑. ให้ประชาชนมีอาชีพหลัก และอาชีพรอง ประเภทการเกษตรอุตสาหกรรม เกษตรอุตสาหกรรมแปรรูปและอุตสาหกรรมครัวเรือน

๒. พัฒนาอาชีพหลัก และอาชีพรองเชิงธุรกิจ

๓. ให้กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นฐาน และเป็นแกนกลางการพัฒนา และส่งเสริมอาชีพ

การดำเนินการจัดการ “ทุนของกลุ่ม” คือ บรรดาทรัพย์สินต่างๆ ได้แก่ เงิน วัสดุ ครุภัณฑ์ ที่ได้รับหรือเกิดจากการดำเนินงานตามโครงการ โดยใช้เงินอุดหนุนพัฒนาชุมชน หรือเงินที่ได้รับจากหน่วยงานอื่น ทั้งภายในและต่างประเทศ เพื่อใช้สนับสนุนแก่ประชาชน และกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ สตรี เยาวชน และประชาชนทั่วไป มีกลุ่มพัฒนาอาชีพชุมชนจำนวน ๕ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพ เริ่มจากการที่ชาวบ้านยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตามปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงรวมกลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดต้นทุนทางการเกษตรในชุมชน โดยกลุ่มชาวบ้านรวมตัวกันพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบยั่งยืน สร้างเกราะป้องกันให้เกษตรกรในชุมชนผลิตปุ๋ยชีวภาพ ยังช่วยรักษาสีเขียวแวดล้อมในชุมชน ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนเริ่มแรกจากโครงการ (SML) และมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากนักวิชาการด้านการเกษตรมาให้ความรู้ในการผลิตปุ๋ยชีวภาพ

๒. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นองค์การทางการเงินที่ก่อตั้งด้วยความร่วมมือร่วมใจกันโดยชาวบ้านเอง เป็นการช่วยเหลือตนเองและช่วยผู้อื่นให้

^๕ สัมภาษณ์ นายบุญคาน สุวรรณ, รองนายกตำบลป่าสังข์, วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๕.

^๖ สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ จตุเทน, พัฒนาการผู้ประสานงานตำบลป่าสังข์, วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ประหยัคทรัพย์ แล้วนำมาสะสมรวมกันทีละเล็กทีละน้อยเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ เป็นทุนให้สมาชิกที่มีความจำเป็นเดือดร้อน กู้ยืมไปใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ หรือเพื่อสวัสดิการของครอบครัว โดยมีแนวความคิดว่าแนวความคิดที่ ๑ “จนเงินแต่ไม่จนน้ำใจ” เป็นการรวมคนในหมู่บ้านให้มาช่วยเหลือกันแนวความคิดที่ ๒ “ออมเงินเพื่อลงทุน” เป็นการรวมกลุ่มออมเงินและนำไปใช้ทำทุนโดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราสูง และไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกันแนวความคิดที่ ๓ “ขยันอย่างฉลาด” เมื่อนำเงินไปแล้วต้องลงทุน และเมื่อลงทุนแล้วต้องขยัน เพื่อให้ได้ทุนคืนและมีกำไรเป็นรายได้แนวความคิดที่ ๔ “ลดต้นทุนการกินอยู่” เป็นการรวมกันซื้อ รวมกันขาย โดยการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด เพื่อให้สมาชิกซื้อของราคาถูกและมีคุณภาพดีโดยมีหลักการในการพัฒนาคนโดยขบวนการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยสอนให้รู้จักประหยัดสอนให้รู้จักพึ่งตนเอง สอนให้คิดช่วยเหลือกันและกัน ด้วยหลักคุณธรรม ๕ ประเภท ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจ ความไว้วางใจกันและกันสอนให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนตามหลักประชาธิปไตย และการพัฒนานิสัยที่ดี

๓. กลุ่มกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โครงการนี้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนใหญ่ที่สุดในหมู่บ้าน ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งดีขึ้น ในส่วนของการส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบและบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้านมีการจัดโครงสร้างองค์กรและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน แต่มีปัญหาในขั้นตอนของการนำไปปฏิบัติ รวมถึงปัญหาในเรื่องของความรู้ความเข้าใจ ในระเบียบและหลักเกณฑ์ต่างๆ ของกองทุน สำหรับในเรื่องของกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านนั้นก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความคิดเพื่อแก้ปัญหาและการสร้างศักยภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านของกองทุนหมู่บ้าน ได้ทำให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายในการพัฒนาอาชีพ ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนทางอ้อม จุดเด่นของกองทุนหมู่บ้าน คือ ในเรื่องของการจัดโครงสร้างองค์กรที่มีความชัดเจน จุดด้อยของกองทุนหมู่บ้านคือในเรื่องของคณะกรรมการที่ปฏิบัติงาน ซึ่งมีเพียง ๑-๒ คน

๔. กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาหมู่บ้าน เนื่องในปัจจุบัน สตรีมีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้านมากขึ้น กลุ่มแม่บ้านมีบทบาทและส่วนร่วมในการพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในระดับหมู่บ้านเป็นอย่างดี เนื่องจากตั้งใจทำงานในงานที่รับผิดชอบ มีความละเอียด และมีเหตุผล ใช้ความนุ่มนวลในการบริหารงาน มีความรู้และความถนัดที่ผู้หญิงมีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น การทอผ้า การเพาะปลูก แม่บ้านจึงเป็นประธานหรือหัวหน้ากลุ่ม โดยมีส่วนร่วมในฉาปนกิจ สงเคราะห์และร้านค้าสหกรณ์ชุมชน การส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น

แนวทางการพัฒนาสตรีและกลุ่มแม่บ้าน ส่งเสริมให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในหมู่บ้าน การจัดตั้งหัวหน้ากลุ่มบ้าน ควรมีผู้นำฝ่ายหญิงด้วยเพื่อให้ได้เรียนรู้ และใช้ความรู้ความสามารถในการพัฒนาหมู่บ้านเปิดโอกาสอย่างต่อเนื่องให้สตรีมีสิทธิเข้าร่วม และส่งเสริมให้อยู่ในกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านและการตัดสินใจ เช่น โครงการเศรษฐกิจชุมชน ประชาคมมีผู้นำสตรีไม่ควรมีแต่ผู้นำครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ส่งเสริมให้มีการสร้างความร่วมมือของกลุ่มต่างๆ ที่มีสตรีเป็นหัวหน้ารวมทั้งส่งเสริมการดูงาน ซึ่งกันและกัน เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ขจัดไม่ให้เกิดการเอาเปรียบ หรือเลือกปฏิบัติอื่นๆ ต่อสตรีที่อยู่ในหมู่บ้าน และส่งเสริมการพัฒนาสตรีจะต้องควบคู่ไปพร้อมๆ กับการพัฒนาคุณธรรม

๕. กลุ่มแม่บ้านการเกษตร เกิดจากการได้ไปศึกษาดูงานจากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ แล้วเกิดแรงบันดาลใจให้ก่อตั้งกลุ่มขึ้น ในชุมชนมีการรวมกลุ่มของสมาชิกหลายกลุ่มด้วยกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มจักสาน กลุ่มผลิตน้ำพริก เป็นารรวมตัวของสมาชิกที่ว่างจากการทำงานหลักมีการแบ่งการทำงาน และแบ่งการขายออกเป็นกลุ่มจ่ายค่าแรงตามวันที่ทำงาน และหักกำไรเข้ากลุ่ม ร้อยละ ๑๕ ใช้พื้นที่ว่างของบริเวณว่างทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวน และทำหัตถกรรมจักสานปัญหาที่พบและสิ่งที่ชุมชนต้องการ คือ ปัญหาเรื่องเงินลงทุนและสถานที่ ดำเนินการปัญหาเรื่องการตลาด และช่องทางการจำหน่าย การบรรจุภัณฑ์ จึงมีความต้องการให้ภาครัฐจัดสร้างสถานที่จำหน่ายสินค้า และการสนับสนุนทุนให้กู้ยืมโดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ^๑

สรุปได้ว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยส่วนมากจะเป็นการอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน ใครมีงานอะไรก็ช่วยเหลือกันและกัน โดยทุกคนมีความคิดเดียวกันว่าอยู่หมู่บ้านเดียวกันต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้จากการจัดงานบุญงานประเพณี ทุกคนจะพร้อมกันร่วมแรงร่วมใจจัดงานได้อย่างดีเยี่ยมโดยมีการนำพาและชี้ทางโดยพระภิกษุผู้ที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ซึ่งในหัวข้อต่อไปผู้วิจัยจะได้อธิบายถึงความเชื่อในประเพณีสวดสงฆ์ของชาวบ้านต่อไป

๓.๑.๒ ความเชื่อ

ประเพณีสวดสงฆ์ของชาวดำบลป่าสังข์ จะเป็นพิธีความเชื่อในแบบของล้านช้าง ซึ่งพิธีเถรภิเษก หรือ บุญกองหุด พิธีสวดสงฆ์ของชาวดำบลป่าสังข์จะเป็นพิธีราษฎร์ที่ชาวบ้านจัดขึ้นในวัดประจำหมู่บ้านซึ่งแตกต่างจากการจัดพิธีสวดสงฆ์ของลาว คือ ในส่วนชั้นยศสมณศักดิ์ของลาวมี ๖ ชั้นคือ พระยอดแก้ว (พระสังฆราช) พระลูกแก้ว (สังฆนายก) พระหลักคำ (ราชาคณะ) พระครู

^๑ สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ จตุเทน, พัฒนาการผู้ประสานงานตำบลป่าสังข์, วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๕.

(มีพรรษาครบ ๑๐ แล้ว) พระชา (มีพรรษา ๕ ขึ้นไป) และ พระสมเด็จ (มีพรรษา ๓ ขึ้นไป)^๔ แต่ของชาวตำบลป่าสังข์จะมีอยู่แค่ ๓ ชั้น คือ สำเร็จ ชา และคุ

ประเพณีสดสงฆ์ ไม่ใช่ประเพณีหลัก ในอดีต ๑๒ แต่เป็นประเพณีที่แฝงอยู่ในประเพณีหลัก การประกอบพิธีสดสงฆ์มักทำกันในเดือน ๔ เดือน ๕ และเดือน ๖ ซึ่งทั้งสามเดือนที่กล่าวมานี้ มีประเพณีหลักประจำเดือนอยู่แล้ว คือ เดือนสิขุณมาหสาดี เดือนห้าบุญสงกรานต์ และเดือนหกบุญบั้งไฟ การสดสงฆ์ไม่ใช่การสงฆ์ธรรมดา แต่เป็นการสงฆ์เพื่อการเลื่อนยศศักดิ์ให้แก่ภิกษุสามเณร พระภิกษุสามเณรที่จะได้รับการสดสงฆ์นั้น จะต้องมาจากการเลือกของประชาชน เป็นพระภิกษุที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ มีศีลบริสุทธิ มีความวิริยะอุตสาหะในการศึกษาเล่าเรียน เช่น เรียนจบสวดมนต์น้อย สวดมนต์กลาง หรือปาฏิโมกข์ หรือ เป็นผู้อาวุโสตั้งใจมั่นต่อการดำรงสมณเพศ เมื่อชาวบ้านเลือกได้แล้ว ก็จะร่วมกันจัดเป็นกองบุญขึ้นสำหรับการสดสงฆ์พระภิกษุสามเณรรูปนั้น^๕

ประเพณีสดสงฆ์ หรือ เถรภิเษก ของชาวตำบลป่าสังข์นั้นมีมานาน ตั้งแต่ดินแดนแถบนี้เป็นส่วนหนึ่งของล้านช้าง เพิ่งจะหยุดพิธีในสมัยพระสงฆ์อีสานส่วนหนึ่งรับวัฒนธรรมแบบราชธานีจากกรุงเทพฯ เข้ามาเผยแพร่ในชนบทโดยผ่านเมืองอุบลราชธานีเข้ามา แล้วออกกฎระเบียบห้ามปฏิบัติพิธีดังกล่าวอันเป็นของดั้งเดิม โดยถือว่าผิดระเบียบวินัย ผิดกฎหมายคณะสงฆ์ แต่พิธีนี้ก็ยังมีชาวบ้านปฏิบัติกันอยู่แม้ในปัจจุบัน^๖

พิธีสดสงฆ์คือประเพณีที่ชาวบ้านอาราธนาภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่มีจริยาวัตรน่าเลื่อมใส มีแนวโน้มน่าจะสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาได้ ให้เข้าพิธีสดสงฆ์แล้วเปลี่ยนผ้าจีวรใหม่และจะสึกไม่ได้ตามระยะเวลาที่กำหนดจนกว่าปีหนึ่งจะเวียนมาถึง ภิกษุที่เขานิมนต์มานั้นจะต้องรู้ตัวดีว่าเมื่อถูกสงฆ์แล้วจะสึกไม่ได้ สมัยก่อนจริง ๆ นั้นเขาจะถือว่าเป็นการเลื่อนสมณศักดิ์ไปในตัวด้วย แต่ปัจจุบันเป็นเพียงได้เกียรติว่าเป็นพระที่ชาวบ้านเคารพนับถือไว้วางใจให้สืบศาสนา เป็นเจ้าวัดประจำหมู่บ้าน การสดสงฆ์ดังกล่าวจะมีผลต่อผู้นั้นเมื่อคราวสึกออกมาเป็นฆราวาส เช่น แทนที่จะเป็น “ทิด” ก็กลายเป็น “จารย์” หรือ “จารย์ชา” หรือ “จารย์คู่” (จารย์ครู) ไปเรื่อยๆ ตามจำนวนครั้งของการสงฆ์ที่ชาวบ้านอาราธนาไป^๗

^๔ Martin Stuart Fox, “Buddhism and Political in Laos, Cambodia, Myanmar and Thailand”. Presented at The Cambodia, Myanmar and Thailand Summer School, Asia Pacific Week, (January 2006), p. 6-7.

^๕ สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ จิตปญโญ, รองเจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูสุตปัญญานุกรณ์, เจ้าคณะตำบลป่าสังข์เขต ๑, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูโกศลสาธุกิจ, เจ้าอาวาสวัดร้องคำ, วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๕.

ประเพณีสงฆ์พระสงฆ์หรือพิธีเถรภิษก เป็นพิธีเลื่อนชั้นของพระสงฆ์ ซึ่งจะมีองค์ประกอบหลักคล้ายกันคือพิธีที่จะเป็นการเลื่อนชั้นของพระสงฆ์ที่มีคุณวุฒิ วิทยุติ ตามกฎของเถรสมาคมสงฆ์ โดยในการประกอบพิธีตามธรรมเนียมอีสาน โสภคไชรคน้ำเฉพาะพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ โดยมีความเชื่อว่า พญานาคเป็นเสมือนสายรุ้งหรือสะพานเชื่อมโยงโลกกับสรวงสวรรค์ที่จะคูดน้ำจากบนโลกขึ้นสู่สรวงสวรรค์ แล้วหลังลงมาเป็นหยาดฝน ด้วยคติความเชื่อดังกล่าวประเพณีจึงถูกจัดขึ้นพร้อมกับประเพณีในฮิตสิบสอง^{๑๒}

ดังนั้นประเพณีฮตตรงเป็นงานประเพณีโบราณของชาวตำบลป่าสังข์กิจกรรมที่ชาวบ้านจัดขึ้นเพื่อยกย่องพระที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีคุณธรรม มีความสามารถในชุมชนขึ้นเป็น ตำร่า ซา กู ฯลฯ การทำพิธีกันในระดับชาวบ้านโดยชาวบ้าน เพื่อประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่ายในชุมชนนิยมทำในเดือนเมษายน หรืออาจจัดทำพิธีขึ้นเองในงานบุญตามประเพณี

๓.๒ การเลือกผู้รับการฮตตรง

พระภิกษุสามเณรที่จะได้รับการฮตตรง จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น มีการศึกษา มีการนิมนต์พระสงฆ์ โดยชาวตำบลป่าสังข์พึงสังเกตจริยาวัตรของพระสงฆ์ผู้ควรแก่การฮตตรง ซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ การศึกษา

ชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอดุสิตพัฒนพิธาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีการคัดเลือกพระภิกษุสามเณร เพื่อทำพิธีฮตตรง ในด้านการศึกษา แต่ละชั้นซึ่งสอดคล้องกันกับสวิง บุญเจิมที่กล่าวไว้ในมรดกอีสานว่า^{๑๓} ดังต่อไปนี้

๑. ชั้นซา พระภิกษุสามเณร จะต้องสำเร็จการศึกษา ดังต่อไปนี้

๑) สูตรมนต์น้อย ประกอบไปด้วย ตั้งมุงคูลน้อย ได้แก่ เจ็ดตำนานสูตรมนต์หลวง คือ ตั้งมุงคูลหลวง ได้แก่ ๑๒ ตำนาน ไชย์น้อย ไชย์ใหญ่ ท่องได้จนจบบริบูรณ์

๒) สูตรมนต์กลาง ประกอบไปด้วย ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร มหาสมยสูตร อาทิตตปริยายสูตร อนันตลักขณสูตร มาติกาแจง อภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ พระวินัย พระสูตร

๓) สูตรมนต์ปลาย ประกอบด้วย สัททา (บาลีมูลกัจจายนสูตร อภิธรรมมัตถสังคหบาลี) ปาฏิโมกข์บาลีท่องให้ได้

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายบุญทัน วงศ์อามาตย์, ครูโรงเรียนบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๑๓} สวิง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสาน, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน), หน้า ๕๕๘.

๔) เรียนสูตรมูลกัจจายนะ เริ่มจาก สมัญญาภิธานสนธิ เป็นต้นไป คุณเรียนบาลี ไวยากรณ์ในปัจจุบัน

๕) แปลคัมภีร์บาลีอรรถกถาทั้ง ๕ คือ วินัยอรรถกถาอาทิกรรม อรรถกถาปาจิตติย อรรถกถาจุลวรรค อรรถกถามหาวรรค อรรถกถาปริวารวรรค^{๑๔}

การศึกษาในข้อ ๑-๓ เป็นการศึกษาขั้นต้น และ ๔-๕ เป็นการศึกษาขั้นกลาง พระภิกษุ สามเณรผู้จบการศึกษา ๕ อย่างนี้ จะได้รับการยกย่อง ด้วยพิธีสดสงฆ์ให้เป็น “ชา” อันหมายถึง ผู้มีความรอบรู้

๒. ชั้นคุณ พระภิกษุสามเณร จะต้องสำเร็จการศึกษา ดังต่อไปนี้

๑) สูตรมนต์น้อย ประกอบไปด้วย ตั้งมุงคูลน้อย ได้แก่ เจ็ดตำนานสูตรมนต์หลวง คือ ตั้งมุงคูลหลวง ได้แก่ ๑๒ ตำนาน ไชยน้อย ไชยใหญ่ ท่องได้จนจบบริบูรณ์

๒) สูตรมนต์กลาง ประกอบไปด้วย ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร มหาสมยสูตร อาทิตตปริยายสูตร อนันตลักขณสูตร มาติกาแจง อภิธรรมเจดคัมภีร์ พระวินัย พระสูตร

๓) สูตรมนต์ปลาย ประกอบด้วย สัททา (บาลีมูลกัจจายนสูตร อภิธรรมมัตถสังคหบาลี) ปาฏิโมกข์บาลีท่องให้ได้

๔) เรียนสูตรมูลกัจจายนะ เริ่มจาก สมัญญาภิธานสนธิ เป็นต้นไป คุณเรียนบาลี ไวยากรณ์ในปัจจุบัน

๕) แปลคัมภีร์บาลีอรรถกถาทั้ง ๕ คือ วินัยอรรถกถาอาทิกรรม อรรถกถาปาจิตติย อรรถกถาจุลวรรค อรรถกถามหาวรรค อรรถกถาปริวารวรรค

๖) อรรถกถาธรรมบทบาลี ภาค ๑-๘

๗) คัมภีร์ทศชาติบาลี

๘) มังคัลลตถปิณีบาลี

การศึกษาในข้อ ๑-๓ เป็นการศึกษาขั้นต้น ๔-๖ เป็นการศึกษาขั้นกลาง และ ๗- ๘ เป็นการศึกษาขั้นปลาย พระภิกษุสามเณรผู้จบการศึกษา ๘ อย่างนี้ จะได้รับการยกย่อง ด้วยพิธีสดสงฆ์ให้เป็น “ครู” สามารถเป็นครูสอนได้^{๑๕}

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์สิทธิคุณ, เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระพุทธนิสารมุนี (สุเทพ สุขุภชโม), เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

๓.๒.๒ การนิมนต์พระภิกษุสามเณรรับการสดสรง

สำหรับชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ในการนิมนต์พระภิกษุสามเณรรับการสดสรง ส่วนมากนิยมการนิมนต์ ดังต่อไปนี้

- นิมนต์ล่วงหน้า
- นิมนต์ในวันประกอบพิธี
- นิมนต์ด้วยกลอุบาย

การนิมนต์ล่วงหน้า กล่าวคือ เมื่อชาวบ้านมีมติเห็นสมควรแก่พระภิกษุสามเณรรูปใดก็จะนิมนต์พระภิกษุสามเณรรูปนั้น พร้อมกับบอกรายละเอียดถึงมติของชาวบ้านและเกี่ยวกับการสดสรงที่ชาวบ้านจัดสรงให้ การนิมนต์ล่วงหน้าอาจมีการปรึกษาหารือกับคณะสงฆ์โดยเฉพาะประธานสงฆ์ (เจ้าอาวาส) เพื่อป้องกันการปฏิเสธของภิกษุสามเณรรูปนั้นที่ชาวบ้านเห็นสมควร^{๑๖}

การนิมนต์ในวันประกอบพิธี ถือเป็นเหตุปัจจุบันทันด่วน เพื่อป้องกันการปฏิเสธของพระภิกษุสามเณร เป็นการนิมนต์แบบไม่รู้ตัวหรือแบบไม่ให้ภิกษุสามเณรตั้งตัวได้ทันหรือคณะสงฆ์และชาวบ้านเห็นพระภิกษุสามเณรรูปนั้น ๆ มีความเหมาะสม ชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ในการนิมนต์พระภิกษุสามเณรรับการสดสรงในวันประกอบพิธีนิยมทำแบบนี้ในบางโอกาส^{๑๗}

นิมนต์ด้วยกลอุบาย คือ เมื่อชาวบ้านมีมติเห็นสมควรแก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งแล้ว มติล่วงรู้ถึงพระภิกษุสามเณรรูปที่เหมาะสมที่จะได้รับการสดสรง มีเหตุการณ์ที่จะถูกปฏิเสธถ้าจะนิมนต์ล่วงหน้าหรือบอกแก่ภิกษุสามเณรรูปนั้น ๆ จึงทำอุบายนิมนต์ เอาฎีกาใส่ไว้กับกล่องข้าวหรือภาชนะที่เกี่ยวเนื่องกับสิ่งอื่น อาจจะเป็นการถวายภัตตาหาร โดยในภัตตาหารนั้นมีฎีกานิมนต์ซ่อนอยู่ เมื่อภิกษุสามเณรรับประเคน ก็ถือว่าท่านได้รับการนิมนต์จากญาติโยมเรียบร้อยแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ชาวบ้านก็จะประกาศบอกให้ทั่วกันว่าท่านได้รับนิมนต์แล้ว ส่วนพระภิกษุก็ต้องยอมจำนนต่อกลอุบายนั้น ๆ เพราะเป็นรู้กันของชาวบ้านและคณะสงฆ์ในตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อเหตุการณ์แบบนี้เกิดขึ้น ต้องถ้อยยอมรับกันไปตามนั้น^{๑๘}

การนิมนต์พระภิกษุสามเณรรับการสดสรง ชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ถือปฏิบัติกันอยู่ ๓ วิธี กล่าวคือ การนิมนต์ล่วงหน้า การนิมนต์ในวันประกอบพิธี และนิมนต์ด้วยกลอุบาย ซึ่งประกอบไปด้วยมติของชาวบ้านและเหตุผล คือ นิมนต์ล่วงหน้า อาศัย

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางบุญหนา พิบูลย์, ชาวบ้าน โนนเมือง, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางดา เย็นศิริ, ชาวบ้าน โนนเมือง, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระมงคล ปิยสีโล, วัดป่าคงดินแดง, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ความพร้อมของชาวบ้าน คณะสงฆ์ และพระภิกษุสามเณรที่รับการสดสรง นิมนต์ในวันประกอบพิธี อาศัยคุณสมบัติของพระภิกษุสามเณรที่เหมาะสม ประกอบกับมติชาวบ้าน คณะสงฆ์ และนิมนต์แบบมีกลอุบาย อาศัยคุณสมบัติของพระภิกษุสามเณรที่มีความเหมาะสม แต่ป้องกันการปฏิเสธของพระภิกษุสามเณรรูปนั้น ๆ จึงต้องอาศัยกลอุบาย เพื่อให้ภิกษุยอมรับและยอมจำนน ตามมติความเชื่อของชาวบ้านที่ได้เคยปฏิบัติกันมาครั้งสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน

๓.๒.๓ จริยวัตรของผู้รับการสดสรง

การสดสรงของชาวตำบลป่าสัก อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการยกย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณรด้วยลาภยศ พระภิกษุสามเณรผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม ที่จะได้รับการสดสรงตามมติของชาวบ้านและคณะสงฆ์ จึงมีความสังวร เกรงจะเป็นผู้คิดในลาภยศ หรือเครื่องสักการะ ท่านจึงมักวางตัวเป็นผู้มีก่น้อย สันโดษ ไม่ชวนขวยในที่จะได้ลาภยศ ไม่แสดงอาการใด ๆ ที่จะเป็นการแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ต้องการลาภยศ เครื่องสักการะ^{๑๘}

เมื่อพระภิกษุสามเณรบวชเรียนไปได้ระยะหนึ่งจนสามารถท่องมนต์เจ็ดตำนาน สวดพระปาติโมกข์ เรียนภาษาบาลีถึงขั้นตอนหนึ่ง ๆ ชาวบ้านมักนายกวัด เจ้าบ้านผ่านเมือง ก็จะจัดพิธีสดสรงให้พระภิกษุสามเณรรูปนั้น ๆ เพื่อที่จะเลื่อนสมณศักดิ์ไปอีกระดับหนึ่ง แต่กระนั้นก็ตาม พระสงฆ์สามเณรที่จะได้รับพิธีสดสรงนั้น ต้องมีจริยวัตรอันดีงาม ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธา และต้องขยันหมั่นเพียรศึกษาพระธรรมวินัยและศึกษาคัมภีร์ได้ตามลำดับที่กำหนดไว้ จึงจะได้รับเลื่อนสมณศักดิ์

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าสังคมจะควบคุมจริยวัตรของพระภิกษุสงฆ์ด้วย เพราะชาวบ้านมีความใกล้ชิดกับวัดจึงรู้ว่าพระภิกษุรูปใดมีจริยวัตรดีงาม และขยันหมั่นเพียรในการศึกษาพระธรรมวินัย สมควรแก่การรับสดสรง ส่วนพระภิกษุที่นอกคอกประพฤติผิดพระวินัยเป็นอาชญา ชาวบ้านจะรู้กันทั่วไปในสังคมเล็ก ๆ นั้น ฉะนั้น พระภิกษุรูปดังกล่าวจึงไม่ได้รับการสดสรงเพื่อเลื่อนสมณศักดิ์ (ต่างกับปัจจุบัน ที่ส่วนกลางมีอำนาจเลื่อนสมณศักดิ์ แต่ชาวบ้านที่อยู่ใกล้ชิดวัดรู้เห็นพฤติกรรมของพระสงฆ์อย่างดีไม่มีสิทธิ์มีเสียงในการเลื่อนสมณศักดิ์ จึงพบว่ามีกรณีพิพลาตกันอยู่เนื่อง ๆ)^{๑๙}

จริยวัตรของพระภิกษุสามเณรผู้ที่จะได้รับการสด ต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ถึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความเหมาะสม ตามคุณสมบัติของผู้จะเข้าสู่พิธีสดสรง อัน

^{๑๘} พิฑูร มลิวัลย์, ประเพณีเถราภิเษก, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑.

^{๑๙} เดิม วิภาคย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน, (สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๕๑.

หมายถึงเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้การยกย่องและยอมรับ ทั้งในสมัยดำรงเพศสมณะและลาสิกขา การยอมรับและการยกย่องก็ยังติดตามมาเป็นที่ยอมรับตลอดไป

๓.๓ กongsad

เมื่อมีมติกำหนดพิธีการสดสรงแล้ว สิ่งที่ต้องใช้ในการสดสรงประกอบไปด้วย เครื่องครองของพระภิกษุสามเณรที่จะสดสรง เรียกว่า “กongsad” แล้วยังมีหลายเงิน – หลายคำ เครื่องประกอบการสดสรง ซึ่งจะได้อธิบายดังนี้

๓.๓.๑ เครื่องกongsad

เครื่องสดสรง ซึ่งบางแห่งเรียกว่าบริหารเครื่องยศ ประกอบด้วย สิ่งเหล่านี้ คือ

๑) เครื่องสมณบริหาร^{๒๐} มี ๘ อย่าง (อย่างเดียวกับเครื่องบวชขนาด) ดังนี้ ๑) ผ้าจีวร ๒) ผ้าสังฆาฏิ ๓) ผ้าสบง ๔) รัศประคด ๕) มิดโกน ๖) กลองเข็ม ๗) ธรรมกรก ๘) มิดตัดเล็บ

๒) เครื่องสมณูปโภค^{๒๑} ได้แก่ เครื่องใช้สอยอันควรแก่สมณะบางอย่าง เป็นเครื่องประกอบ ดังต่อไปนี้ ๑) ผ้าห่ม ๒) ตาลปัตร ๓) มิดตัดเล็บ ๔) รองเท้า ๕) ร่ม ๖) ไม่เท้าเหล็ก ๗) วอมกาบ หรือห่อมกาบ (กระ โจมศิระยะ) ๘) ที่นอน ๙) เสื่อ ๑๐) เตียงนอน ๑๑) ฟ่านีสีทนะ ๑๒) เขียนมาก ๑๓) ตำหรับ ๑๔) กระโทน เป็นต้น

เครื่องสาธารณูปโภค อาจจะมีมากกว่านี้ก็ได้ ขึ้นอยู่กับความพร้อมและความเหมาะสม ส่วนเรื่องจำนวนว่าอย่างไรจะมีมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความต้องการของเจ้าภาพหรือชาวบ้านว่าจะให้ประโยชน์อะไรเกิดขึ้นมาก เช่น เครื่องสมณูปโภค อาจจะมี เสื่อ ที่นอน รองเท้า มากกว่าหนึ่งก็ได้ เพราะเป็นเครื่อง ทาน เครื่องใช้ เพื่อผู้ที่สดสรงและคณะสงฆ์ สุดแต่ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม

๓.๓.๒ หลายเงิน – หลายคำ

หลายเงิน – หลายคำ คือ แผ่นเงิน (หิริญบัญญัติ) และแผ่นทองคำ (สุพรรณบัญญัติ) สำหรับจารึกนามผู้ได้รับการสดสรง (เถรภิกษุ) ไม่มีกำหนดว่าชั้นไหนควรได้รับหลายเงิน ชั้นไหนควรได้รับหลายคำ จะเป็นหลายชนิดไหนก็ได้ ไม่เลือก ถวายตามศรัทธา และส่วนมากมักจะเป็นหลายคำ หลายเงินหลายคำนั้นมีการกำหนดขนาดความยาวไว้แน่นอน^{๒๒} ดังนี้

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระอธิการทองดี จิตโน, รองเจ้าคณะตำบลป่าสัก เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดคอนคู, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายหาญ บัวเลิง, ชาวบ้านดอนแคน, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายพรหมา ยอดดี, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

๑) ชั้นสำเร็จ ยาวเพียงตา คือวัดจากคางถึงตา (ของผู้ที่ได้รับการสดสรง) จำนวนรูป
ละ ๑ หลาบ มีความเรียกกำหนดขนาดเป็นสามัญว่า สำเร็จเพียงตา

๒) ชั้นซา ยางเพียงหู คือ วัดจากหูซ้ายถึงหูขวา (ของผู้ที่ได้รับการสดสรง) จำนวน
รูปละ ๑ หลาบ มีความเรียกกำหนดขนาดเป็นสามัญว่า ซาเพียงหู

๓) ชั้นคู้ หรือ ครู ยาวสอบงอน (รอบท้ายทอย) คือ วัดจากท้ายทอยด้านซ้าย ถึงท้าย
ทอยด้านขวา (ของผู้ที่ได้รับการสดสรง) จำนวนรูปละ ๑ หลาบ มีความเรียกกำหนดขนาดเป็นสามัญ
ว่า คูสอบงอน

คำจารึกหลาบเงิน – หลาบคำ คือข้อความที่จารึกลงในหลาบเงิน-หลาบคำนั้น เพื่อให้มี
สิริมงคลและความศักดิ์สิทธิ์ต่อสิ่งที่ได้จารึกลงไป คำจารึกนั้นมีดังต่อไปนี้

“ศรี ศรี สุกมังกุลุตตมะ ทีชายุวัฒน์นะ พุทธสังกาช... พิลาส เอื้องสม...(เหมันต)
กาลนิยม พรหมทิน โนมม์ พระจันทร์แจ่มโชติไสแสง แสงกับนักษัตรตตะยุดตมะ ราชาลักษณ์
ถึกหน่วยชื่อว่า.....(ภรณ์) ลูกไสตีสนิท อันสถิตอยู่ใน....(เมษาราย) ลูกไสติบ่เสร์้า (ฝูงข้า
เจ้าทั้งหลาย) ภายในมีสังฆราชเจ้าเป็นเค้า ภายนอกมีเจ้า...(ภูมิปาละ) เป็นประธาน กับทั้ง
บุตรหลายกรรมกรใหญ่่น้อย สิบฮ้อยท้าวพญา พร้อมกันน้อมนำมา ยังบริวารและน้ำพุทธา
ภิเษกอดิเรกพระพร แถมนามกรตัมยศ สด....(นามเดิม) ขึ้นสู่พื้น.....(หิริญญรชตะปฎฎา –
สุวัณณรชตะปฎฎา) ให้ชื่อว่า.....(สำเร็จ....ชา...คู้) ทรงคัมภีร์ปัญญาแลสุขุมปัญญา
ศาสนูปะถัมภ์ สัมปันนะวิโรจน์ โชติปาละเจ้า เข้าสู่เถรภิเษกมุงคูลขอให้วุฒิจำเรญวิรุพะ
ในพุทธศาสนาทุกเมื่อเทอญ”^{๒๔}

คำจารึกหลาบเงิน – หลาบคำ บ้างก็นิยมใช้คำบาลีขึ้นอยู่กับประธานคณะลงมติความ
เหมาะสม ซึ่งว่าไม่ผิดหลักการใดๆ ขึ้นต้นหรือลงท้ายคำจารึกว่า

โส อตุลลทุโธ สุจิตโต	วิรุโพท พุทธสาสนเน
อโรโค สุจิตโต โหหิ	สท สพเพหิ ญาคติภิ
จตุตาโร ฐมมา วฑฒนติ	อายุ วณโณ สุขัง พลั ^{๒๕}

คำจารึกหลาบเงิน-หลาบคำ บางท้องถิ่นที่หาหลาบไม่ได้ขนาดตามกำหนด พอจะใช้
จารึกข้อความให้จบครบถ้วนได้ ก็ใช้ใบลานจารึกแทน เวลาอ่านก็อ่านใบลาน ส่วนหลาบใช้จารึก
เพียงนามเดิมและชั้นยศของผู้ที่ได้รับการสดสรงเท่านั้น

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางดิ ฮวดศรี, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์สิทธิคุณ, เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม
๒๕๕๕.

๓.๓.๓ เครื่องประกอบกองสดทรง

เครื่องประกอบกองสดทรง ได้แก่ เครื่องสักการบูชาต่าง ๆ เฉพาะที่จำเป็นต้องมี จะขาดเสียมิได้ คือเครื่องสักการบูชาที่ขาดไม่ได้ในพิธีสดทรง ประกอบไปด้วย

๑) เทียนเล่มบาท คือ เทียนที่ทำด้วยขี้ผึ้งแท่นัก ๑ บาท จำนวน ๑ คู่ (กองสดละคู่)
 ๒) เทียนเล่มเบ็ย คือ เทียนที่ทำด้วยขี้ผึ้งแท่นัก ๒ บาท จำนวน ๑ คู่ (กองสดละคู่)

๓) เทียนกิ่ง (เทียนง่า) คือ เทียนที่ทำเป็นกิ่ง คล้ายกิ่งไม้ โดยเอาเทียนเล็กมา ๒ เล่ม เล่มหนึ่งทำเป็นต้น อีกเล่มหนึ่งหักตรงกลาง กะส่วนยามออกไปให้เท่ากัน แล้วนำไปติดพันเข้าที่ตรงกลางของกลางเทียนที่ทำเป็นต้น ให้ปลายเทียนทั้ง ๒ ข้างงอขึ้นข้างบนก็จะเป็กิ่ง รวมทั้งปลายเทียนที่ทำเป็นต้นด้วยก็จะเป็น ๓ กิ่งพอดี เทียนกิ่งนี้บางแห่งเรียกว่า “เทียนง่า”^{๒๖}

๔) เทียนเล็ก เทียนนี้ใช้เพียง ๑ คู่เท่านั้น สำหรับถวายให้ผู้ที่ได้รับการสดทรงถือไว้บูชาในเวลาฟังคำอ่านหลายเงิน – หลายทอง หลังจากสดทรงแล้ว

๕) ขันหมากเบง หรือ หมากเบ็ญจ ได้แห่พานบายศรี ใช้กองสดละ ๑ คู่ คือบายศรีซ้ายและบายศรีขวา^{๒๗}

๖) โสังสด ได้แก่ สถานที่สดทรง นิยมปลูกหอสด คือ ปลูกหอเล็ก ๆ ขึ้นเพื่อจัดเป็นห้องสดรงน้ำได้ จะมีการประดับประดาให้สวยงาม (บางแห่งปลูกฮ้าน)^{๒๘} ขึ้นที่ข้างฮางสดทั้งสองข้าง) ที่โสังสดนี้ จะต้องตั้ง ฮางสดศิลาอาสน์ โองน้ำหอม ไว้พร้อมด้วย^{๒๙}

๗) ฮางสด คือ รวงสำหรับรดน้ำสดรงผู้ได้รับสดทรง บางแห่งเรียกว่า ฮางดิน ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ขูดเป็นราง ยาวประมาณ ๖ ศอก ทำเป็นรูปพญานาค ลงรักปิดทอง (รูปเหมือนนาค) มีเศียรข้าง ๑ เศียรข้าง ๓ เศียรข้าง ๗ เศียรข้าง มีราวเทียนอยู่กลาง ยาวไปแต่หัวตลอดท้าย เมื่อตั้งรางนั้น นิยมหันหัวรางไปทางทิศเหนือ หันปลายรางไปทางทิศใต้ และให้ส่วนตัวรางอยู่ภายนอกห้องสดรง ส่วนหัวรางเข้าไปในห้องสดรง ตรงคอรางเข้าเป็นรูปกลม ๆ สำหรับให้น้ำไหลลง ใช้ผ้าขาวทำเป็นถุงแขวนรองไว้ตรงรูที่น้ำไหลลงเพื่อรองน้ำในถุงนั้นมีใบโพธิ์ ๗ ใบ และเครื่องรางของขลังต่าง ๆ ตามสมควร ศิลาอาสน์ คือ ก้อนหินสำหรับรองน้ำสดรงน้ำ บางแห่งใช้ก้อนหินขนาดสูงพอนั่งห้อยขาได้ บางแห่งใช้ขนาดเตี้ย ใช้นั่งขัดสมาธิ เรียกอย่างหนึ่งว่า บัลลังก์ศิลาหรือบัลลังก์ศิลาอาสน์ จัด

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ ฐิตปัญโญ, รองเจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายหาญ บัวเลิง, ชาวบ้านดอนแคน, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๒๘} ฮ้าน ตรงกับคำไทยภาคกลางว่า ร้าน หมายถึง ศาลเพียงตา.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระมงคล ปิยสีโล, วัดป่าดงดินแดง, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

วางไว้ในห้องสรงใต้ส่างสดตรงที่น้ำไหลลง โดยเอาใบกล้วยปูพื้น แล้วเอาหญ้าแพรกและใบคูณ ๗ ใบ ใบขย ๗ ใบ วางไว้บนใบกล้วย แล้วจึงวางศิลาอาสน์ทับชั้นบน

๘) โองน้ำหอม คือ อ่างอาบน้ำสำหรับสรง เตรียมน้ำหอมใส่ไว้ให้เต็ม น้ำหอมนั้น ใช้แก่นจันทร์หอมและขมิ้นหอมฝนใส่น้ำ หรือจะมีน้ำอบด้วยก็ได้

ดังนั้น โสภสณฑ์ นิยมจัดไว้ห่างจากศาลาโรงธรรมพอสมควร (ประมาณ ๑๐ – ๒๐ วา)^{๑๐} ทางเดินทางศาลาโรงธรรมไปถึง โสภสณฑ์นั้น ใช้ผ้าขาวปูลาด สองข้างทางนั้นปลูกต้นกล้วย ต้นอ้อย ไว้เป็นระยะ ๆ อย่างเป็นระเบียบ เบื้องบนใช้ผ้าขาวคาดเป็นพาดนตลอดทางเดิน

๓.๓.๔ ลำดับชั้นสมณศักดิ์

ลำดับชั้นสมณศักดิ์ของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ที่นิยมทำกันมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน มีลำดับชั้นดังต่อไปนี้

คำว่า "ซา" คงหมายถึง ปรีชา นั่นเองแต่ตัดคำคั่นออกคงไว้เพราะซาตัวเดียวซึ่งหมายถึงฉลาด รอบรู้ หรือคงแก่เรียน ตรงกับคำว่า ปรีชาญาณหรือปรีชาญาณในปัจจุบัน คนอีสานออกเสียงว่า ซา ผู้ที่จะได้เลื่อนสมณศักดิ์ชั้นนี้จะต้องผ่านขั้นสำเร็จมาก่อน แล้วพยายามเล่าเรียนจบหลักสูตรชั้นกลาง จนมีปรีชาสามารถรอบรู้แตกฉานแตกในพระไตรปิฎกควรแก่การเลื่อนสมณศักดิ์ชั้นนี้ จะเป็นจ้าวหรือเจ้าหัวก็ได้ ถ้าเป็นจ้าวเรียกว่า ซาจ้าว ถ้าเป็นเจ้าหัวเรียกว่าเจ้าหัวซาแล้วใส่ชื่อจ้าว เจ้าหัวต่อท้าย เช่น ซาจ้าวขาว เจ้าหัวซาแดง^{๑๑} เป็นต้น

ผู้ที่ได้ชั้นนี้ จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๒ ประการ^{๑๒} คือ

๑) เรื่องอายุ พรรษา จะต้องพ้น นวกภูมิและมีขมิณภูมิ ตั้งอยู่ในเถรภูมิ เรียกว่า มีวัยสมบัติอย่างหนึ่ง

๒) เรื่องคุณวุฒิ จะต้องผ่านขั้นสำเร็จและชั้นชามาแล้ว มีอุตสาหะวิริยะ เล่าเรียนจบหลักสูตรชั้นปลายและค้นคว้าให้กว้างขวางยิ่งขึ้น อยู่ในเกณฑ์ที่เรียกว่า พหูสูต สมควรเป็นครูบาอาจารย์ได้ จ้าวเรียกว่าจ้าวเจ้าหัว เรียก เจ้าหัวกู เช่น กูจ้าวทอง เจ้าหัวกูเงิน เป็นต้น อนึ่งผู้มีสมณศักดิ์เป็นชั้นนี้ถ้าได้รับอาราธนาให้เป็นครูอาจารย์สอนลูกเจ้านายหรือพระราชโอรส ร่วมกับปุโรหิตาจารย์ ก็เรียกว่า ราชจ้าว เจ้าหัวราชกู

ประเพณีสดสรงของชาวตำบลป่าสังข์จะสิ้นสุดที่ชั้นกู เพราะในสมัยโบราณมีการยกสมณศักดิ์มากเกินไป และเลื่อนสมณศักดิ์พระภิกษุได้โดยไม่มีขอบเขตจำกัด ทำให้ไปมีผลกระทบ

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายพรหมา ขอดดี, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายบัว สุวรรณ, ไวยาวังกรวัดร่องคำ, วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ วิถีปัญญา, รองเจ้าคณะอำเภोजตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ต่อทางฝ่ายบริหารบ้านเมือง โดยที่สมณศักดิ์ชั้นที่สูงขึ้นไปมากกว่าชั้นผู้นั้นจะเป็นของฝ่ายบริหาร ซึ่งมีในประเพณีของลาว ซึ่งในปัจจุบันจะมีการแต่งตั้งสมณศักดิ์ ซึ่งมีหลายชั้น หลายระดับ คือ ชั้น สมเด็จพระสังฆราช ชั้นสมเด็จพระราชาคณะ ชั้นหิรัญบัฏ ชั้นพระราชาคณะ ชั้นพระครูสัญญาบัตร ชั้นฐานานุกรม ชั้นเปรียญ ในแต่ละชั้นยังแบ่งออกหลายระดับ เช่น ชั้นพระราชาคณะ แบ่งเป็น ชั้น ธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช และชั้น สามัญ พระครูสัญญาบัตร แบ่งเป็นชั้นพิเศษ ชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี สมณศักดิ์แต่ละชั้นมีพัดเป็นเครื่องหมายกำหนด เรียก พัดสมณศักดิ์ หรือ พัดยศ^{๓๓}

๓.๔ ขั้นตอนในพิธีฮอดตรง

ขั้นตอนและพิธีในการดำเนินการกิจกรรมการฮอดตรง จะมีการ โสม (รวม) ตั้งกองฮอดตรงโดยศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชาวตำบลป่าสังข์ เมื่อพร้อมกันแล้วก็จะแห่กองฮอดตรงไปรอบหมู่บ้านและจึงเข้ามาจัดพิธีในศาลาหรือในสถานที่ที่ได้จัดเอาไว้ดังผู้วิจัยจะได้อธิบายดังนี้

๓.๔.๑ การแห่และตั้งกองฮอด

ในวัน โสม (รวม) เมื่อพร้อมกันตั้งกองฮอดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. จะมีการแห่กองฮอดรอบโบสถ์หรือศาลาโรงธรรม (ศาลาการเปรียญ) แล้วแต่ละเห็นสมควร โดยจัดขบวนแห่อย่างสวยงาม ในขบวนแห่นั้นจะมีการทามพระสังฆเถระ ซึ่งเป็นประธานในพิธีนำหน้าขบวน (บางแห่งไม่นิยมแห่) ตามด้วยคานหามแคร่ไม้ไผ่สำหรับพระภิกษุ สามเณรผู้ที่ได้รับการฮอดตรง มีคนอุ้มผ้าไตร ถือบาตร และเครื่องฮอด เครื่องประกอบฮอด เดินตามกันเป็นขบวน มีการตีฆ้อง กอง คีตกิณ เป่าแคน เป่าปี่ สีซอ เป็นต้น จุดพลู จุดตะไค่ อย่างครึกครื้นมีข้อสังเกตอย่างหนึ่ง คือ ผู้ได้รับการฮอดตรงนั้นจะต้องสวมหัวอุมกาบ หรืออุมกาบ (กระโจมมกอล) บนศีรษะ และถือตาลปัตรทุกองค์ ครั้นแห่เสร็จแล้ว ก็นำเครื่องฮอด เครื่องประกอบฮอดทั้งหมดกลับไปตั้งไว้บนศาลาโรงธรรมตามเดิม^{๓๔} ครั้นถึงตอนเย็น เวลาประมาณ ๑๙.๐๐ – ๒๐.๐๐ น. ก็จะมียังกองฮอด (สมโภชกองฮอด บางแห่งไม่มีการสมโภชกองฮอด) โดยนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์บนศาลาโรงธรรม และมีมหรสพสมโภชตลอดคืน ถึงตอนเช้าวันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวันงานมีการถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์แล้วมีธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ (ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเหมาะสม)^{๓๕}

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์สิทธิคุณ, เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายวิเชียร หนองสิมมา, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระมหาถวิล ปิยธมฺโม, วัดโนนเมือง, วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๕.

๓.๔.๒ ขั้นตอนในพิธีสดทรงหรือพิธีสถาปนา

การประกอบพิธีสดทรงนั้น ส่วนมากใช้ศาลาโรงธรรมหรือศาลาการเปรียญเป็น โรงพิธี และนิยมประกอบพิธีในตอนบ่ายของวันงาน ซึ่งการประกอบพิธีสดทรงมีขั้นตอนดังต่อไปนี้^{๓๖}

- ๑) พระสงฆ์และชาวบ้านประชุมพร้อมกันที่ศาลาโรงธรรมหรือศาลาการเปรียญ
- ๒) นิมนต์ผู้ที่ได้รับการสดทรงนั่งบนศิลาอาสน์ที่จัดไว้เฉพาะ
- ๓) นิมนต์พระพิธีเจริญชัยมงคลคาถานั่งบนอาสนะ
- ๔) จัดให้มีพราหมณ์ ๔ คน นุ่งขาวห่มขาว ถือไม้หฺลวบ คือ ไม้แบน ๆ ยาวประมาณ ๑ วา ยืนเฝ้ารักษาประจําอยู่ทั้ง ๔ ทิศของโองสด
- ๕) เมื่อได้มงคลฤกษ์แล้ว พระเถระผู้เป็นประธานในพิธีมอบตาลปัตรให้ผู้ได้รับ เถราภิเษก สวมววมกอบ (กระโจมมงคล) ให้ทุกรูปที่ได้รับพิธีสดทรงยื่นไม้เท้าเหล็กให้ผู้ได้รับการ สดทรงจับ แล้วจึงออกจากโรงพิธี (ศาลาโรงธรรมหรือศาลาการเปรียญ) เข้าสู่ห้องทรงที่โองสด
- ๖) คฤหัสถ์ผู้ชายทอดคนถวายเป็นสะพานให้ผู้ได้รับการสดทรงเดินเหยียบเข้าสู่ห้องทรง โดยพร้อมกันนอนค้ำเรียงเป็นแถว ตั้งแต่โรงพิธีถึงห้องทรง
- ๗) เมื่อถึงห้องทรงแล้ว พระเถระผู้เป็นประธานในพิธีพร้อมทั้งพระพิธีพากันจุดเทียนกิ่ง บนราวเทียนข้างโองสด แล้วพระพิธีเดินกลับโรงพิธี พระเถระคงอยู่ในห้องทรง
- ๘) พระเถระผู้เป็นประธานถอดววมกอบจากศีรษะของผู้ได้รับการสดทรง จับบ่าซ้ายขวา หมุน ๓ รอบ เป็นทักษิณาวฏ (ขณะที่ผู้ได้รับการสดทรงยื่นอยู่) เสร็จแล้วนิมนต์ให้นั่งบนศิลาอาสน์ (แต่บางแห่งให้นั่งบนเก้าอี้ วางเท้าเหยียบก้อนหินหรือแผ่นดิน) โดยให้ผู้ได้รับการสดทรงนั้นนั่งหัน หน้าไปทางทิศหัวใจเป็น ตามวันนั้น ๆ ดังนี้

วันอาทิตย์	หัวใจเป็น	อยู่ทางทิศอุดร
วันจันทร์	หัวใจเป็น	อยู่ทางทิศหรดี
วันอังคาร	หัวใจเป็น	อยู่ทางทิศอีสาน
วันพุธ	หัวใจเป็น	อยู่ทางทิศบูรพา
วันพฤหัสบดี	หัวใจเป็น	อยู่ทางทิศอาคเนย์
วันศุกร์	หัวใจเป็น	อยู่ทางทิศพายัพ
วันเสาร์	หัวใจเป็น	อยู่ทางทิศทักษิณ ^{๓๗}

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายบัว สุวรรณ, ไวยาวัจกรวัดร่องคำ, วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๗} พิฑูร มลิวัลย์, ประเพณีเถราภิเษก, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรม ราชูปถัมภ์, ๒๕๓๕), หน้า ๓๖.

๕) เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้ได้รับการสดสรงก็จะทำพิธีจุดเทียนเล่มเบ็ญ โดยมีผู้นำเทียนเล่มเบ็ญทั้งคู่ไปตั้งไว้ตรงหน้า แล้วจุดเทียนเล่มบาททั้งคู่ส่งถวาย พระผู้ได้รับการสดสรง รับแล้วเอาเทียนเล่มบาทนั้น (เป็นเทียนชนวน) จุดเทียนเล่มเบ็ญ พิธีจุดนั้น เอาเทียนเล่มบาทที่มีมือขวาถือ จุดเทียนเล่มเบ็ญที่ตั้งอยู่ข้างซ้าย เอาเล่มที่มีมือข้างซ้ายถือ จุดเทียนเล่มที่ตั้งอยู่ข้างขวา คือ จุดไขว้มือกัน ทีแรกใช้มือขวาทับมือซ้ายแล้วกลับซ้ายทับขวา และกลับขวาทับซ้ายอีก เป็น ๓ หน แล้วมอบให้คนนำไปติดไว้ที่ราวเทียนข้างฮางสด(รางสรง)

๑๐) เมื่อพระรูปที่ได้รับเถราภิเษกจุดเทียนเล่มเบ็ญเสร็จแล้ว คฤหัสถ์ทั่วไปก็พร้อมกันทำพิธีถวายผ้าไตรและเครื่องสดสรง โดยตั้งนะโม ๓ จบ แล้วกล่าวคำถวาย พระรูปที่ได้รับการสดสรงเปล่งวาจา “สาธุ” ครั้นแล้วคฤหัสถ์ผู้เป็นประธานก็จะนำผ้าไตร ไปถวายแก่พระรูปที่จะได้รับการสดสรง ไปทำกับปะพินทุผ้าไตรตามพระวินัย แล้วมอบให้คนถือผ้าไตรไว้

๑๑) ครั้นแล้วฝ่ายฆราวาส ก็พร้อมกันกล่าวคำถวายน้ำอบน้ำหอมสำหรับสรง แล้วนำน้ำอบน้ำหอมไปถวายพระเถระผู้เป็นประธานในพิธี พระเถระรับน้ำหอมแล้วได้ทำพิธีสรงให้ก่อน โคนสรงที่ศิระผู้ได้รับการสดสรง ขณะนั้นพระพิธีก็เริ่มสวดชัยมงคลคาถา (บางแห่งสวดไชยน้อย ไชยใหญ่) พร้อมทั้งมีการลั่นฆ้องชัย ตีกลอง จุดพลุ จุดตะไล อย่างครึกครื้น พระสงฆ์และคฤหัสถ์ญาติโยมชายหญิง ทุกวัยที่ไปร่วมพิธีก็จะนำน้ำอบน้ำหอมไปสรง โดยเทลงที่ฮางสด ส่วนที่อยู่นอกห้องสรง (น้ำจะไหลไปรดผู้ได้รับการสดสรงที่นั่งอยู่บนศิลาอาสน์ในห้องสรง)^{๓๘}

๑๒) เมื่อทำการสดสรงเสร็จแล้ว พระเถระผู้เป็นประธาน ก็จะให้ผู้ได้รับสดสรงตีฆ้องชัย โดยใช้กำปั้นตีให้ดัง ๓ ลา ขณะตีนั้นให้อริยฐานในใจว่า สิหนาทํ นทนต์ เต ปริสาธุ วสารททาว่า ๓ หน พร้อมกับการตีฆ้องนั้น ฆราวาสญาติโยม ก็จะพากันส่งเสียงพร้อมกันว่า สำเร็จ ซา คุ^{๓๙} คือส่งเสียงขึ้นพร้อมกัน ๓ หน ตามระดับชั้นของผู้ได้รับสดสรง

๑๓) ครั้นแล้วผู้ได้รับการสดสรงจึงลุกจากที่นั่งไปรับผ้าไตรมาครอง พระเถระผู้เป็นประธานมอบตาลปัตรให้ทุกรูปแล้วขึ้นไม่เท้าเหล็กให้จับ แล้วจูงขึ้นไปบนศาลาโรงธรรมหรือศาลาการเปรียญ ฆราวาสผู้ชายก็จะทอดคนถวายเป็นสะพาน โดยนอนค้ำเป็นแถวให้ผู้ได้รับสดสรงเดินเหยียบขึ้นสู่ศาลาโรงธรรมอีก

๑๔) ครั้นที่ประชุมแล้ว ฆราวาสญาติโยม ก็จะพากันจุดเทียนบูชาพระรัตนตรัย ไหว้พระและรับศีล โดยพระผู้ได้รับการสดสรงที่มีอาวุโสกว่าเป็นผู้ให้ศีล (บางถิ่นให้ผู้รับการสดสรงทุกรูปให้ศีลพร้อมกัน แต่ชาวคำบลป่าสังข์ไม่นิยมการให้ศีลพร้อมกัน)

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายวิเชียร หนองสิมมา, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายหาญ บัวเลิง, ชาวบ้านดอนแคน, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

๑๕) ครั้นแล้วผู้ประธานฝ่ายฆราวาส หรือศาสนบัณฑิต จะอ่านหลาบทเงินและหลาบททอง (หิรัญบัฏและสุพรรณบัฏ) เมื่ออ่านจบวาระแรก ก็ต้องตีฆ้อง ๑ ที ให้เสียงสาธุการ ๑ ครั้ง เมื่ออ่านจบวาระที่ ๒ ก็ตีฆ้องชัย ๒ ที ให้เสียงสาธุการ ๒ ครั้ง เมื่ออ่านจบวาระที่ ๓ ก็ตีฆ้องชัย ๓ ที ให้เสียงสาธุการ ๓ ครั้ง เสร็จแล้วผู้เป็นเจ้าของครุฑทาก็ถวายหลาบทเงินและหลาบทคำ และเครื่องทองตลอดไทย ธรรมเนียมทั้งปวง

ดังนั้นในขั้นตอนของพิธีสดสรงเริ่มต้นด้วยการตั้งกอง เมื่อชาวบ้านตั้งกองสดสรงเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการแห่และสมโภช (งัน) กองสดสรง จากนั้นจะเริ่มพิธีการสถาปนาหรือพิธีการสดสรง เมื่อเสร็จครบตามพิธีสดสรงแล้วก็จะมีการถวายไทยธรรมและรับพรจากพระสงฆ์ต่อไป

๓.๕ การบายศรีสู่ขวัญ

เมื่อทำพิธีสถาปนาหรือพิธีสดสรงเสร็จแล้ว ก็จะมีการบายศรีสู่ขวัญผู้ได้รับการสดสรงทุกรูป วิธีทำนั้นนิยมให้ผู้รับการสดสรงนั่งล้อมชั้นบายศรี พราหมณ์ก็จะเริ่มทำพิธีชุมนุมเทวดา (ป่าวเทวดา) และกล่าวคำสู่ขวัญ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้กับพระภิกษุผู้ที่ได้รับการสดสรงตามลำดับ ดังนี้

๑ ชุมนุมเทวดา (ป่าวเทวดา)

ชุมนุมเทวดา (ป่าวเทวดา) ซึ่งมีคำป่าว ดังนี้

“อายนตุ โภณ โด เทวา ครุฑเทพดาเจ้าถ้วนทุกหมู่ อันสถิตอยู่ทุกแห่งห้องจักรวาล อันเนาในสถานทุกเทศ ทั่วน่าน น้ำเขตไพรพนอม ทั่วทั้งจอมคอยคงห้วยหาด ทั่วทั้งอากาศเวหน ภายควงบนฝูงมวลงแมนทุกล้ำ ถ้วนหน้าพร้าอินทร์พรหม ทั้งพญาอมตองอาจ ทั้งทั่วทั่วราชจตุโลกบาล ผู้บริหารทวยโลก ให้หายโศกอยู่สวัสดิ์ ทั้งนางธณิแลอีสุรครุฑนาททุกภาคนี้ นางน้อยยเมขลา ทั้งมหัศจรรย์มวลงหมู่ เชิญมาสู่เขตตั้งพิธี อันฝูงข้าดาดีดกแต่งไว้ ขอเชิญเทพไ้ที่สรวงสวรรค์ มาเฮวพถันห่อนให้ช้า ฮีบอ่วยหน้าเสด็จด่วนลงมา เทียวเทอญ”^{๔๐}

๒ คำสู่ขวัญ

การสู่ขวัญ ก่อนอื่นจะต้องตั้งนม ๓ จบ แล้วว่าคำสู่ขวัญเป็นทำนองดังนี้

นะโม ตัสสะ ะกะวะโตะ อะระหะโตะ สัมมาสัมพุทฺธัสสะ

นะโม ตัสสะ ะกะวะโตะ อะระหะโตะ สัมมาสัมพุทฺธัสสะ

นะโม ตัสสะ ะกะวะโตะ อะระหะโตะ สัมมาสัมพุทฺธัสสะ

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายพรหมา ยอดดี, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ศรีศรี สิทธิพระพร บวรดิเรก อเนกเศวช ชยตุ ภาะวัง ชัยยะมังคละ มหาสิริมังคเลศ
 ศาสตรเทพพร้อมอาคม ขุนบูรมนแปลงแล้ว ให้ลูกแก้วออกกินเมือง ฤทธิเอื้องตรงแทน
 มื่อนี้แม่นมหาคุณ ขุนแดนดาแต่่งแล้ว ให้ลูกแก้วกึ่งลงมา เป็นราชาสืบสร้าง เมืองมิ่งกว้าง
 นาคอง วันนีปองเป็นโชค ไตรโลกยอมลือชา ทรงอาณุภาพยิ่ง เป็นเจ้าจอมมิ่งเมืองแมน ทรง
 แทนแดนถนัดล้ำ มื่อนี้ซ้าคุณคงพญาจักรตรงทศราชพรหมนาคเล่าแถมพร พระอิศวร
 หลอนแถมโชค พระนารายณ์โยคสิทธิชัย ท้าวสหสนันย์ประสาทฝนท่าแก้ว ใจผ่องแผ้ว
 บริสุทธิ์ อุตตมะโชค อุตตมะโยค อุตตมะคติ อุตตมะนาทิจ อุตตมะศรีพิลาศ อินทร์พาท
 พร้อมไตรยางค์ ทั้งนางศักคาคู่ พร้อมกันอยู่สอนลอน อาทิตย์จรจันทรลี้กษ อังคารถึกมหา
 ชัย พุทธหัสไปเป็นโชค ศุภร์เสาวโชคเดชมงกุฎ อันเป็นผลบุญหลายประโยค อุตตมะโชค
 แท้ดีหลี มเหล็กชีหลังล้ำโลก ให้หายทุกข์โศกนานา อภัยะราชาขึ้นตรงแทน หายโกยแมน
 วันดี กัณหชาติเมื่อฮอดปุ สติดยุ่เย็นใจ ท้าวศรีสฤษชัยภูวนาล นิมนต์ราชบุตรดา ให้คืนเป็น
 รากดั่งเก่า เป็นเจ้าเล่าสองที วันนีเป็นคติทั้งห้า เจ้าฟ้าเล่าแถมคุณ พราหมานุบปองราช พร
 แก้วอาจสืบประการ วรสารตัวองอาจ ขึ้นสู่ราชเรืองโย วันนีโพธิญาณตนหน่อฟ้า ทรงเดช
 กล้าสวยเมือง พระบุญเอื้องคุ้มครองไพร่ ทศราชไต่ตามธรรม จำนำสัตว์ให้พ้น วันนี คีลัน
 ล้นพันประมาณ หนุมานใจผ่องแผ้ว นิรมิตผาสาทแก้วก่อแปลงเมือง นาคองเอือนทศราช
 เขียงเคืออาจขุนเม็งเงินยางเซ็งเนาเนื่องค้ำคัง สะพรั่งพร้อมฝูงหมู่เสนา เจาคามาเป็นปรีวาร
 แวดล้อม มาอยู่อ้อมทุกหมู่โยธา ทั้งนาคานาถิกรุทนามค ทุกภาคพร้อมธรรมิ เมฆลาศรีสาว
 ถ้าว เชื้อท่อนท้าวบรรเมศวร บรรบรรณฤทธิกล้าเอาแผ่นผ้าจีตางยาน กุมภะกันดารยมราช
 จตุโลกอาจองค์หลวง ทั้งควงบนบูรุม เจ้าฟ้า เศษะกล้ากว่าสิ่งทั้งหลาย จึงหยั่งหายพระพร
 แลดวงจุ่ม ลงมาคุ้มฝูงคน ให้หายความกังวลเดือดร้อน โภยพยาธิซ่อนพ่ายไป ทั้งภายในแล
 ภายนอก แคนด้าวขอกีรี พระรัสสิสิทธิเดช จบเทพพร้อมอาคม นิยมประสิทธิ์ประสาท
 พรแก้วอาจดวงดี มื่อนี้แม่นมือนันต์ วันนีแม่นวันชอบ ทั้งประกอบด้วยลี้กษงามยามดี เป็น
 ศรีสิทธิชัยยะมังคลาดิเรก อเนกสวัสดิ แท้ดีหลีแลนา

บัดนี้ฝูงข้าน้อย ใจชื่นช้อยยินดีระออน ขอโอมอ้ายโอยพรแก่...ผู้ทรงคุณความมาก
 ข้าน้อยหากขอวอน คุณอนุสรณ์สามสิ่ง คือรัตนตรัยแก้วกึ่งดวงดี กับทั้งคุณประเสริฐศรีทุก
 แห่ง จบแหล่งหล้าสวรรค์ มาเสกสรรเป็นพระพรแก้ว อันกล่าวแล้วคือ อายุ วรรณะ สุขะ
 พละ อาโรคยะ ปฏิถานะ อธิปติ คุณสารสมบัติมีทุกเหื่อง ขอเดชานุภาพเดื่องทั่วธรรมิ คือ

ดั่งแสงพระสุริย์ส่องสว่างโลก หายทุกข์โศกสวัสดิ์ ชยตุ ภวั ชยมงคล จงเป็นชัชยะมุงคุณอัน
 แวนยิ่ง ถ้วนทุกสิ่งบรรบูรณ์ นั้นเทอญ^{๔๐}

เมื่อกาลว่าคำสูตรขวัญเสร็จแล้ว ก็จะทำพิธีผูกแขนผู้ได้รับฮวดตรงตามลำดับจากประธาน
 สงฆ์ คณะสงฆ์ และคฤหัสถ์ผู้ไปร่วมงาน เป็นเสร็จพิธี

ดังนั้นในพิธีการฮวดตรงนั้นจะขาดสิ่งเหล่านี้ไปไม่ได้ซึ่งเป็นพิธีกรรมสุดท้ายของการจัด
 งานประเพณีฮวดตรงของชาวดำบลป่าสักข์ เพื่อให้เป็นขวัญและกำลังใจต่อพระภิกษุผู้ที่ได้รับการ
 สถาปนาขึ้น ซึ่งท่านจะได้มีกำลังใจต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

๓.๖ คำเรียกผู้ได้รับการฮวดตรง

คำเรียกของผู้ที่ได้รับการสถาปนาขึ้น โดยวิธีการฮวดตรงซึ่งจะมีคำเรียกของชาวบ้านที่
 เรียกในขณะที่ยังเป็นพระภิกษุอยู่และหลังจากที่ลาสิกขาไปแล้ว ซึ่งจะมีคำเรียกที่แตกต่างกัน ดังที่
 ผู้วิจัยจะได้อธิบายเพิ่มเติมดังนี้

๓.๖.๑ คำเรียกของชาวบ้าน

ชาวดำบลป่าสักข์ ก็ไม่ต่างจากชาวอีสานในจังหวัดอื่นๆ เมื่อประกอบพิธีฮวดตรงเสร็จสิ้น
 ชาวบ้านจะมีคำกล่าวหรือคำเรียกพระภิกษุที่ผ่านการฮวดตรง ในแต่ละชั้นจะมีคำเรียก ดังนี้

ฮวดตรงเป็นชั้น ซา พระภิกษุ เรียกว่า เจ้าหัวซา ยาซา หรือ ซา แล้วตามด้วยชื่อของ
 พระภิกษุรูปนั้น เช่น ยาซาพระ..... ส่วนพระภิกษุชั้นคู เรียกว่า เจ้าหัวคู หรือ ยาคู แล้วตามด้วยชื่อ
 ของพระภิกษุรูปนั้น เช่น ยาคูพระ.... เป็นต้น และพระภิกษุผู้ได้รับการฮวดตรง เมื่อลาสิกขาออกมา
 จะมีคำเรียก คือ จารย์ซา และจารย์คู เป็นต้น^{๔๑}

ฮวดตรง ครั้งที่	ชั้นสมณศักดิ์ชื่อ	คำเรียก
๑	สำเร็จ	สำเร็จ
๒	ซา หรือ ฉูซา	ยาซา
๓	คู หรือ ยาคู	ยาคู
๔ ^{๔๒}	ยาท่าน	สำเร็จท่าน

ตารางที่ ๑ แสดงคำเรียกพระสงฆ์ที่ได้รับการฮวดตรงแต่ละชั้น

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายพรหมา ยอดดี, ชาวย่านร่องคำ, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายบุญทัน วงศ์อามาตย์, ครูโรงเรียนบ้านป่าสักข์, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๔๒} บางท้องถิ่นจะมีดังลำดับที่ ๔ แต่ในพื้นที่ดำบลป่าสักข์ การฮวดตรงครั้งที่ ๑ เป็น ซา.

จากตารางที่ ๑ แสดงคำเรียกชื่อชั้นสมณศักดิ์และคำเรียกนำหน้าชื่อตามจำนวนครั้งที่
 สดสรง ชาวบ้านในตำบลป่าสังข์จะข้ามขั้นการสดสรงครั้งที่ ๑ ไม่ประกอบพิธีถึงครั้งที่ ๔ ยาท่าน
 โดยจะเริ่มจากซาหรือยาซาไม่เริ่มที่สำเร็จ ครั้งที่ ๒ เรียกยาคุ แม้จะสดครั้งต่อไปก็ครั้งที่ ๔ จะเรียก
 ยาคุเช่นเดิม ทั้งนี้เพราะสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมและสังคม แต่ในประเพณีอีสานบาง
 ท้องถิ่น เช่น จังหวัดหนองคาย หรืออุบลราชธานี ก็จะจัดชื่อชั้นสมณศักดิ์ครบทั้ง ๔ ดังตารางที่
 ๑ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะได้รับอิทธิพลมาจากประเพณีของล้านช้าง เวียงจันทน์ และจำปาสัก เพราะ
 ความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์นั่นเอง

ดังนั้นคำเรียกพระภิกษุที่ผ่านการสดสรง คือ การยกย่องพระภิกษุ เป็นตำแหน่งที่บ่งบอก
 ถึงคุณงามความดี เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา เมื่อลาสิกขาออกมากการยกย่องในตัวบุคคลก็ยังไม่
 ปรากฏถึงคุณงามความดี ดัง คำเรียกว่า จารย์ซา จารย์คุ คือการให้เกียรติแม้จะลาสิกขาเป็นภคหัสดี
 คุณความดีก็ยังปรากฏแก่สังคมได้เชิดชู ยกย่อง เป็นบุคคลที่สังคมให้เกียรติ และถือว่าเป็น
 บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถที่ได้จากบวชเรียนมาในอดีต

๓.๖.๒ การลาสิกขา

พระภิกษุสามเณรในตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ก็เหมือนกับที่
 อื่นบางรูป เมื่อบวชอยู่ในพระพุทธศาสนาได้ระยะเวลาหนึ่ง ย่อมมีความปรารถนาจะลาสิกขาเป็น
 ธรรมดา ฉะนั้น การลาสิกขาจึงถือว่าไม่ใช่เรื่องแปลก ขึ้นอยู่กับบุญบวชของแต่ละท่านว่าจะอยู่ใน
 พระศาสนาได้นานแค่ไหน เมื่อปรารถนาที่จะลาสิกขาก็ย่อมทำได้ ถึงจะผ่านการสดสรงแล้วก็ตาม ก็
 สามารถลาสิกขาได้^{๔๔}

พระภิกษุสามเณรผู้ที่ได้รับการสดสรง เมื่อเวลาผ่านไป เห็นว่า อยู่ไม่ได้ ต้องการจะลา
 สิกขา ไปประกอบอาชีพ เป็นฆราวาสอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในอีกทางหนึ่ง พระภิกษุหรือ
 สามเณร ก็จะลาสิกขา การลาสิกขาจะต้องนำขัน ๕ เข้าไปกราบของอนุญาตเจ้าอาวาส ในฐานะ
 ผู้ปกครอง เมื่อได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสจึงไปขออนุญาตลาสิกขาจากพระอุปัชฌาย์ และลา
 พระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ทั้งสองด้วย จากนั้น พระเถระผู้ใหญ่ท่านจะหาวันและ
 ฤกษ์กำหนดวันลาสิกขาให้ ครั้นลาสิกขาแล้วจะมีคำเรียกชื่อหลังจากนั้น^{๔๕} ด้วยเหตุที่เคยผ่านการ
 สดสรงมาในสมัยดำรงสมณเพศ ดังนี้

๑) ลาสิกขา ถ้าเป็นสามเณร เรียกว่า “อ้ายเซียง” หรือ “เซียง” ตามด้วยชื่อเล่นหรือชื่อจริง

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายเมฆินทร์ เจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านร่องคำ, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายวิเชียร หนองสิมมา, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

๒) ลาดิษา ถ้าเป็นพระภิกษุ ธรรมดา เรียกว่า “อ้ายทิด” “ทิด”หรือบัณฑิต อันหมายถึง ผู้ได้เรียนรู้อแล้ว ตามด้วยชื่อเล่นหรือชื่อจริง

๓) ลาดิษา จาก “ซา” หรือ “ห้าวซา” เรียกว่า “จารย์ซา” คือผู้ที่เป็นครูสอนได้ด้วย เป็น ตัวอย่างในทางที่ดีได้ด้วย ตามด้วยชื่อเล่นหรือชื่อจริง

๔) ลาดิษา จาก “คู” หรือ “ยาคู” เรียกว่า “จารย์คู” คือ อาจารย์ครู ตามด้วยชื่อเล่นหรือ ชื่อจริง

หลังจากภิกษุสามเณรลาดิษาแล้วชาวบ้านในตำบลป่าสังข์ อำเภอดุสิตพัตตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการยอมรับในตัวบุคคลที่เคยบวชเรียน ผ่านการสอดสร้ง การยกย่อง เชิดชู จาก ชาวบ้าน ดังคำเรียกผู้ผ่านการสอดสร้งแล้วลาดิษาออกมาเป็นฆราวาสว่า อ้ายเชียง อ้ายทิด จารย์ซา จารย์คู^{๔๖}

สอดสร้ง ครั้งที่	ชั้นสมณศักดิ์ชื่อ	คำเรียกหลังลาดิษา
๑	ตำเร้ง	จารย์
๒	ซา หรือ ญาซา	จารย์ซา
๓	คู หรือ ยาคู	จารย์คู
๔	ยาท่าน	จารย์ท่าน

ตารางที่ ๒ แสดงคำเรียกหน้าพระภิกษุสามเณรที่รับพิธีสอดสร้งหลังลาดิษาแต่ละชั้น

จากตารางที่ ๒ จะเห็นได้ว่าชาวตำบลป่าสังข์ จะเรียกผู้ที่ได้รับการสอดสร้งครั้งแรกเมื่อ ลาดิษาออกมาแล้วว่าจารย์ ครั้งที่ ๒ เรียกจารย์ซา ครั้งที่ ๓ เรียกจารย์คู แม้จะสอดสร้งต่อไปก็จะ เรียกจารย์คูเช่นเดิม เพราะดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นจะไม่มีการสอดครั้งที่ ๔ ซึ่งจะสอดแค่ ๓ ครั้ง แต่ใน ส่วนของจังหวัดอื่นๆ เช่น หนองคาย หรืออุบลราชธานี จะมีคำเรียกผู้ที่ได้รับการสอดครั้งที่ ๔ แล้วลาดิษาออกมาว่า จารย์ท่าน

ดังนั้นในคำเรียกผู้ที่ได้รับการสอดสร้งขณะเป็นพระภิกษุสงฆ์จะมีเรียกว่า ยาคู ยาซา เป็น ต้น เมื่อภิกษุรูปนั้นลาดิษาออกไปเป็นฆราวาส ก็จะเรียกเป็นจารย์คู จารย์ซา คือเอาคำว่าจารย์มา แทนคำว่า ยา จึงเห็นได้ว่ามีคำเรียกที่แตกต่างออกไปทั้งตอนบวชและหลังบวช

จากการศึกษาเรื่องความเชื่อในประเพณีสอดสร้งของชาวตำบลป่าสังข์อำเภอดุสิตพัตตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ดพบว่า พิธีสอดสร้งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อยกย่องพระสงฆ์ที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ มีจริยวัตรที่น่าเลื่อมใส ประเพณีสอดสร้งเป็นงานประเพณีโบราณของชาวตำบลป่าสังข์

^{๔๖}สัมภาษณ์ นางดี ฮวดศรี, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

กิจกรรมที่ชาวบ้านจัดขึ้นเพื่อยกย่องพระที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีคุณธรรม มีความสามารถในชุมชน
ขึ้นเป็น สำเร็จ ๕๐ ๆ การทำพิธีกันในระดับชาวบ้าน โดยชาวบ้าน เพื่อประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย
ในชุมชนนิยมทำในเดือนเมษายน หรืออาจจัดทำพิธีขึ้นเองในงานบุญตามประเพณี โดยมีขั้นตอน
และพิธีกรรมการจัด โดยการตั้งกองสดตรงเพื่อให้ชาวบ้านได้มารวมกองสดตรง เมื่อรวมจนพร้อม
แล้วก็จะมีการเอากองสดแห่ไปรอบหมู่บ้าน จนเข้ามาถึงสถานที่ประกอบพิธีและดำเนินการสดตรง
ต่อไป เมื่อพระภิกษุได้รับการสดตรงเรียบร้อยแล้วก็จะมีการทำขวัญให้กับพระภิกษุผู้ได้รับการ
สถาปนาขึ้นเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่พระภิกษุรูปนั้น เมื่อพระภิกษุรูปนั้นลาสิกขาออกมาก็จะมี
คำเรียกท่านใหม่ว่า จารย์คุณ จารย์ชา ดังนั้นพิธีสดตรงจึงเป็นพิธีถวายการยกย่องเกียรติคุณของภิกษุ
สามเณรผู้ที่มีคุณสมบัติตามประเพณีนิยม ซึ่งพอเทียบได้กับพระราชพิธีเลื่อนตั้งสมณศักดิ์ที่
พระสงฆ์ได้รับพระราชทานจากองค์ประมุขของชาติ แต่พิธีสดตรงหรือพิธีเถรภิเษกของคณะสงฆ์
เป็นพิธีถวายสมณศักดิ์ที่ภาคประชาชนเป็นผู้มอบถวาย แม้ปัจจุบันยังคงมีการประกอบพิธีสดตรง
อยู่ในบางท้องถิ่น แต่ดูเหมือนค่านิยมจะลดลงเรื่อยๆ เนื่องจากอิทธิพลของสมณศักดิ์ที่พระสงฆ์
ได้รับพระราชทานจะได้รับความนิยมนั้นเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความเชื่อในเรื่องของ
การสดตรงของชาวตำบลป่าสัก ในบทต่อไปผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงประโยชน์และคุณค่าของพระ
เพณีสดตรงต่อไป

บทที่ ๔

วิเคราะห์ความเชื่อ ประโยชน์ และคุณค่าของประเพณีฮวดสงที่มีต่อ ชาวตำบลป่าสังข์อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้อธิบายถึงวิเคราะห์ความเชื่อ ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีฮวดสง ซึ่งจะได้ทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับ ความเชื่อของชาวบ้าน ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีฮวดสงว่ามีส่วนในการจรรโลงพระพุทธศาสนา อนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรม ต่อสังคม ต่อศาสนพิธี ทั้งยังชี้ให้เห็นคุณค่าในด้านประเพณี ด้านสังคม ด้านจิตใจ

ประเพณีฮวดสงในสมัยก่อนเมื่อฮวดแล้วจะมีบทบาททางด้านการปกครองมากกว่าในปัจจุบันซึ่งไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบสมศักดิ์ในปัจจุบันได้ เพราะเมื่อฮวดถึงชั้นราชคุณหลวง ก็เทียบเท่ากับพระสังฆราชในปัจจุบัน ดังนั้นในสมัยโบราณการฮวดสงจะเป็นการเลื่อนสมณศักดิ์ให้กับพระสงฆ์เพื่อใช้ในการปกครองพระสงฆ์ ส่วนในสมัยปัจจุบันประเพณีฮวดสงมีผลทางด้านจิตวิทยามากกว่าที่จะมีผลทางด้านปกครอง เพราะเนื่องจากการฮวดสงทำเพื่อยกย่องพระภิกษุเพื่อเป็นผลก้ำใจให้แก่พระภิกษุ ซึ่งการบริหารปกครองของพระภิกษุสงฆ์จะขึ้นอยู่กับสมณศักดิ์ในปัจจุบัน คือ ชั้นสมเด็จพระสังฆราช ชั้นสมเด็จพระราชาคณะ ชั้นหัวเรือชั้นชั้นพระราชาคณะ ชั้นพระครูสัญญาบัตร ชั้นฐานานุกรม ชั้นเปรียญ ในแต่ละชั้นยังแบ่งออกหลายระดับ เช่น ชั้นพระราชาคณะ แบ่งเป็น พระครูสัญญาบัตร ดังนั้นในปัจจุบันจึงเป็นการยกย่องพระภิกษุด้วยสมณศักดิ์ตามคุณงามความดีของท่านจึงมีผลทางด้านจิตวิทยามากกว่า เพราะเป็นผลทางด้านจิตใจโดยที่ชาวบ้านยกย่องพระภิกษุที่ตนศรัทธาขึ้นเอง แต่ในส่วนของการปกครองจะเป็นการเลื่อนสมณศักดิ์เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา

๔.๑ ความเชื่อในพิธีฮวดสง

ขนบประเพณี คือ ประเพณีที่วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้โดยตรงหรือปริยาย คือ มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร

ขนบ แปลว่า ระเบียบแบบแผน เช่น ระเบียบแบบแผนของทางราชการ บางทีก็เรียกว่า ระเบียบประเพณี^๑

พิธีสดสรงจึงเป็นขนบประเพณีที่วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้โดยตรง ชาวพุทธภาคอีสานในกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากล้านช้างได้ยึดถือปฏิบัติจากอดีตสู่ปัจจุบัน เพราะมองเห็นประโยชน์และคุณค่าว่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมพระสงฆ์ให้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา นอกจากอุปถัมภ์ปัจจัย ๔ ที่ปฏิบัติกันเป็นประจำอยู่แล้ว ซึ่งการวิเคราะห์ความเชื่อของชาวตำบลป่าสังข์สามารถสรุปเป็นประเด็นหลักๆ ได้ดังต่อไปนี้

ความเชื่อในเครื่องประกอบพิธีสดสรงของชาวบ้านสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้^๒

๑. รางสดสรงจำลองรูปพระยานาค ซึ่งความเชื่อของชาวอีสานผู้มีภูมิลำเนาใกล้แม่น้ำโขง เชื่อว่ามีพระยานาคคอยปกป้องรักษาองค์พระธาตุพนม หรือบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข โดยนาคอาศัยอยู่ใต้บาดาล การใช้รางสดสรงเป็นรูปพระยานาคจำลองจึงเปรียบเสมือนพระยานาคให้น้ำความร่มเย็นแก่พระที่ได้รับการสดสรงรวมถึงผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน

๒. หลาบเงิน – หลาบคำ สำหรับจารชื่อผู้ได้รับการสดสรงลงในแผ่นเงินแผ่นทองในอดีตใช้ของจริง ปัจจุบันใช้วัสดุเทียม ซึ่งเงินทองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการจารชื่อพระที่ได้รับการสดสรง จึงควรใช้วัตถุที่มีค่า

๓. หินศิลาอาสน์ การใช้หินศิลาอาสน์ให้พระรูปที่ได้รับการสดสรงนั่ง ขณะประกอบพิธีถวายน้ำอบน้ำหอม หินซึ่งเป็นวัตถุที่มีความหนักแน่น เป็นสัญลักษณ์แทนจิตใจมั่นคงในพระธรรมวินัย ดำรงตนให้เป็นที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชน รวมถึงภาระหนักที่ต้องรับผิดชอบงานในวัด และงานส่วนตน เน้นในความรู้ให้สมภูมิที่ได้รับยกย่องจากชาวบ้าน

๔. ไม้เท้า ใช้สำหรับประธานสงฆ์ในพิธี ซึ่งต้องเป็นพระอุปัชฌาย์จับปลายไม้เท้าให้พระที่ได้รับการสดสรงจับโคนไม้เท้าเดินประทักษิณ ๓ รอบ ก่อนเข้าพิธีสดสรง หรือหลังพิธี ไม้เท้าจึงเป็นเสมือนแนวทางบูรพาจารย์ได้เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา

๕. การลั่นฆ้องโดยภิกษุผู้ที่ได้รับการสดสรง ๓ ครั้ง ถ้าเสียงฆ้องดังกังวานแสดงว่าจะเป็นผู้มีกิตติศัพท์ชื่อเสียงโด่งดัง เป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชน ถ้าเสียงไม่ค้องดัง ชาวบ้านอาจตีความว่าท่านมิได้ประสงค์จะบวชต่อไป

^๑ เสถียร โกเศศ, การศึกษาเรื่องประเพณีไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๒๐.

^๒ สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ ฐิตปัญโญ, รองเจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

๖. การใช้น้ำอบน้ำหอมในพิธีสดสรง นำเป็นสัญลักษณ์แห่งความเยือกเย็น หากอยู่ในอุณหภูมิปกติสามารถชำระสิ่งสกปรกออกจากสิ่งที่จะต้องชำระได้ เช่น ชำระสิ่งสกปรกจากร่างกายมนุษย์ ในประเพณีงานพิธีจึงนิยมนำอบน้ำหอมที่พิเศษกว่าน้ำธรรมดา เหมือนชาวพุทธเราสรงน้ำพระพุทธรูป แล้วจึงขัดถูด้วยสำลี นอกจากนี้ น้ำยังเป็นสัญลักษณ์แห่งความสามัคคี ถึงแม้ว่าเราจะขี้น้ำให้เป็นลอยขี้น้ำก็ไม่สามารถแยกออกจากกันได้นานทั้งยังกลับมารวมกันใหม่คืนสู่สภาพปกติ คือมองไม่เห็นรอย เหมือนดังความสามัคคีของคน เมื่อรวมพลังกายรวมพลังจิตใจเป็นหนึ่งก็จะเกิดประโยชน์ต่อการทำงานทุกชนิดให้สำเร็จได้

๗. ความเปลี่ยนแปลงความเชื่อของประเพณีสดสรงจากอดีตสู่ปัจจุบัน จากการศึกษาทำให้ได้ทราบความเปลี่ยนแปลงของประเพณีสดสรงสรุปได้ดังนี้

ในอดีตการปฏิบัติตามประเพณีสดสรงของชาวอีสานก็สามารถดำเนินการได้ครบถ้วน เพราะการสืบต่อทางด้านวัฒนธรรมกับล้านช้างมีความใกล้ชิดกัน ลำดับขั้นตอนจึงเป็นไปตามอิทธิพลที่ได้รับจากล้านช้าง ต่อมาเพราะกาลเวลาเปลี่ยนผ่าน และอิทธิพลของการปกครองสงฆ์ในภาคอีสานยุคสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (ฮ่วน ติสุโธ) ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชมนี มหาสังฆปาโมกข์ และดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี ได้มีหนังสือประกาศยกเลิกสมณยศโดยเด็ดขาด ดังสำเนา

“...เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๖ เจ้าหน้าที่ทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายบ้านเมืองมีพระยาวิเศษสิงหนาท (ปัว บุนนาค) ผู้รั้งสมุหเทศาภิบาลมณฑลอุบลราชธานี ประชุม ณ ศาลากลางมณฑลที่ปรึกษาหารือเพื่อดำรงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองทันสมัย และได้ตกลงแก้ไขข้อขัดข้องให้สะดวกทั้งสองฝ่าย ข้อความที่ตกลงในที่ประชุมมีดังต่อไปนี้

๑. รับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบท

...ฯลฯ...

๒. เรื่องประกาศเลิกสมณศอย่างโบราณ

เจ้าคณะมณฑลเห็นว่า ราษฎรในมณฑลนี้บางเหล่ามักตั้งตำแหน่งสมณศักดิ์ขึ้นเอง โดยฐานเล่นๆบ้าง โดยจารีตเดิมบ้าง โดยความเขลาบ้าง เป็นต้นว่าเรียกกันเป็นพระครู โดยเล่นเลยกลายเป็นจริงก็มี ฮด (รด) กันเป็น สมเด็จ เป็นชา เป็นกู (ครู) ตามจารีตเดิมก็มี จึงใจตั้งกันเป็นพระครูด้วยไม่รู้จักหน้าที่และอำนาจของตนก็มี ทั้งนี้ดูเป็นประเพณีขัดต่อพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์มาตรา ๒ อยู่ ถ้าเจ้าหน้าที่ทั้งสองฝ่ายจัดไม่ให้เป็นไปได้ บางทีจะเป็นการสะดวกแก่การปกครองคณะสงฆ์ เว้นแต่ผู้รับพระราชทานสัญญาบัตรให้เรียกตามราชทินนาม...

...แม้ถึงจะสดตรงแล้วถวายอัฐบริวารเป็นส่วนสังฆทานั้นควรอยู่ เพราะเป็น การทำบุญ จะทำด้วยอาการอย่างไรก็ได้ ซึ่งเป็นส่วนไม่นอกريت คือไม่ผิดวินัย บัญญัติ และพระราชบัญญัติ...

...พระยาวิเศษสิงหนาท กล่าวว่า “ตามข้อประกาศนี้ได้ความว่าเป็นของครึ่งเจ้าผู้ ครองเวียงจันทน์ทำขึ้นไว้สำหรับเป็นประเพณีแต่งตั้งสมณศักดิ์และพร้อมด้วยเจ้า ครองเวียงจันทน์รู้เห็นด้วย แต่ชาวเราไปเก็บเอามาใช้จนสิ้นเพื่อ ถึงราษฎรโดยมากก็ แต่งตั้งสมณศักดิ์ได้โดยความเข้าใจผิด ที่คิดห้ามเสียคราวนี้ ก็เป็นการสมควรมาก” ที่ ประชุมตกลงว่า ต่อไปให้จัดการตามที่พระยาวิเศษสิงหนาท สมุหเทศาภิบาล มณฑลอุบลราชธานีชี้แจงไว้

ทั้งนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายวัดทุกชั้น แนะนำบริษัทย่อยอยู่ในท้องที่ของตนๆ ให้ เข้าใจแล้วแต่นี้ไปอย่าตั้งสมณศักดิ์เอาเองเฝ้าอันขาด^{๓๓}

แม้จะมีคำสั่งห้าม แต่ความเชื่อในประเพณีสดตรงของชาวอีสานก็ยังคงสืบสานช่วย อำนวยภัยโดยการปรับชั้นสมณศักดิ์ลงเหลือเพียงชั้น สำเร็จ, ชา, และกู และบางท้องถิ่น เพื่อมิ ให้คำว่าสำเร็จไปเพี้ยนกับสมณศักดิ์คณะสงฆ์ไทยที่เป็นสมเด็จพระราชาคณะ จึงตั้งเพียงชั้นชา และกู โดยเฉพาะในจังหวัดร้อยเอ็ด นับเป็นความฉลาดของบรรพชนคนอีสาน เพื่อมิให้ ขัดแย้งกับคำสั่งของเจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานีสมัยนั้น

๔.๒ ประโยชน์ของการสดตรง

การสดตรงพระภิกษุของอีสานเป็นการถวายสมณศักดิ์ ยกย่อง ซึ่งพุทธศาสนิกชน ในตำบลป่าสังข์ ก็ได้ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน การสดตรงไม่เป็นเพียงการถวาย สมณศักดิ์หรือการยกย่องพระภิกษุเท่านั้น ยังมีสิ่งสำคัญในด้านการสืบต่อพระพุทธศาสนา อัน เป็นเป้าหมายหรือหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน ทั้งพระภิกษุสงฆ์สามเณร ฆราวาสต้องให้ ความสำคัญ เพราะอาศัยเหตุของการสดตรงนี้เป็นแนวทางในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด จัดพิธีสดตรงขึ้นจากการวิเคราะห์ได้ พบประโยชน์ และคุณค่าดังต่อไปนี้

^{๓๓} เต็ม วิภาคย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๒๕, ๔๒๖ และ ๔๒๘.

๔.๒.๑ จรรโลงพระพุทธศาสนา

ชาวตำบลป่าสังข์สมัยก่อน การบวช นิยมบวชในช่วงเข้าพรรษา อายุครบบวช บวชตามโอกาส เช่น บุญอุทิศ บุญฉลอง อยู่ได้เพียงระยะเวลาหนึ่งก็จะทำการลาสิกขา ผู้จะอยู่ดำรงสมณเพศมีน้อยมาก ทราบว่าสัจจะทำบุญแต่ละครั้งต้องนิมนต์พระจากวัดต่าง ๆ มากกว่าจะได้ครบ ต้องเดินทางไปหลายวัด ซึ่งเป็นการลำบากและไม่สะดวก การสดสรงจึงเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้พระพุทธศาสนามีผู้สืบต่อ พร้อมทั้งเป็นการผูกมัดให้พระสงฆ์ให้อยู่เป็นเจ้าอาวาสวัดหรือบางรูปก็เป็นลูกวัด ยี่ระยะของการลาสิกขาหรือไม่ให้สึก เพราะการสดสรงมีกติกายู่ว่าจะสึกได้ก็ต่อเมื่อเวลาได้เวียนมาบรรจบครบรอบวันที่สดสรง บางแห่งมีการปฏิเสศกันมาก การจัดประเพณีสดสรงถึงกับปิดเป็นความลับไม่พระภิกษุรู้ตัวล่วงหน้า ด้วยเหตุเพราะกลัวการปฏิเสศ นิยมนิมนต์ในวันนั้น ผู้ได้รับนิมนต์จึงไม่กล้าปฏิเสศท่ามกลางประชาชนและคณะสงฆ์^๔

การสดสรงเป็นการมอบตำแหน่งให้พระภิกษุผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ซึ่งชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลายาวนาน เพื่อให้มีผู้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่สุด พร้อมกันนั้น การสดสรงหมายถึงการยอมรับ และให้ความเคารพแก่พระภิกษุผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เป็นการสืบต่อพระพุทธศาสนาและยกย่องพระภิกษุผู้ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา

การสดสรงเป็นการผลิตบุคลากรให้อยู่ต่อสืบทอดพระพุทธศาสนา หรือออกไปสู่โลกภายนอกตามแนววิถีพุทธ ซึ่งการสดสรงเป็นการกระทำที่มีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือ เป็นการยกย่องพระภิกษุผู้มีอดสาหะ ทั้งการประพฤติปฏิบัติชอบ มีความตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญทั้งตัวพระภิกษุและพระพุทธศาสนา ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่ชาวบ้านมีมติเห็นชอบ แต่ความเป็นไปในการสดสรง คือ ประโยชน์ที่ทำให้หลาย ๆ ส่วนได้ดำเนินไป ทั้งในส่วนของประเพณี วัฒนธรรม สังคม^๕ การกระทำของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด เกี่ยวกับประเพณีสดสรงจึงเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาให้สืบต่อไปสู่ลูกหลานดังปรากฏให้เห็นในทุกวันนี้

เมื่อพระภิกษุสามเณรบวชเรียนไปได้ระยะเวลาหนึ่งจนสามารถท่องมนต์เจ็ดตำนาน สวดพระปาติโมกข์ เรียนภาษาบาลีถึงขั้นตอนหนึ่งๆ ชาวบ้าน มักนายกวัด ก็จะจัดพิธี

^๔ สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์สิทธิคุณ, เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^๕ สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ จิตปญโญ, รองเจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

สดตรงให้พระภิกษุสามเณรรูปนั้น เพื่อที่จะเลื่อนสมณศักดิ์ไปอีกระดับหนึ่ง แต่กระนั้นก็ตาม พระสงฆ์สามเณรที่จะได้รับพิธีเถรภิเษกสดตรงนั้น ต้องมีความประพฤติอันดีงาม ชาวบ้าน เลื่อมใสศรัทธา และต้องขยันหมั่นเพียรศึกษาพระธรรมวินัยและศึกษาคัมภีร์ได้ตามลำดับที่กำหนดไว้ จึงจะได้รับเลื่อนสมณศักดิ์

ดังนั้นประเพณีสดตรงนั้นเป็นการยกย่องพระภิกษุเพื่อให้ท่านมีกำลังใจในการ ประกอบกิจกรรมทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นแสดงธรรมให้พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญ ซึ่งเห็น ได้ว่าชาวตำบลป่าสังข์จะควบคุมความประพฤติของพระภิกษุสงฆ์ด้วย เพราะชาวบ้านมีความ ใกล้เคียงกับวัดจึงรู้ว่าพระภิกษุรูปใดมีความประพฤติดีงาม และขยันหมั่นเพียรในการศึกษา พระธรรมวินัย สมควรแก่การเถรภิเษก ส่วนพระภิกษุที่ประพฤติผิดพระวินัยเป็น ชาวบ้านจะ รู้กันทั่วไปในสังคมเล็ก ๆ นั้น ฉะนั้นพระ ภิกษุรูปดังกล่าวจึงไม่ได้รับสดตรงเพื่อตั้งหรือเลื่อน สมณศักดิ์ในพิธีสดตรง ต่างกับปัจจุบัน ที่ส่วนกลางมีอำนาจเลื่อนสมณศักดิ์ แต่ชาวบ้านที่อยู่ ใกล้ชิดวัดรู้เห็นพฤติกรรมของพระสงฆ์อย่างดีไม่มีสิทธิมีเสียงในการเลื่อนสมณศักดิ์ จึงพบว่า มีการผิดพลาดกันอยู่เนืองๆ

ในสมัยก่อนหรือในปัจจุบัน เด็กหนุ่มๆ มักจะถือบาชกันตอนเช้าพรรษา ออก พรรษาแล้วก็ลาสิกขาบทไปหมด หลายวัดเกือบจะเป็นวัดร้างไม่มีพระสงฆ์อยู่เลย ญาติโยมจะ ทำบุญแต่ละครั้งต้องนิมนต์พระจากวัดต่างๆมา กว่าจะได้ก็ต้องเดินทางกันหลายวัน ทำให้เกิด ความขุ่นยากและไม่สะดวก การสดตรงจึงเป็นกุศโลบายผูกมัดพระสงฆ์ให้อยู่เป็นเจ้าวัดไม่ให้ ลี้ก เพราะการสดตรงมีกติกายู่ที่ว่า จะลี้กได้ก็ต่อเมื่อเวลาได้เวียนมาบรรจบครบรอบวันที่สด ตรง บางแห่งมีการปฏิบัติกันมาก จึงไม่ให้ภิกษุรู้ตัวล่วงหน้าใช้นิมนต์ในวันนั้นเลย ผู้รับ นิมนต์จึงไม่กล้าปฏิเสธท่ามกลางประชาชนและคณะสงฆ์^๖

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าประเพณีสดตรงเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาเพราะทำ ให้มีพระภิกษุอยู่เป็นเจ้าอาวาสวัดและพระลูกวัด เมื่อพระภิกษุรูปใดมีความรู้ความ เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก มีศีลาจารวัตรน่าเลื่อมใส มีความสามารถในการปกครองหมู่คณะให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งยังเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของประชาชนแล้ว ก็จะตั้งสมณศักดิ์ โดยพิธีสดตรงเพื่อเป็นเกียรติและกำลังใจ ในการจะได้อุปการจรรโลงพระพุทธศาสนาสืบไป^๗

^๖ สัมภาษณ์ นายหาญ บัวเลิง, ชาวบ้านดอนแคน, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๗ สัมภาษณ์ พระมหาทิว ปิยธมฺโม, วัดโนนเมือง, วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๘ อ.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

จึงสรุปได้ว่าการจรจร โลงพระพุทธรูปศาสนาหน้าที่หลักเป็นของฆราวาสผู้อุปถัมภ์ ปัจจัย ๔ การประกอบพิธีสดสรงถวายแก่ภิกษุที่มีคุณสมบัติจึงเป็นการถวายทั้งด้านเกียรติยศ และความสัปปายะต่างๆ แก่พระสงฆ์ให้มีกำลังใจสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาเป็นของตนเอง

๔.๒.๒ อนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรม

การอนุรักษ์ประเพณีของชาวตำบลป่าสังข์นั้นสอดคล้องกันกับสวิง บุญเจิมที่กล่าวไว้ว่า ประเพณี คือ วัฒนธรรมหรือธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตามลำดับ ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงยุคปัจจุบัน และอาจจะต้องถือปฏิบัติต่อไปในอนาคต^๕ ประเทศใดมีประเพณี ประเทศนั้นย่อมถือได้ว่า เป็นอารยะประเทศในแง่ของมรดกอันน่าภูมิใจ แต่ถ้าประเทศใดไม่มี ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง แม้จะเป็นมหาอำนาจ แต่ก็เพียงประเทศเกิดใหม่ ที่ไม่มีมรดกทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องภูมิใจ ไม่น่าจะเรียกได้ว่า เป็นอารยะประเทศได้^๖

และยังสอดคล้องกันกับอุดม บัวศรี ที่กล่าวไว้ว่าประเพณีสดสรงเป็นประเพณีหลัก^๗ ซึ่งส่วนมากของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร จังหวัดร้อยเอ็ด นิยมจัดการสดสรงในช่วงเดือน ๔ เดือน ๕ และ เดือน ๖ การทำบุญสดสรงเป็นการทำขึ้นพร้อมกับบุญประเพณีหลัก ของแต่ละเดือน ที่มีบุญประจำเดือนอยู่แล้ว^๘

บุญกอสอดจึงกระทำกันพร้อมกับประเพณีประจำเดือน ซึ่งเอาความพร้อมของประชาชนกับคณะสงฆ์ ในสามเดือนที่กล่าวมานี้ อาจกำหนดเอาเดือนใดเดือนหนึ่ง ซึ่งชาวตำบลป่าสังข์ไม่นิยมกำหนดทั้งสามเดือน จะเลือกเพียงเดือนและประเพณีประจำเดือน ทำประกอบกันขึ้น

การทำบุญกอสอดของอีสานหรือของชาวตำบลป่าสังข์ครั้งใดจึงเกี่ยวเนื่องกับประเพณีอื่นทุกครั้ง ด้วยเหตุที่เกี่ยวข้องกับประเพณีอื่น จึงทำให้บุญกอสอด ถูกมองและเรียกว่าเป็นประเพณีไปด้วยตามความเห็นของชาวบ้าน เพราะประเพณีประจำเดือนหรือฮีต ๑๒ มักจะมีกิจกรรมอื่นเข้ามาเกี่ยวเนื่องอยู่เสมอ บุญกอสอดก็เช่นเดียวกัน นิยมจัดขึ้นพร้อมกันกับประเพณีประจำเดือนของเดือน ๔ เดือน ๕ หรือเดือน ๖ เอาตามมติความเหมาะสมของประชาชนและคณะสงฆ์เห็นพ้องต้องกันว่าจะจัดขึ้นในเดือนไหน^๙

^๕ สัมภาษณ์ พระมงคล ปิยสีโล, วัดคงคินแดง, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^๖ สวิง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสาน, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕๓.

^๗ อุดม บัวศรี, ออนซอนอีสาน ชุดที่ ๑, หน้า ๔๓.

^๘ สัมภาษณ์ นายบุญทัน วงศ์อามาตย์, ครูโรงเรียนบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๙ สัมภาษณ์ นายชาติ เถนียง, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

ความเกี่ยวเนื่องของบุญสดตรงและบุญประเพณี บ่งบอกถึงความผสมผสานทั้งสองอย่างให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งชาวตำบลป่าสังข์จะกล่าวถึงบุญสดตรงและประเพณีประจำเดือนที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างช้านานนี้ว่า บุญเดือน ๔ เดือน ๕ และเดือน ๖ มีบุญกองสดหรือไม่คำถามเช่นนี้ ไม่เฉพาะแต่ชาวตำบลป่าสังข์เท่านั้น ชาวบ้านในตำบลใกล้เคียงก็มีความนิยมที่จะจัดงานประเพณีและบุญกองสดขึ้นพร้อมกันในช่วงเดือน ๔ เดือน ๕ และเดือน ๖ ถือปฏิบัติที่ไม่มีความแตกต่างกันนัก ทั้งสองอย่างนี้ถือเป็นบุญและประเพณีที่ประกอบกันขึ้นและเกี่ยวเนื่องกันที่จัดขึ้นพร้อมกันได้ ชาวตำบลป่าสังข์จึงนิยมจัดงานประเพณีและบุญกองสดขึ้นพร้อม และถือเป็นงานเดียวกัน^{๑๔}

ดังนั้นบุญกองสดจึงเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของชาวตำบลป่าสังข์ เป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน บุญกองสดนิยมจัดขึ้นในช่วงเดือน ๔ เดือน ๕ และเดือน ๖ ตามความเห็นของชาวบ้าน ซึ่งในแต่ละเดือนมีบุญประเพณีประจำอยู่แล้ว ทั้งประเพณีและบุญกองสดตามคติของชาวบ้านในตำบลป่าสังข์ถือเป็นอันหนึ่งเดียวกัน เพราะถือว่ามีความสำคัญทั้งประเพณีและการทำบุญกองสด ไม่ถือความสำคัญมากน้อยต่างกัน หากถือว่ามีความสำคัญเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่า ชาวตำบลป่าสังข์ ช่วยกันอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมให้เป็นมรดกสืบต่อไป

๔.๒.๓ ศาสนพิธี

ประเพณีสดตรง ถือเป็นกุศลพิธี ที่มีการทำบุญทานของชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของงานและผู้เข้าร่วมในงาน ในด้านของศาสนพิธีถือปฏิบัติตามกุศลพิธี มีขั้นตอนปฏิบัติตามแบบฉบับกุศลพิธี การกระทำเช่นนี้ถือเป็นประโยชน์ และความสุข ความเจริญแก่ประชาชน ทั้งในด้านของความสามัคคี ความสุขทางด้านจิตใจ พร้อมกันนั้นยังทำให้ประชาชนได้เข้าสู่การทำบุญตามช่วงของประเพณี ไม่ให้ขาดหายไป^{๑๕}

ประเพณีสดตรง เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญให้ทานตามแบบฉบับของชาวพุทธ ชาวตำบลป่าสังข์ก็เช่นเดียวกัน ถือปฏิบัติตามศาสนพิธีแบบกุศลพิธี ถือเอาประเพณีสดตรงนี้ เป็นการทำบุญทำทานไปในตัว ความเกี่ยวเนื่องของประเพณีและการทำบุญเช่นนี้ ชาวอีสานถือเป็นเรื่องสำคัญ มีประเพณีจะต้องมีการทำบุญเป็นประจำ^{๑๖} โดยประโยชน์ในด้านศาสนพิธีนั้นผู้ร่วมงานก็จะได้รับศีล ซึ่งการรับศีลในงานประเพณีสดตรงนั้น ผู้สมมาทานศีล

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายเมฆินทร์ เจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านร่องคำ, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๑๕} สัมภาษณ์นางบุญหนา พิบูลย์, ชาวบ้าน โนนเมือง, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายชาติ เจริญ, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

ก็จะงดงามทั้งกายและวาจาเป็นผู้ประเสริฐ เป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เป็นที่ไปด้วยดี เริ่มแต่ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ต่อผู้อื่น ต่อสังคม มีความรับผิดชอบในหน้าที่ ประกอบสัมมาอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ฝึกฝนอบรมกาย วาจาของตนให้ประณีต ปราศจากโทษ ก่อคุณประโยชน์ และเป็นเครื่องสนับสนุนการฝึกอบรมจิตใจ และ ปัญญาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปนั่นเอง^{๑๓} ดังนั้นการพัฒนาตนด้วยศีลจึงหมายถึงการพัฒนาตนให้เป็นผู้มีศีล มีอาจารย์งดงาม และผู้มีศีลย่อมมีชื่อเสียงที่ดี กล่าวหาญในการเข้าสู่บริษัทเชื่อว่ามิกลื่นหอมหวานทนลมกว่ากลื่นทั้งปวง

ในการถวายเครื่องกองชดถือได้ว่าการให้ปันสิ่งของด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยทุน หรือทรัพย์สิน และวัตถุสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ และเป็นการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยปัจจัย ๔ กล่าวคือเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น นี้มุ่งให้เพื่อสงเคราะห์ผู้รับ มีความมุ่งหมายอยู่ที่ผู้รับเป็นสำคัญ มีประโยชน์แก่ผู้รับ ๓ ลักษณะ^{๑๔} คือ

ก. ให้โดยหวังจะอนุเคราะห์ การให้ความเกื้อหนุน โอบอ้อมอารีด้วยเมตตา และการให้การอุดหนุนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันด้วยกรุณา

ข. ให้โดยหวังเพื่อเป็นการสมัคสมานสามัคคี ด้วยการสงเคราะห์เกื้อกูลกันและกัน ในฐานะผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตน

ค. ให้เพื่อเป็นการตอบแทนคุณ ปราบถนอบบูชาคุณแก่ท่านผู้มีคุณ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และบิดา มารดาผู้ที่มีอุปการคุณการให้มีประโยชน์ทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ คือ ทำให้ผู้ให้มีความสุข เบิกบานใจ และอิ่มใจ ซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อร่างกายและจิตใจ เป็นการสละความเห็นแก่ตัว ผู้รับย่อมได้รับประโยชน์จากสิ่งของที่เขาให้ การให้และการรับจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ เป็นการรักษาความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไว้ เป็นการรักษาความเป็นสังคมความเป็นเพื่อนฝูงความเป็นญาติเอื้อเฟื้อและการให้กับการรับยังเป็นกฎ เป็นกระบวนการของธรรมชาติของบุคคลผู้มีความกตัญญูถ้าธรรมชาติไม่มีการให้และการรับ ปานนี้ก็จะไม่มีโลก ดวงดาว มนุษย์ พืช สัตว์ และธรรมชาติอย่างแน่นอน พระพุทธองค์ตรัสว่า “การให้ทาน เป็นมงคลอันสูงสุด”ซึ่งเป็นการส่งเสริมความกตัญญู

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางดี ฮวดศรี, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระมงคล ปิยสีโล, วัดคงคินแดง, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ดังนั้นประเพณีสดสรงเป็นสิ่งที่มีความค่า เป็นอุดมคติ ของชาวตำบลป่าสังข์ ซึ่งได้ปฏิบัติตามหลักศาสนพิธีทั้งในส่วนตามแบบฉบับคณะสงฆ์ไทย และตามแบบของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากประเพณีสดสรงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๔.๓ คุณค่าของการสดสรง

คุณค่าการสดสรงของตำบลป่าสังข์ที่ถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยได้แยกคุณค่าไว้ ๓ ด้าน คือ ด้านประเพณี ด้านสังคมและด้านจิตใจ ซึ่งพอที่จะประมวลสรุปได้ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ ด้านประเพณี

คำว่า “ประเพณี”^{๑๕} ตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า เป็นขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็นขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียม มีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่า ความประเพณีที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ทำการปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อๆ ไปได้ประพฤติดำเนินตามกันต่อไป

ประเพณีสดสรงก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นกรอบและเป็นแบบแผนให้คนในสังคมได้ยึดถือและปฏิบัติ หล่อหลอมก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่สง่างาม และสวยงามที่สังคมยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้นๆฝ่าฝืนมักถูกตำหนิจากสังคม ประเพณีสดสรงล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกเข้าสู่สังคม และรับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็น วิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคมโดยเฉพาะศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีสดสรงมากที่สุด และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกันกับประเพณีสดสรงที่บุคคล ครอบครัว สังคมควรมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีให้ยั่งยืนถาวรสืบไป^{๑๖}

^{๑๕} พระยาอนุมานราชชน, วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๓๗.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายชาติ เจริญ, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

ส่วนคุณค่าด้านประเพณีเป็นการสืบสานต่ออายุให้ประเพณีสดตรงที่มีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนาและชาวบ้านได้มีผู้สืบทอด ซึ่งในปัจจุบันนี้ ประเพณีการสดตรงมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปและขาดผู้ที่ให้ความสนใจให้ความสำคัญ อย่างเห็นได้ชัดว่าประเพณีสดตรงบางพื้นที่มีแค่ประวัติเล่าขานกันเท่านั้น เป็นเรื่องที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ด้วยสภาพทั้งสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การย้อนหันหลังกลับมามองที่ดั้งเดิมของคนยุคใหม่ในประเพณีอาจเป็นแค่กิจกรรมหรือประเพณีของคนยุคเก่า^{๒๐}

การสืบทอดประเพณีสดตรงให้มีคู่กับชุมชนในทุกวันนี้ถือเป็นเรื่องที่ยาก เพราะในยุคปัจจุบันการเข้าถึงความดั้งเดิมของประเพณี เป็นเรื่องยากสำหรับคนยุคใหม่ ดังนั้นชาวตำบลป่าสังข์ได้จัดงานประเพณีสดตรงเพื่อเหตุผลดังต่อไปนี้

- ๑) สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา
- ๒) สืบสานประเพณีให้คงอยู่
- ๓) ยกย่องพระภิกษุสามเณรผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ^{๒๑}

การยกย่องก็ถือได้ว่าเป็นการบูชาอย่างหนึ่ง ซึ่งในพระพุทธศาสนาได้สอนให้รู้จักบูชากราบไหว้บุคคลที่ควรบูชา สิ่งที่ควรบูชา เพราะถือเป็นสิ่งที่มีคุณมาก และเป็นการแสดงออกถึงคุณงามความดี การรู้ถึงคุณค่าของคนที่มีคุณงามความดีที่ควรแก่การบูชา บุคคลที่ทำการบูชาก็เป็นคนดี บุคคลที่ถูกบูชาก็เป็นคนดี คุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ก็จะเกิดขึ้น การบูชาคนดี การบูชาบัณฑิตจึงจัดเป็นมงคลอันสูงสุด ซึ่งมีผลงานการวิจัยได้กล่าวว่า การบูชา คือการให้รู้คุณค่าของบุคคล หรือสิ่งของที่เราเกี่ยวข้องกับด้วยเพื่อให้มองเห็นคุณค่าความดีความสำคัญ และการปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นตามความเหมาะสมได้ด้วยความจริงใจ ทั้งจะก่อให้เกิดแนวทางการปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีของสังคม ทั้งสามรถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ด้วย การบูชาจึงถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา และเป็นมงคลสูงสุดอย่างหนึ่งในชีวิตของทุกคน^{๒๒}

จากคำกล่าวข้างต้น ทำให้มองเห็นประเด็นชัดว่า การบูชามีความหมายครอบคลุมสมบูรณ์แบบเกี่ยวข้องกับคุณค่าของประเพณีสดตรง ซึ่งชาวตำบลป่าสังข์ได้สืบทอดปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน โดยอาศัยฐานความเชื่อของลัทธิศาสนาพราหมณ์ ผสมผสาน

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางดี ฮวดศรี, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายเมฆินทร์ เจนิยง, ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านร่องคำ, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์สิทธิคุณ, เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

กับวิธีปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา โดยถือเป็นกรอบสำคัญในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้ง เพราะการบูชา หมายถึง การยกย่อง เชิดชูบูชาเลื่อมใส ด้วยความบริสุทธิ์ใจ มีความจริงใจ และไม่เสแสร้งแก่ง^{๒๔}

ดังนั้นคุณค่าด้านประเพณีที่เห็นได้ชัดคือ การจัดงานประเพณีแต่ละครั้งต้องอาศัยคนจำนวนมาก ทำให้เกิดความสามัคคี เมื่อประชาชนเกิดความสามัคคีก็ยอมที่ทำงานต่อไปได้ด้วยความสำเร็จ เมื่อการจัดงานประเพณีสดสรงที่ต้องใช้คนในการจัดงานไม่ว่าจะเป็นการจัดสถานที่ การตั้งฮวงฮุด หรือแม้แต่จำนวนคนที่เข้ามาสดสรงต้องมีจำนวนมากจึงจะทำให้งานนั้นเกิดความศักดิ์สิทธิ์ นอกจากความสามัคคีแล้วประเพณีสดสรงยังทำให้คนในชุมชนเห็นถึงคุณค่าภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดไว้ให้ ให้ได้เห็นถึงความเสียสละความมีน้ำใจ ความรักในชุมชน

๔.๓.๒ ด้านสังคม

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ด้านสังคม ถือได้ว่า ประเพณีสดสรงเป็นประเพณีที่ชาวบ้านมีมิตรร่วมกันจัดขึ้นเพื่อยกย่องพระภิกษุสามเณรผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ในด้านสังคมถือเป็นการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อกิจกรรมเดียวกัน การร่วมทำกิจกรรมเข้าร่วมในประเพณีสดสรงของชาวตำบลป่าสังข์ บ่งบอกถึง

- ๑) ความสามัคคีของชาวบ้านในตำบลป่าสังข์
- ๒) การให้ความสำคัญในประเพณี
- ๓) การสืบทอดในประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ๔) เป็นการส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน
- ๕) คนในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๒๕}

จากข้อความที่กล่าวมานี้ ทำให้เห็นคุณค่าทางสังคม ที่ชาวตำบลป่าสังข์ร่วมกันจัดขึ้นในประเพณีสดสรง ซึ่งทำให้เกิดกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์ในด้าน สังคม ประเพณีศาสนา และความสามัคคี

นอกจากนี้ประเพณีสดสรง คือสิ่งที่บ่งชี้หลักประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนทุกด้านที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในด้านต่างๆ เช่น ด้านวัฒนธรรมศิลปะ และด้านเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ทำให้ประเพณีสดสรงมีอิทธิพลมากต่อชุมชนในอดีต ปัจจุบันและในอนาคต แต่เมื่อทราบถึงหลักปฏิบัติที่ถูกต้องของประเพณีสดสรงเหมาะสมตามหลักพระวินัยทางพุทธศาสนา ที่พระพุทธ

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายพรหมา ยอดดี, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายเมฆินทร์ เจริญง, ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านร่องคำ, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

องค์ทรงบัญญัติพุทธทานุญตไว้ว่า “ธรรมและวินัยที่เราได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” ในปัจจุบันงานบุญประเพณีสดสรง กลายเป็นงานบุญประเพณีทั่วไปของสังคม โดยเฉพาะที่ทำ กันในยุคสมัยปัจจุบันนี้จากที่เป็น เรื่องทางพุทธศาสนาได้เปลี่ยนแปลงบางแง่บางออกไป ก็ยังมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ คือบุคคลของสังคม แต่ประเพณีประเพณีสดสรงก็ยังรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดี งามของชาวพุทธอยู่^{๒๖} อย่างไรก็ตามแม้ว่าประเพณีประเพณีสดสรงจะได้รับความนิยมน้อยลง ไป แต่ก็มีประชาชนบางกลุ่มที่ยังคงอนุรักษ์ สืบทอดให้มีประเพณีนี้ต่อไป โดยมีการประยุกต์ การจัดกิจกรรมประเพณีสดสรงเข้ากับขนบธรรมเนียมเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อัน บรรพบุรุษชุมชนได้สั่งสมสืบทอดมาเป็นระยะเวลาอันนาน จนทำให้ระบบความคิด ความเชื่อ และความรู้หลากหลายเหล่านี้ได้ตกผลึกมาเป็นเอกลักษณ์ เป็นวัฒนธรรมที่ฝังงม เป็นภูมิ ปัญญาของชาวชุมชน เกิดเป็นประเพณีสดสรงที่เป็นแบบฉบับของตำบลป่าสังข์โดยเฉพาะ^{๒๗}

ด้านสังคมผู้ผ่านการสดสรง ถือเป็นที่ยอมรับและเคารพนับถือของประชาชน จึง ได้ชื่อว่า “พระของประชาชน” ดังได้กล่าวมาแล้วว่าการสดสรงหรือบุญกองสดนี้เป็นลักษณะ ของการเลื่อนสมณศักดิ์ ซึ่งเรียกว่า “เถราภิเษก”^{๒๘}

สังคมอีสาน ในสมัยโบราณที่นิยมการสดสรงเกิดขึ้นเมื่อไร ไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร ก่อนการสดสรงแต่ละครั้ง ประชาชนจะเป็นผู้สังเกตวัตรปฏิบัติของพระในวัด แล้วไปพิจารณาหาข้อมูล ถ้าเห็นว่าพระหรือสามเณรรูปใดพร้อมด้วยศีลาจารวัตร ประพฤติดี ปฏิบัติดี ก็ลงมติกันจัดกองสดขึ้นมาสรงน้ำมอบตำแหน่ง ตามชั้น เช่น สำเร็จ ยาชา ยาคุ ยาทาน พร้อมด้วยหลายเงินหลายค่า พระในสมัยนั้นในอีสานจึงอยู่ในศรัทธาของประชาชน เป็นพระ ของประชาชน หากมีพฤติกรรมที่ไม่ดีประชาชนก็ไม่สนับสนุน เท่ากับเป็นการลงโทษไปในตัว การเลื่อนสมณศักดิ์แต่ละครั้ง จึงต้องเป็นผู้ที่พร้อมด้วยคุณวุฒิและมีอายุพรรษาที่เหมาะสม และ โดยการเห็นพ้องต้องกันตามมติของประชาชน^{๒๙}

ประเพณีสดสรงของอีสานเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับประเพณี กล่าวคือ เป็นประเพณีที่ สามารถจัดร่วมกับประเพณีอื่นได้ เช่น จัดพร้อมบุญเดือน ๔ เดือน ๕ และเดือน ๖^{๓๐} เมื่อจัด

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายพรหมา ขอดดี, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายบุญทัน วงศ์อามาตย์, ครูโรงเรียนบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายชาติ เจริญ, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระพุทธิสารมณี (สุเทพ สุภกรมโฆ), เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายบัว สุวรรณ, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

ประเพณีสดสรงขึ้นนั้นหมายถึงจะต้องมีการช่วยเหลือ บอกรบุญ ในหลายด้าน เช่น กำล้างกาย กำล้างใจ กำล้างทรัพย์ ชาวตำบลป่าสังข์ก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีการจัดการสดสรงพระภิกษุสามเณร ด้วยมติของชาวบ้าน อันเป็นสังคมของชาวตำบลป่าสังข์

การจะทำให้กิจกรรมหรือประเพณีประสบความสำเร็จ ในสังคมหรือชาวบ้าน จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ในกิจกรรมของหมู่บ้านและหมู่คณะ จะต้องอาศัยความสามัคคี แรงกาย แรงใจ แรงทรัพย์^{๓๑}

เมื่อบุญและประเพณีใดเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ตำบลหรือชุมชนที่มีขนาดใหญ่ ความชัดเจนของสมาชิกในสังคมจะปรากฏให้เห็นชัดขึ้น ตามบทบาทหน้าที่ เพื่อให้กิจกรรมของสังคมดำเนินไป การสดสรงก็เช่นเดียวกัน เกิดขึ้นจากการศรัทธาของชาวบ้านและความพร้อมทั้งญาติโยมและพระภิกษุสามเณร ที่จะต้องเป็นเครื่องประกอบกันให้กิจกรรมที่จะทำร่วมกันนั้นเกิดขึ้น

กิจกรรมที่เกิดขึ้นต้องอาศัยความสามัคคีของคนในสังคมเป็นอย่างมาก กิจกรรมที่เกิดขึ้น ไม่เพียงจะได้ประโยชน์จากกิจกรรมหรือประเพณีที่จัดขึ้นเท่านั้น หากแต่ได้ความสามัคคีจากกิจกรรมที่จัดขึ้นด้วย ทำให้คนในสังคมมีความใกล้ชิด มีความเอื้อเพื่อ อาศัยซึ่งกันและกัน ประเพณีสดสรงของชาวตำบลป่าสังข์ก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมได้รู้จักประเพณี ได้เข้าใจในส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา อันหมายถึง การนำญาติโยมเข้ามาสู่กิจกรรมบ้างในช่วงของประเพณี ทำให้สังคมเกิดความสามัคคี ช่วยเหลือ เอื้อเพื่อ ชาวบ้านได้อาศัยซึ่งกัน ด้วยมีเป้าหมายเดียวกัน กล่าวคือ การทำกิจกรรมที่ชาวบ้านได้มีมติให้ประสบความสำเร็จและเสร็จสิ้น^{๓๒}

เป้าหมายในการสดสรงพระภิกษุสามเณรของชาวตำบลป่าสังข์จะเป็นการยกย่อง ถวายสมณศักดิ์ และสืบต่อพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่ในด้านของสังคมที่เข้ามาเกี่ยวเนื่องในกิจกรรมการสดสรงพระภิกษุสามเณร หมายถึง การได้สร้างกิจกรรมความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคม พร้อมกันนั้น ทำให้ชาวบ้านได้รับและซึมซับเอากิจกรรมอันเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา โดยที่ไม่รู้ตัว^{๓๓}

ประเพณีสดสรงจึงมีความสำคัญของทั้งทางพระพุทธศาสนาและความสำคัญด้านสังคม เพราะการจัดประเพณีสดสรงถือเป็นกิจกรรมที่ประกอบไปด้วยชาวบ้านและพระภิกษุ

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูโกศลสาธุกิจ, เจ้าอาวาสวัดร่องคำ, วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๕.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระมงคล ปิยสีโล, วัดป่าดงดินแดง, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระอธิการทองดี รุติโน, รองเจ้าคณะตำบลป่าสังข์เขต ๒, เจ้าอาวาสวัดคอนคู, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

สามเณร โดยอาศัยความเหมาะสมของพระภิกษุสามเณร ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คงแก่เรียน และมติดของชาวบ้านที่จะพร้อมกันจัดประเพณีฮอดสร่งร่วมกับกิจกรรมด้านประเพณีประจำเดือนขึ้นตามฮีต ๑๒

๔.๓.๓ ด้านจิตใจ

การยกย่องพระสงฆ์โดยวัฒนธรรมของพื้นบ้าน ถือว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมในสมัยก่อน แต่ปัจจุบันก็ยังคงเห็นอยู่เมื่อมีอายุประมาณ ๓ พรรษา เห็นว่าพอจะเป็นที่พึ่ง เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนในท้องถิ่นได้ ก็จะมีการใส่ขันนมนต์ในการทำพิธีฮอดสร่ง พระคุณเจ้า พระคุณเจ้าบางรูปไม่กล้ารับขันนมนต์ บางรูปก็ไม่แน่ใจแต่ส่วนใหญ่แล้วถูกโยมนมนต์ก็ต้องรับ ซึ่งก็คือวัฒนธรรมที่คล้ายๆ กันในการยกย่องพระสงฆ์อีกส่วนหนึ่ง วัฒนธรรมการยกย่องพระสงฆ์นั้น คือการให้สมณศักดิ์ อาจจะเป็นธรรมเนียมทางกษัตริย์หรือราชพิธีทางหลวงมีการยกย่องเป็นพระครู เจ้าคุณ เจ้าคณะ พระสังฆาธิการ เป็นการยกย่องพระสงฆ์ด้วยการให้สมณศักดิ์ที่สูงขึ้นการที่พระสงฆ์ได้รับสมณศักดิ์ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำด้วยการถวายเกียรติคุณนั้น ในมุมมองหนึ่งก็เป็นสิ่งที่ดี เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ที่ทำหน้าที่ประกาศสืบทอดศาสนา หรือเผยแผ่พระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะได้มีกำลังใจ ในขณะที่เดียวกันลูกศิษย์ของพระคุณเจ้ารูปจะได้รับความภาคภูมิใจด้วย ซึ่งนี่ก็เป็นประเด็นการให้กำลังใจ อันที่สองเท่าที่มองเห็น คือเป็นเรื่องการอุปถัมภ์บำรุงศาสนาด้วยเห็นว่าหากพระสงฆ์ได้รับการยอมรับ ไม่ว่าจะในระดับชุมชนของตนเอง ด้วยการทำพิธีเรกาทิเชกแบบธรรมเนียมพื้นบ้าน หรือการได้รับสมณศักดิ์แต่งตั้งจากทางบ้านเมือง ท่านเหล่านั้นก็จะทำหน้าที่เป็นผู้นำเป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนา สามารถเป็นหลักชัยเป็นศาสนทายาทที่มั่นคงของศาสนาต่อไป

คุณค่าที่ได้รับจากประเพณีฮอดสร่งนั้น เกิดขึ้นด้วยใจที่เผื่อแผ่ไปถึงบุคคลอื่น ๆ โดยมีได้นึกเห็นแก่ตัวเลย คือ ความกตัญญูกตเวที เป็นการแสดงความเคารพต่อพระภิกษุสามเณรผู้ได้รับสร่งน้ำ แสดงถึงความกตัญญูกตเวที ที่มีอยู่ในสังคมของชาวดำบลป่าสัก ซึ่งเป็นผลดีต่อทั้งตนเองและสังคมโดยรวม^{๓๔} พิธีกรรมจึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคม การควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ให้อยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี และก่อให้เกิดสังคมที่สงบสุข จากเหตุผลดังกล่าว จึงควรมีการนำพิธีกรรมไปใช้ในการพัฒนาสังคม หรือชุมชนได้โดยผู้นำชุมชนสามารถระดมทุนทั้งด้านการเงินและแรงงาน มาสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์ในชุมชน เช่น วัด ศาลา โรงเรียน ตลอดจนถนนหนทาง จากคนหนุ่มสาวที่ไปทำงานยังต่างถิ่น ที่กลับมา

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายหาญ บัวเลิง, ชาวบ้านดอนแคน, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

ทำบุญหมู่บ้าน ให้ได้รับการพัฒนาเป็นชุมชนเข้มแข็งต่อไป ด้วยแรงสามัคคีร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน ทั้งยังทำให้สมาชิกชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ ในชุมชนของตนที่มีวัฒนธรรมที่ดีงาม และควรค่าแก่การรักษาให้คงอยู่สืบไป^{๓๕}

ประเพณีฮอดตรง อย่างที่ปรากฏอยู่ในตำบลป่าสังข์ส่วนมากก็มีสอดแทรกหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไว้อย่างเหมาะสมและกลมกลืน เช่น เปิดโอกาสให้บุตรหลานได้แสดงออกด้านความรักความเคารพต่อผู้มีพระคุณ เปิดโอกาสให้พุทธบริษัทได้นำสิ่งของไปมอบถวายให้กับวัดต่างๆ เพื่อเป็นการให้พระสงฆ์ได้จุดบูชาพระรัตนตรัย และใช้เพื่อการปฏิบัติธรรม ในลักษณะอย่างเดียวกัน ซึ่งเป็นคติความเชื่อของชาวพุทธ และเป็นกุศโลบายของคนโบราณ ที่ต้องการให้หนุ่มสาวได้เข้าวัด ฟังธรรม เพื่อซึมซับจิตใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์^{๓๖}

ประเพณีฮอดตรงถือเป็นกุศลพิธี ถือเป็นการทำบุญให้ทานอีกแบบหนึ่งของชาวตำบลป่าสังข์ ซึ่งทำให้จิตอิ่มเอิบ การรักษาศีล ให้ทาน ตามแบบฉบับของพุทธศาสนิกชน ฮอดตรงได้สร้างความยินดีแก่ชาวบ้าน เจ้าภาพและผู้ที่มีส่วนร่วมงาน การจัดงานฮอดตรงถือเป็นเรื่องที่น่ายินดี เป็นการประกาศถึงคุณงามความดีของพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในชุมชนให้ทราบทั่วถึงกัน ชาวบ้านจึงมีความยินดีทั้งการยกย่องพระภิกษุสามเณรและการรักษาประเพณีที่ดีงาม เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาและสืบสานประเพณีให้อยู่คือชาวตำบลป่าสังข์^{๓๗} ดังนั้นประเพณีฮอดตรงได้คุณค่าดังต่อไปนี้

- ๑) ความสามัคคีของชาวบ้านในตำบลป่าสังข์
- ๒) การให้ความสำคัญในประเพณี
- ๓) เข้าใจในประเพณีและพระพุทธศาสนา
- ๔) เป็นประชาธิปไตย
- ๕) มีความเอื้อเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทางด้านจิตใจ การจัดงานหรือประเพณีที่เกี่ยวกับการทำบุญให้ทานของชาวตำบลป่าสังข์จึงถือเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากสร้างความดีงามให้เกิดขึ้นภายในจิตใจได้

การที่พระสงฆ์ได้รับสมณศักดิ์ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำด้วยการถวายเกียรติคุณนั้น ในมุมมองหนึ่งก็เป็นสิ่งที่ดี เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ที่ทำหน้าที่ประกาศสืบทอดศาสนา หรือเผย

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายชาติ เจริญ, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าสังข์, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระพุทธสิริสารมุนี (สุเทพ สุกกรมโม), เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายบัว สุวรรณ, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

แม้พระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะได้มีกำลังใจ ในขณะที่เดียวกันลูกศิษย์ของ พระคุณเจ้ารูปนั้นจะได้มีความภาคภูมิใจด้วย ซึ่งนี่ก็เป็นประเด็นการให้กำลังใจ อันที่สองเท่าที่ มองเห็น คือเป็นเรื่องการอุปถัมภ์บำรุงศาสนาด้วย หากพระสงฆ์ได้รับการยอมรับ ไม่ว่าจะ เป็นในระดับชุมชนของตนเอง ด้วยการทำพิธีสดทรงแบบธรรมเนียมพื้นบ้าน หรือการได้รับ สมณศักดิ์แต่งตั้งจากทางบ้านเมือง ท่านเหล่านั้นก็จะทำหน้าที่เป็นผู้นำเป็นกำลังสำคัญในการ ประกาศพระพุทธศาสนา สามารถเป็นหลักชัยเป็นศาสนทายาทที่มั่นคงของศาสนาต่อไป ซึ่งนี่ คือเรื่องความเป็นมา และความสำคัญของการยกย่องให้เกียรติแก่พระคุณเจ้า^{๓๘} มีคำกล่าวที่ว่า เรื่องของยศพระ หรือสมณศักดิ์ของพระนั้น ก็เป็นเรื่องสมมุติเข้าทำนองว่า เป็นเรื่องของยศช้าง ชุนนางพระ อย่างไรก็ตามการให้เกียรติยกย่องผู้ที่มีคุณ คุณูปการ หรือผู้ที่มีคุณงามความดีนั้น ถือว่าเป็นมงคลอย่างหนึ่ง^{๓๙}

ดังนั้นพิธีกรรมที่ทําส่วนใหญ่ก็จะทำขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน สร้างความสมัครสมานสามัคคีและหล่อหลอมให้เป็นคนรู้จักสัมมาคารวะเคารพผู้อาวุโสใน ชุมชน รู้จักการแยกแยะรู้จักการให้อภัยแก่กัน ก็คือให้คนในชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างมีคุณธรรม ไม่โลภ โกรธ หลง ต่างคนต่างพึ่งพาอาศัยกัน ไม่ถือนั่นวรรณะ และเป็นการสืบทอดศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างให้สังคมเกิดความเป็นสุขนั่นคือจุดประสงค์ที่ยิ่งใหญ่ของประเพณี พิธีกรรมของชาวตำบลป่าสังข์ ซึ่งเป็นความสำคัญและงดงาม^{๔๐} พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา บางครั้งไม่ได้ดำเนินไปบนโลกทัศน์ทางศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่รวมวิถีคิดในท้องถิ่นเองก็ มีรายละเอียดและมาตรการทางสังคม จนกระทั่งแบบแผนเฉพาะที่เอื้อต่อความสงบสุขและ สำนึกทางมนุษยธรรมของชุมชนท้องถิ่นในอดีต เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ย่อมมีคุณค่าในกลุ่มของแต่ละชาติพันธุ์ มีการจัดพิธีกรรมสดทรงอันแสดงถึงความสัมพันธ์ของ ชุมชนกับวัดในโอกาสต่างๆ เป็นพิธีกรรมที่ชุมชนชาวบ้านยกย่อง ยกฐานะของพระสงฆ์ ให้ สูงขึ้นกว่าปรกติ และเป็นการกำหนดรูปแบบความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของตน อีกด้วย^{๔๑}

๔.๓.๔ ด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน

ก่อนประกอบพิธีสดทรงในอดีต ชาวบ้านจะประชุมปรึกษาหารือกันว่า พระรูปใด มีความเหมาะสมที่จะนิมนต์เข้ารับการสดทรง คือ การได้พระรูปใดรูปหนึ่งมาสร่งน้ำได้มาโดย

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายหาญ บัวเลิง, ชาวบ้านดอนแคน, วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระมงคล ปิยสีโล, วัดคงคินแดง, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระอธิการทองดี รุติโน, รองเจ้าคณะตำบลป่าสังข์เขต ๒, เจ้าอาวาสวัดดอนคู, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายบัว สุวรรณ, ชาวบ้านร่องคำ, วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

วิธีประชาธิปไตย โดยการปรึกษาหารือกันในหมู่ภรรยาเสียก่อนว่า ในวัดของหมู่บ้านนั้นมี ศึกษารูปใดน่าเลื่อมใสบ้าง จะได้นิมนต์มาสร่งน้ำ เมื่อเสียงส่วนใหญ่เห็นว่าศึกษารูปนั้นเป็นผู้นำ เลื่อมใสแล้ว ก็ต้องถือเป็นมติของชาวบ้าน แล้วจะพากัน ไปนิมนต์ท่านมาสดสร่งต่อไป สมัยก่อนการสดสร่งนั้นถือว่าเป็นการเลื่อนชั้น เปลี่ยนฐานะทางสมณศักดิ์ในสมัยก่อนต้องฟัง เสียงประชาชน ซึ่งผิดกับสมัยนี้ต้องฟังเสียงผู้บังคับบัญชาอย่างเดียว จึงทำให้พระสงฆ์ไม่สนใจ ภรรยา แต่สนใจพระผู้ใหญ่มากกว่า นับว่าเป็นการทำลายระบอบประชาธิปไตยของสงฆ์^{๔๒}

จึงกล่าวได้ว่าประเพณีสดสร่งสอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยของคนในชุมชน ในการคัดเลือกศึกษาที่เหมาะสม โดยกระบวนการประชาธิปไตย แม้ว่าในปัจจุบันจะเลื่อนลงไปบ้างในบางท้องถิ่น เพราะการที่พระจะมาบวชได้หลายพรรษามีคุณสมบัติพอที่จะสดสร่งได้ น้อยลงไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

จากการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อ ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีสดสร่งที่มีต่อ ชาวตำบล ป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าประเพณีสดสร่ง เป็นประเพณี ที่สำคัญที่แสดงถึงอัตลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมของชาวอีสานความเหมือนและต่างของชาว อีสานที่สืบสานประเพณีดังกล่าวระหว่างอีสานเหนือ อีสานกลาง และอีสานใต้กล่าวได้ว่า ในทางยุทธศาสตร์เหมือนกัน แต่แตกต่างกันในทางยุทธวิธี ทั้งนี้เพราะความแตกต่างกันด้าน ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมชุมชน และสังคม มีกาลเวลาเปลี่ยนผ่านเป็นปัจจัยแทรก ในอนาคต ประเพณีสดสร่ง จะมีผลกระทบที่เกิดจากการดำรงสมณเพศของภิกษุในภาคอีสานซึ่งมี ระยะเวลาสั้น ทำให้ขาดคุณสมบัติการสดสร่ง ค่านิยมของคนอีสานเปลี่ยนไป เพราะสมณ ศักดิ์ที่ได้รับพระราชทานดูจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากกว่า ดังนั้นคณะสงฆ์ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ควรส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีการสดสร่งโดยการจัดประชุมสัมมนาเพื่อหา รูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม และทำให้ผู้รับการสดสร่งและชาวบ้านเห็นประโยชน์และ คุณค่าของประเพณีบรรพบุรุษสร้างไว้เป็นมรดกที่สำคัญแก่นุชนสืบต่อไป

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระมงคล ปิยสีโล, วัดคงคินแดง, วันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในประเพณีฮอดสรงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอ จตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของ ประเพณีฮอดสรงในภาคอีสาน เพื่อศึกษาความเชื่อในประเพณีฮอดสรงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอ จตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด และเพื่อวิเคราะห์ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีฮอดสรงที่มีต่อ ชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของพิธีฮอดสรงในภาคอีสานพบว่าการฮอดสรง คือ การ รดน้ำพระภิกษุสามเณรที่ชาวบ้านมีมติเหตุดุสมควรและมีคุณสมบัติความเหมาะสม เพื่อเป็นการยก ย่องเชิดชูพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาโดยมีการคัดเลือกพระภิกษุสามเณรเพื่อเข้าประกอบ พิธีฮอดสรง ซึ่งการคัดเลือกนั้นมีการดูจากจริยาวัตรหรือบุคลิกภาพของพระภิกษุหรือสามเณรรูปนั้น ว่ามีงดงามหรือเป็นที่นับถือเคารพยกย่องของพุทธศาสนิกชนทั่วไป เพื่อนิมนต์มาประกอบพิธี กรรมการฮอดสรงเมื่อมีการคัดเลือกแล้วก็ประกอบพิธีซึ่งในพิธีก็จะเริ่มจากการตั้งกองฮอดก่อนจนถึง ฮอดสรงโดยใช้ฮอด เมื่อประกอบพิธีฮอดสรงเสร็จแล้วก็จะมีการเรียกพระภิกษุรูปนั้นไปตามลำดับ ชั้นที่ได้รับการฮอดแต่ละครั้งไปตามลำดับ ดังนั้นการฮอดสรงเป็นพิธีกรรมที่สามารถจัดได้ทุกโอกาส เพราะเมื่อชาวบ้านหรือสังฆมในชุมชนนั้นพร้อมที่จะจัดก็จะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์สามเณรเข้า ประกอบพิธีในกาลต่อไป

พิธีเถรภิเษกฮอดสรงเป็นงานประเพณีโบราณที่ชาวอีสานได้รับมาปฏิบัติจาก ราชอาณาจักรลาวในอดีตและกระทำสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนเป็นพิธีที่ชาวพุทธอีสาน ประกอบขึ้นเพื่อประโยชน์อย่างน้อย ๒ ประการ คือเพื่อเป็นการถวายชั้นยศหรือสมณศักดิ์แด่ พระมหาเถระ พระสงฆ์สามเณรผู้ทรงคุณและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อีกนัยหนึ่งกล่าวกันว่านอกจากจะ เป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธีดังกล่าวแล้วเชื่อกันว่าผู้เข้าร่วมนั้นจะประสบแต่ความสุขสวัสดิ์ เจริญ ด้วยจตุรพิธพรคืออายุ วรรณะ สุข และกำลังสติปัญญา พร้อมลาภยศ เพราะถือว่าเป็นผู้ได้รับ ฮอดสรงพระมหาเถระผู้มีความรู้ทางธรรม และจะได้รับส่วนแห่งบุญวาสนาบารมีของท่านเหล่านั้น

ดังนั้น ในสมัยโบราณหากมีพิธีเถรภิเษกฮอดสรง ณ ที่ใดแล้ว ผู้คนจะหลั่งไหลเข้าร่วม พิธีเป็นจำนวนมาก การพิธีดังกล่าวเกี่ยวข้องกับชั้นยศของพระสงฆ์อย่างไรนั้น ลำดับชั้นสมณศักดิ์

ของพระสงฆ์อีสานในครั้งโบราณ นิยมถือตามแบบอย่างมาจากกรุงศรีสัตตนาคนหุต และเมืองหลวงพระบางในอดีต ซึ่งแบ่งเป็นลำดับชั้นได้ ดังนี้ ๑. ชั้นสำเร็จ (แบ่งแห่งเรียก สมเด็จ) ๒. ชั้นชา (ปรีชา) ๓. ชั้นกุ (ครู) ๔. ชั้นราชกุ (สำหรับครูบาอาจารย์สอนลูกเจ้านาย) ๕. ชั้นเจ้าหัวคูฝ่าย ๖. ชั้นเจ้าหัวคูด้าน ๗. ชั้นเจ้าหัวคูหลักคำ ๘. ชั้นเจ้าหัวคูลูกแก้ว ๙. ชั้นเจ้าหัวคูยอดแก้ว ๑๐. ชั้นราชกุหลวง

ชาวตำบลป่าสังข์ในสมัยโบราณเคารพบูชาพระรัตนตรัยอย่างถึงที่สุด เมื่อจาริกเรื่องราวในพระพุทธศาสนาด้วยอักษรขนิโค จะเรียกตัวอักษรที่ใช้จารขื่ออรรถข้อธรรมนั้นว่า อักษรธรรมประกอบด้วยธรรมอีสาน เมื่อจารเป็นหนังสือโบราณแล้วจะต้องเคารพบูชาเสมือนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ห้ามเหยียบย่ำ หรือประมาทพระคัมภีร์ เวลาถือก็ยกขึ้นสูงหรือพาดไว้บนบ่าของผู้ถือ เมื่อพระภิกษุสามเณรรูปใดมีความวิริยะอุตสาหะเล่าเรียนจนจบบันไดจากบันไดต้นมาบันปลาย ก็จะได้รับยกย่องให้เป็นที่ปรากฏ โดยจะได้รับการถวายสมณศักดิ์ซึ่งมีลำดับชั้น ดังต่อไปนี้ ลำดับสมณศักดิ์ของสงฆ์ฝ่ายปริยัติ ๑. ชั้นสำเร็จ ๒. ชั้นชา ๓. ชั้นกุ เมื่อมีการสถาปนาและเลื่อนสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ผู้สำเร็จการศึกษาและทรงคุณธรรมชั้นสูงจนเป็นที่เคารพสักการะตามลำดับชั้นดังกล่าวมา ทุกลำดับชั้นต้องผ่านการถวายน้ำสรง การดังก่าวจจึงจะถือว่าเสร็จสมบูรณ์ พิธีการสรงน้ำนั้นก็คือพิธีสดสรงหรือพิธีเถราภิเษกนั่นเอง

พิธีเถราภิเษกหรือสดสรง ของชาวตำบลป่าสังข์เป็นพิธีเลื่อนสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ตามประเพณี ซึ่งมีความสำคัญเข้มขลังและศักดิ์สิทธิ์ เพราะบางชั้นสมณศักดิ์พิธีการสรงน้ำนี้ยังเป็นที่ยอมรับปฏิบัติสำหรับชาวเมืองโดยทั่วไปด้วย อาจจะทำพิธีขึ้นเองในงานบุญตามประเพณี เช่น บุญบั้งไฟซึ่งนิยมทำในเดือนหก เป็นต้น ส่วนพิธีเถราภิเษก หรือสดสรงที่ทำในท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

บริขารเครื่องยศ ธรรมเนียมการสถาปนาแต่งตั้งพระภิกษุสามเณร ผู้ทรงคุณวุฒิเยี่ยม แลหมพระธรรมวินัย และเพียบพร้อมด้วยคุณความดี ให้ได้รับสมณศักดิ์ตามขั้นนั้น นิยมจัดหาบริขารเครื่องยศเพื่อถวายบูชาคุณความรู้ ความอุตสาหะวิริยะประกอบด้วย เครื่องครองของพระภิกษุสามเณรที่สดสรง มีอัฐบริขาร ๘ ได้แก่ ผ้าจีวร ๑ ผืน ผ้าสังฆาฏิ ๑ ผืน ผ้าสบง ๑ ผืน รัตประคด ๑ สาย มืดโกน ๑ เล่ม กलोंงเข็ม ๑ กलोंง ธรรมกรก ๑ อัน และมีดตัดเล็บ ๑ เล่ม นอกนี้มีผ้าห่มสีเหลืองหรือสีแดง ๑ ผืน รองเท้าคิบบ ๑ คู่ ไม้เท้าเหล็ก ๑ อัน หมวก (หัวอม) ทำด้วยผ้าสีแดงปักด้วยไหมทอง สำหรับสวมทำเป็นเกศ ๑ ใบ และเม็ง (เตียง) ตาลปัตรรูปใบโพธิ์ ปักดิใช้ปักด้วยเส้นไหม หลาบเงินหรือหลาบทอง เหตุที่ให้ชื่อว่า บริขารเครื่องยศ เพราะจัดหามอบถวายให้ในขณะที่ได้รับสถาปนาแต่งตั้ง คือ ได้รับยศแต่งตั้งหลาบเงิน คำว่า หลาบ เป็นศัพท์เก่าแก่ของชาวอีสาน หมายถึง ทรวงทรง ต้นฐาน ความสวยงาม เช่น "คนนี้ได้หลาบได้ลายดี หรือมีหลาบหลาย"

หมายถึง เป็นคนที่มีทรวงทรงเหมาะสม สวยงาม หลาบเงิน คือ หลาบที่ทำด้วยเงิน ตีเป็นแผ่น เป็นต้น

เครื่องประกอบการสดสรง คือ สางสด (รางรดน้ำสรง) เทียนกิ่งหรือเทียนง่า คือ เทียนที่นำมาประกอบติดกันเหมือนกิ่งไม้ ๓ คู่ และเทียนกาบ ๓ คู่ สำหรับจุดบูชาที่ราวเทียนในสางสด สรงเทียนเล่มบาท ๑ คู่ เทียนหนักเล่มละ ๑ บาท ๒ เล่ม สำหรับเป็นเทียนบูชา เทียนเล่มเบี่ย ๑ คู่ หนักเล่มละ ๒ บาท ไข่มะพร้าวอ่อน ๒ ลูก เจียนหัวท้ายให้สวยงาม ปักเทียนไว้บนหัวมะพร้าว ชั้นหมากเบ็ง ๑ คู่ เทียนเล็ก ๑ คู่ พร้อมดอกไม้สำหรับให้ผู้รับการสดสรงถือนบูชา ขณะฟังผู้เฒ่าอ่านประกาศหินก้อนโต ๑ ก้อน สำหรับให้ผู้รับการสดสรงเหยียบในขณะสดสรง ได้ก้อนหินมีใบคุณใบยอหญ้าแพรกและใบตองรองไว้ โอง สำหรับใส่ผ้าหอมพร้อมน้ำอบน้ำหอม (น้ำอบน้ำหอม ประดิษฐ์ผู้ไปร่วมพิธีต่างจัดทำไปเอง) บายศรี ๑ คู่ พร้อมเทียนอาดหรือเทียนชัย ปักบายศรีข้างละ ๑ เล่ม นอกนี้มีอุปกรณ์อื่น ๆ ตามความจำเป็น ขั้นตอนในพิธีสดสรง คือ ตั้งกองสดสรง แห่สมโภชมงคลในวันรวมหรือวันโฮม เสร็จพิธีแห่จึงอาราธนาพระภิกษุสามเณรขึ้นบนศาลาโรงธรรม พร้อมนำอุปกรณ์สดสรงไปประดิษฐานตามเดิม จึงทำพิธีสมโภช

ดังนั้นการสดสรงก็คือ งานประเพณีโบราณของชาวล้านนาที่ปฏิบัติกันมาช้านาน ซึ่งชาวล้านนาจัดขึ้นเพื่อยกย่องพระที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีคุณธรรม มีความสามารถในชุมชนขึ้นเป็น สำเร็จ ๕๐ ๕๐ พิธีสดสรงคือพิธีกรรมที่ชาวล้านนาอาราธนาภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่มีจริยาวัตรน่าเลื่อมใส มีแว้วว่าจะสืบต่ออายุพุทธศาสนาได้ ให้มาสรงน้ำแล้วเปลี่ยนผ้าจีวรใหม่และจะสึกไม่ได้จนกว่าปีหนึ่งจะเวียนมาถึง ภิกษุที่เขานิมนต์มานั้นจะต้องรู้ตัวว่าเมื่อถูกสรงน้ำแล้วจะสึกไม่ได้ สมัยก่อนจริง ๆ นั้นเขาจะถือว่าเป็นการเลื่อนสมณศักดิ์ไปในตัวด้วย แต่ปัจจุบันเป็นเพียงได้เกียรติว่าเป็นพระที่ชาวล้านนาเคารพนับถือไว้วางใจให้สืบศาสนา เป็นเจ้าวัดประจำหมู่บ้าน การสดสรงดังกล่าวจะมีผลต่อผู้นั้นเมื่อคราวสึกออกมาเป็นฆราวาส เช่น แทนที่จะเป็น “ทิด” ก็กลายเป็น “จารย์” หรือ “จารย์ชา” หรือ “จารย์ครู” ไปเรื่อยๆ ตามจำนวนครั้งของการสรงน้ำที่ชาวล้านนาอาราธนาไป การทำพิธีกันในระดับชาวล้านนาโดยชาวล้านนา

ส่วนการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อ ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีสดสรง ในสมัยโบราณการสดสรงจะเป็นการเลื่อนสมณศักดิ์ให้กับพระสงฆ์เพื่อใช้ในการปกครองพระสงฆ์ ส่วนในปัจจุบันประเพณีสดสรงมีผลทางด้านจิตวิทยามากกว่าที่จะมีผลทางด้านปกครอง เพราะเนื่องจากการสดสรงทำเพื่อยกย่องพระภิกษุเพื่อเป็นผลกำลังใจให้แก่พระภิกษุ ซึ่งการบริหารปกครองของพระภิกษุสงฆ์จะขึ้นอยู่กับสมณศักดิ์ในปัจจุบัน คือ ชั้นสมเด็จพระสังฆราช ชั้นสมเด็จพระราชาคณะ ชั้นที่ริฎบัญญัติ ชั้นพระราชาคณะ ชั้นพระครูสัญญาบัตร ชั้นฐานานุกรม ชั้นเปรียญ ในแต่ละชั้นยังแบ่งออกหลายระดับ เช่น ชั้นพระราชาคณะ แบ่งเป็น พระครูสัญญาบัตร ดังนั้นใน

ปัจจุบันจึงเป็นการยกย่องพระภิกษุด้วยสมณศักดิ์ตามคุณงามความดีของท่านจึงมีผลทางด้านจิตวิทยา ดังนั้นพิธีกรรมสดสรงจึงเป็นประเพณีที่สำคัญที่แสดงถึงอัตลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรมของชาวอีสานความเหมือนและต่างของชาวอีสานที่สืบสานประเพณีดังกล่าวระหว่างอีสานเหนือ อีสานกลาง และอีสานใต้กล่าวได้ว่าในทางยุทธศาสตร์เหมือนกัน แต่แตกต่างกันในทางยุทธวิธี ทั้งนี้เพราะความแตกต่างกันด้านภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมชุมชน และสังคม มีกาลเวลาเปลี่ยนผ่านเป็นปัจจัยแทรก ในอนาคตประเพณีสดสรง จะมีผลกระทบที่เกิดจากการดำรงสมณเพศของภิกษุในภาคอีสานซึ่งมีระยะเวลาสั้น ทำให้ขาดคุณสมบัติการสดสรง ค่านิยมของคนอีสานเปลี่ยนไป เพราะสมณศักดิ์ที่ได้รับพระราชทานคุณจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากกว่า ดังนั้นคณะสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควรส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีการสดสรงโดยการจัดประชุมสัมมนาเพื่อหารูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม และทำให้ผู้รับการสดสรงและชาวบ้านเห็นประโยชน์และคุณค่าของประเพณีบรรพบุรุษสร้างไว้เป็นมรดกที่สำคัญแก่นุชนสืบต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาทำให้พบประเด็นข้อเสนอแนะ ๒ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

- ๑) คณะสงฆ์ภาคอีสานจังหวัดที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีสดสรง ควรส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีสดสรงหรือเถรภิเษกให้เป็นมรดกต่อไป
- ๒) ชาวพุทธอีสานในกลุ่มที่ยึดประเพณีสดสรง ควรอุปถัมภ์ส่งเสริมประเพณีพิธีเถรภิเษกหรือพิธีสดสรง เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีให้เป็นมรดกของอนุชนรุ่นหลังสืบไป

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในประเพณีสดสรงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งผู้วิจัยยังเห็นว่า ยังมีประเด็นอื่นๆที่ควรศึกษาอยู่ ดังนี้

๑. ควรศึกษาเปรียบเทียบการศึกษาวเคราะห์ความเชื่อในประเพณีสดสรงของชาวตำบลป่าสังข์ ในแต่ละด้าน ด้วยการใช้วิเคราะห์ให้เห็นจุดเด่น จุดด้อย ความแตกต่างกับพื้นที่อื่นๆ
๒. ควรศึกษาคุณค่าและประโยชน์การศึกษาวเคราะห์ความเชื่อในประเพณีสดสรงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด กับประเพณีสดสรงของชุมชนจังหวัดอื่นๆของภาคอีสาน
๓. ควรศึกษาเปรียบเทียบประเพณีสดสรงของชาวอีสานประเทศไทย กับประเพณีสดสรงชาวพุทธ สปป.ลาว

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุม

สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.

ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์. อีสานเมื่อวันวาน. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดจิรัชการพิมพ์.

๒๕๔๖.

จ.เปรียญ. ประเพณีมงคลไทยอีสาน. กรุงเทพมหานคร : อำนวยสาส์น, ม.ป.ป.

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. ของดีอีสาน. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๒๐.

..... ภูมิปัญญาอีสาน. มหาสารคาม : นางนวลออฟเซ็ท, ๒๕๓๘.

..... พื้นอีสาน. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๑.

..... ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๒๔.

ชนากิต. ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย. กรุงเทพมหานคร : ชมรมเด็ก, ๒๕๓๖.

นิคม มัดจู่ปะและคณะ. ประเพณีพื้นเมืองอีสาน. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๒๖.

นางเยาว์ ชาญงค์. วัฒนธรรมและศาสนา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.

บุญเกิด พิมพ์วรรณ. ฮีตคอง ค่ำล่ำวิถีชีวิตของคนล้านช้างและไทยอีสาน. ขอนแก่น :

เพ็ญพรินดี, ๒๕๓๕.

ปรีชา พิณทอง. ประเพณีโบราณ. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔.

ปรีชา อุตระกุล. กลุ่มชาติพันธุ์ในนครราชสีมา ในวัฒนธรรมพื้นบ้านนครราชสีมา. นครราชสีมา :

โคราชออฟเซ็ทการพิมพ์, ๒๕๓๐.

ปริญญาณภิกขุ. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, ๒๕๓๔.

- แปลก สนธิรักษ์. **พิธีกรรมและประเพณี**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.
- พะอ้อนแก้ว สิดทิว และกำวอน บุญยะพอน. **พระมหาเถระแห่งหลวงพระบาง ๑๘๕๔ ถึง ๒๐๐๗**.
หลวงพระบาง : อานันทะกานพิมพ์, ๒๐๑๑.
- พระยาอนุমানราชชน. **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา,
๒๕๑๔.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ดร. **พระพุทธศาสนาในลาว**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระอริยานุวัตร. **ประเพณีอีสานโบราณบางเรื่อง เล่ม ๑-๓**. มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดมหาสารคาม, ๒๕๒๖.
- พ่อจารย์ บัวศรี ศรีสุข. **อีสาน-กองอีสานและปกิณกคดี**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป,
๒๕๓๕.
- ไพฑูรย์ มีสกุล. **มรดกอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๒๑.
- พิฑูร มลิวัลย์. **ประเพณีเถราภิเษก**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๕.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. **สุดยอดวรรณกรรมอีสาน**.
จัดพิมพ์เป็นบุชิตสักการะ ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมวิสุทธิธารจารย์
เหล่า สุมนมหาเถระ ป.ธ. ๕ พธ.ด. กิตติมศักดิ์, ๒๕๕๒.
- มุลคกชนชาติลาว. **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระยอดแก้วพุทธชินโรสสกล**
มหาสังฆปาโมกข์ สมเด็จพระสังฆราชแห่งพระราชอาณาจักรลาว. กรุงเทพมหานคร :
มปท., ๒๕๒๘.
- มณี พยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓.
- สวิง บุญเจิม. **มรดกอีสาน**. อุบลราชธานี : อีสานออฟเซ็ทการพิมพ์, ๒๕๓๖.
- คำลี รักสุทธี. **สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๔.
- สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์. **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.
- เสฐียร โกเศศ. **การศึกษาเรื่องประเพณีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์,
๒๕๓๔.
- อุดม บัวศรี. **ออนซอนอีสาน ชุดที่ ๑**. ขอนแก่น : สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ญาวิณีย์ ศรีวงศ์ราช. “การศึกษาแนวคิดเชิงปรัชญาเรื่อง ขวัญ” ในวรรณกรรมพิธีกรรมล้านนา”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

พระใบฎีกาอินถนอม มหาวิโร (ศรีหาคา). “การศึกษาการอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเถรวาท :

ศึกษากรณีตำบลหัวขวาง”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาประหัด ปญญาโวโร(สุนนท์). “จริยธรรมที่ปรากฏในคำกลอน”. วิทยานิพนธ์

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๒.

พระมหาอรุณ อรุณฐโม (สุกะ โกษล). “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณี

ของชาวอีสาน” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระอริยานุวัตร เขมจารี. “คติความเชื่อของชาวอีสาน” ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๓๖.

(๓) บทความ

ติก บุญแสน. “ศิลปะและวัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำโขง”. วรรณกรรม วัฒนธรรมพื้นบ้าน

วิถีชีวิตคนอีสาน, (มีนาคม ๒๕๕๕).

Martin Stuart Fox. “Buddhism and Political in Laos, Cambodia, Myanmar and Thailand”.

Presented at The Cambodia, Myanmar and Thailand Summer School.

Asia Pacific Week. (January 2006).

(๔). เว็บไซต์

http://www.watsamphan.com/datawat/songsomdej/01_songsomdej.php.

[http://www.mculture.in.th/moc_new/album/พิธีสดสงฆ์/\(๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕\)](http://www.mculture.in.th/moc_new/album/พิธีสดสงฆ์/(๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕)).

<http://www.udru.ac.th/~culture/index>. (๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕).

(๕) รายชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์ แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. กลุ่มบรรพชิต

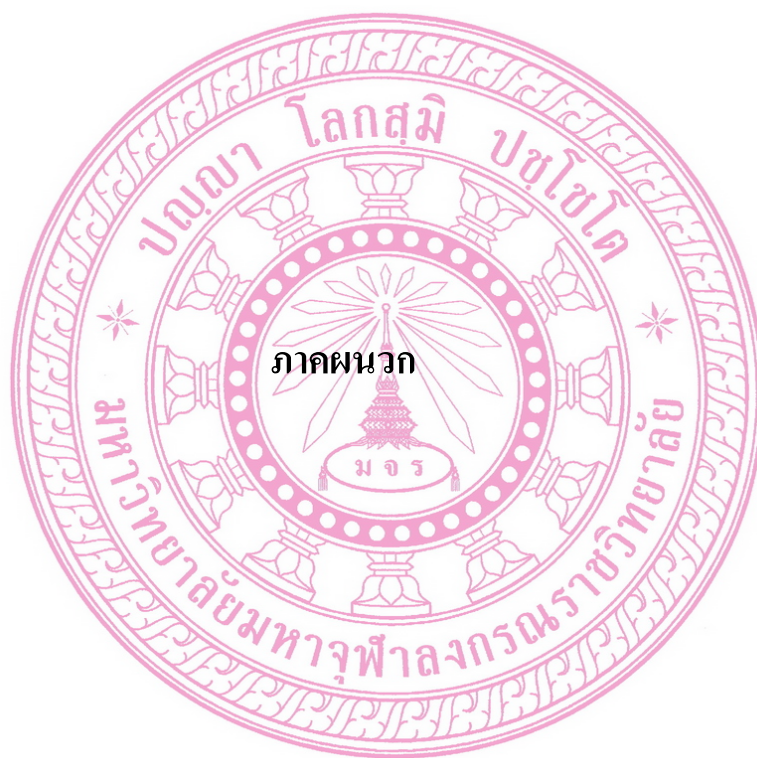
พระพุทธิสารมณี (สุเทพ สุกุชมโม), เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด, วัดบ้านเปือยใหญ่
 พระครูประภัสร์สีทิคุณ, เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, เจ้าอาวาสวัดหนองคู
 พระมหาสมพงษ์ วิถีปญฺโญ, รองเจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน, วัดโคกมอน
 พระครูสุตปัญญาภรณ์, เจ้าคณะตำบลป่าสังข์เขต ๑, วัดดอนแคน
 พระครูโกศลสาธุกิจ, เจ้าอาวาสวัดร่องคำ
 พระอธิการทองดี วิถีโน, รองเจ้าคณะตำบลป่าสังข์ เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดดอนคู
 พระมงคล ปิยสีโล, วัดป่าดงดินแดง
 พระคำรงค์ ภาวโร, วัดร่องคำ
 พระมหาถวิล ปิยชมโม, วัดโนนเมือง

๒. กลุ่มข้าราชการ

นายประเสริฐ ปิตะบุรณ์, นายยกอบต.ป่าสังข์
 นายบุญکان สุวรรณ, รองนายยกอบต.ป่าสังข์
 นายประสิทธิ์ จตุแทน, พัฒนาการผู้ประสานงานตำบลป่าสังข์
 นายเมฆินทร์ เณียง, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านร่องคำ
 นายบุญทัน วงศ์อมาตย์, ครูโรงเรียนบ้านป่าสังข์
 นายชาติ เณียง, อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านป่าสังข์
 นายบัว สุวรรณ, ไวยาวัจกรวัดร่องคำ
 นายพรหมา ยอดดี, ชาวบ้านร่องคำ
 นายวิเชียร หนองสีมมา, ชาวบ้านร่องคำ
 นายหาญ บัวเล็ง, ชาวบ้านดอนแคน

๓. กลุ่มชาวบ้าน

นางบุญหนา พิบูลย์, ชาวบ้านโนนเมือง
 นางดา เย็นศิริ, ชาวบ้านโนนเมือง
 นางดี ฮวดศรี, ชาวบ้านร่องคำ
 นางบุญหนา พิบูลย์, ชาวบ้านโนนเมือง

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ประเพณีฮอดตรงของชาวตำบลป่าสังข์ อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร จังหวัดร้อยเอ็ด

๑. ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ..... นามสกุล.....

เพศ.....อายุ.....พรรษา.....

๑.๒ ที่อยู่ปัจจุบัน .....

๑.๓ การศึกษา .....

๑.๔ อาชีพ .....

๑.๕ วันที่เก็บข้อมูล .....

๒. แบบสอบถาม

ตอนที่ ๑ ความเชื่อในประเพณีฮอดตรงของชาวตำบลป่าสังข์

๑.๑ ท่านมีความเชื่อต่อประเพณีฮอดตรงอย่างไร

๑.๒ ท่านเข้าร่วมประเพณีฮอดตรงเพื่ออะไร

๑.๓ หลังจากท่านเข้าร่วมประเพณีฮอดตรงแล้วเป็นอย่างไรบ้าง

๑.๔ ท่านมีความคิดเห็นต่อบรรยากาศพิธีกรรมในการฮอดตรงอย่างไร

๑.๕ คำเรียกของผู้ที่ได้เข้ารับการฮอดตรงนั้นเป็นอย่างไร

ตอนที่ ๒. ประโยชน์และคุณค่าของประเพณีฮอดตรง

๒.๑ ประเพณีฮอดตรงมีประโยชน์อย่างไร

๒.๒ ประเพณีฮอดตรงมีส่วนช่วยในการจรรโลงพระพุทธศาสนาอย่างไร

๒.๓ ประเพณีฮอดตรงมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ประเพณีอย่างไร

๒.๔ ท่านได้คุณค่าของประเพณีฮอดตรงเป็นอย่างไร

๒.๕ ประเพณีฮอดตรงมีส่วนช่วยให้เห็นคุณค่า ในด้านประเพณี ด้านสังคม และด้านจิตใจ
อย่างไร

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะในเรื่องของความเชื่อในประเพณีฮีดตรง

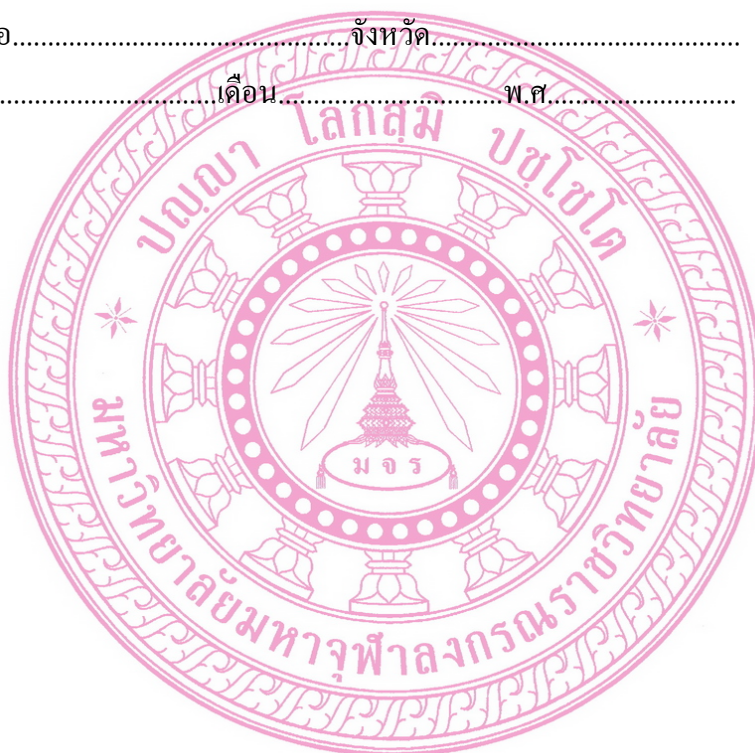
.....
 .....

พระครูเมตตาภิตติวิมล (อภัย อภโย) ผู้สัมภษณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่สัมภษณ์ บ้านเลขที่..... ตำบล .....

อำเภอ.....จังหวัด.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ภาคผนวก ข
ภาพการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย/กิจกรรมการสดสรง/
เครื่องประกอบการสดสรง

ภาพการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย

สัมภาษณ์ พระครูประภัตรศีทธิคุณ เจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน

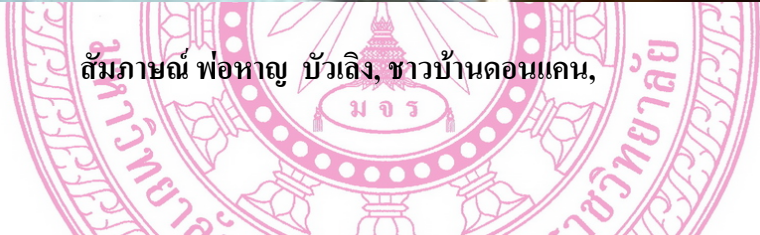
สัมภาษณ์ พระครูสุตปัญญารักษ์ เจ้าคณะตำบลป่าสังข์เขต ๑

สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ ฐิตปญโญ รองเจ้าคณะอำเภอจตุรพักตรพิมาน

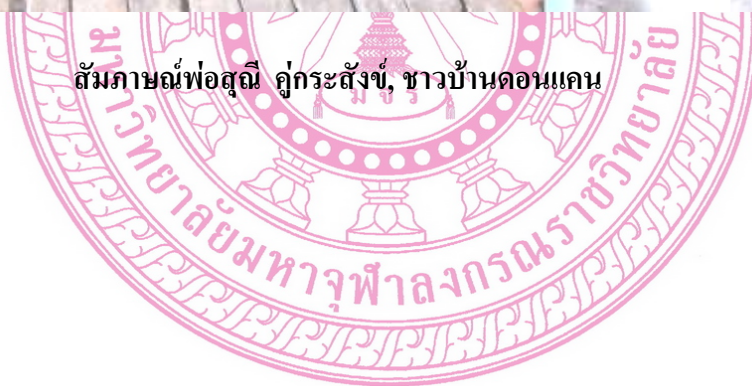
สัมภาษณ์ นายเมฆินทร์ เจริญ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านร่องคำ

สัมภาษณ์ พ่อหาญ บัวเล็ง, ชาวบ้านดอนแคน,

สัมภาษณ์ พ่อพรหมา ยอดดี, ชาวบ้านร่องคำ

การจัดกิจกรรมสดทรง

รวงน้ำพระยานาค สำหรับเทน้ำอบน้ำหอม รดพระรูปที่ได้รับการสดสง

พระสงฆ์พุทธศาสนิกชนผู้เข้าร่วมพิธี ถวายน้ำอบน้ำหอมแด่พระรูปที่ได้รับการสดทรง

อุปกรณ์เครื่องประกอบการสดทรง

เครื่องประกอบการสดทรง

แผ่นหิรัญบัฏ สำหรับตำแหน่งยาชา ส่วนสุวรรณบัฏ สำหรับตำแหน่งยาฉุน

หلابเงิน สำหรับตำแหน่ง ยาชา , หลาบคำ สำหรับตำแหน่ง ยาฉุน

แผ่นหิน ศิลาอาสน์ และงาช้าง เขี้ยวเสือ เขี้ยวหมูตัน สำหรับพระผู้รับการสดทรงนั่ง

ไม้เท้าสำหรับอุปัชฌาย์ ผู้เป็นประธานสงฆ์ของพระผู้ที่ได้รับการสดทรงรอบปะรำพิธี